

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА  
ІНСТИТУТ ЖУРНАЛІСТИКИ

# УКРАЇНСЬКЕ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВО

ВИПУСК 12



КИЇВ 2011

Свідоцтво про державну реєстрацію видано Державним комітетом  
інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України.  
Серія КВ № 4295 від 13 червня 2000 року

Усі права застережено.

Посилання на матеріали цього видання під час їх цитування обов'язкові

**Постановою ВАК України № 3-05/3 від 12. 03. 2008 р.  
наукове видання затверджено як фахове із соціальних комунікацій**

Голова редколегії,  
головний редактор **ВОЛОДИМИР РІЗУН**, д-р філол. наук, проф.

Редакційна колегія: **А. І. Мамалига**, д-р філол. наук (заст. голов. ред.); **А. А. Бойко**, д-р філол. наук; **О. Я. Гоян**, д-р філол. наук; **В. Ф. Іванов**, д-р філол. наук; **О. Д. Пономарів**, д-р філол. наук; **Т. О. Приступенко**, канд. іст. наук; **Н. М. Сидоренко**, д-р філол. наук; **А. А. Чічановський**, д-р філол. наук.

Відповідальний випусковий редактор **Тетяна Скотникова**, канд. тех. наук  
Відповідальний секретар **Ніна Вернигора**

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту журналістики  
Київського національного університету імені Тараса Шевченка  
(протокол № 7 від 28 лютого 2011 року)

**Українське журналістикознавство** : науковий журнал / голова редкол., голов. ред.  
**В. В. Різун** ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2011. – 56 с.

Видання упорядковано теоретичними науковими статтями, що базуються на постановці наукових проблем, дослідженні методів, розробці методик та термінології.

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, магістрів.

Електронна версія наукового фахового видання передана до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на депозитарне зберігання та для представлення на порталі наукової періодики України. Див.: <http://www.nbuv.gov.ua> (Наукова періодика України).

© Інститут журналістики, 2011

# ЗМІСТ

## СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Шановні автори! (Про тематику видання та терміни подачі матеріалів) Н. М. Вернигора .....	4
---	---

## ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА

Трачук Т. А. Загальний погляд на розвиток українського журналістикознавства протягом 90-х років ХХ століття .....	5
---	---

## МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Паримський І. С. Методологія ідеологічного традиціоналізму як діалектична єдність суспільних цінностей і національних ідеалів .....	9
Хоменко І. А. Натурний експеримент як метод журналістикознавчого дослідження .....	13
Чекмишев О. В. Вплив конвергованих методів дослідження системи соціальних комунікацій на медіаконтент .....	21

## НАУКОВІ ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ

Кондрико А. А. Інформаційна свідомість у соціально-комунікативному дискурсі .....	27
Цимбаленко Є. С. Теоретичне осмислення засад інформатизації .....	30

## ТЕРМІНОЛОГІЯ

Городенко Л. М. Новітні медіа: термінологічно-когнітивний дискурс .....	36
---	----

## ІСТОРІЯ

Вовк Т. А., Різун В. В. Становлення журналістської освіти в КНУ імені Тараса Шевченка. Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947–1953). Частина шоста: 1952–1953 навчальний рік .....	41
---	----

## Шановні автори!

Цьогорічний випуск "Українського журналістикознавства" сформовано з чотирьох основних рубрик: "Історія журналістикознавства", куди вміщено працю Тетяни Трачук, у якій авторка оглядає розвиток українського журналістикознавства протягом 90-х років XX століття; "Методологія і методика досліджень" – сюди увійшли напрацювання докторантів Інституту журналістики Ігоря Паримського, Іллі Хоменка, Олександра Чекмишева, в яких автори аргументовано доводять доцільність обраних ними методологічних аспектів та методик соціальнокомунікаційних досліджень; "Наукові проблеми і завдання", де вміщено наукові доробки Анастасії Кондрико та Євгена Цимбаленка, які досліджують теоретичні аспекти інформаційної свідомості та засад інформатизації; "Термінологія" – ця рубрика представлена цікавою статтею докторантки Лесі Городенко, де авторка розглядає термінологічні трактування на позначення засобів масової інформації та доводить доцільність використання термінологічного означення "мережевий" для характеристики ресурсів у мережевих структурах.

У рубриці "Історія" завершуємо публікацію матеріалів до монографічного видання Тетяни Вовк, Володимира Різуна "Становлення журналістської освіти в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Відділення журналістики в документах і матеріалах: 1947–1953 роки".

Рубрики "Наукова критика", "Постаті", "Конференції, наради, семінари" та "Бібліографія Інституту журналістики" не знайшли своїх авторів у цьому випуску. Та процес формування наступного (тринадцятого) випуску ще не завершено.

Надсилайте свої матеріали до 30 вересня за електронною адресою, що вказана наприкінці видання. Зважайте на те, що видання висвітлює питання теорії журналістикознавства. Про долю своїх матеріалів дізнавайтеся за редакційним телефоном.

*Н. М. Вернигора,  
відповідальний секретар*

Т. А. Трачук,

канд. філол. наук

УДК 007: 304: 070: 001.8 (477) "19"

## Загальний погляд на розвиток українського журналістикознавства протягом 90-х років ХХ століття

*У статті визначено особливості розвитку журналістикознавчих досліджень в Україні протягом 1990-х років.*

*Ключові слова: журналістикознавчі дослідження, розвиток, журналістська освіта, мас-медіа.*

**Н**ове осмислення функцій та ролі в суспільстві як самої журналістики, так і науки про неї, почали вчені-журналістикознавці та багато хто з працівників українських ЗМІ ще наприкінці 80-х років ХХ ст., коли на теренах колишнього СРСР, зокрема і в Україні, зародилися активні демократичні процеси в суспільно-політичному житті.

Після проголошення незалежності нашої держави мас-медіа й журналістикознавство повністю стали на рейки національно-демократичного спрямування. Отже, перед ученими постала невідкладна потреба наукових досліджень історії, теорії і практики української журналістики на принципово інших методологічних та ідейно-концептуальних засадах, із іншим поглядом на історичний процес. Коло переоцінки цінностей у цей період заходились як корифеї вітчизняного журналістикознавства, так і молоді науковці. У численних газетних і журнальних статтях, виступах на наукових конференціях, у монографіях і підручниках вони відкривали нові сторінки української періодики різних часів, вивчали пресу УНР та ЗУНР, ОУН-УПА, таборів та діаспорні видання, порушували проблему концептуального переосмислення історії української журналістики, її теорії і практики, обговорювали подальші шляхи розвитку українських ЗМІ в умовах державної незалежності тощо.

У якійсь мірі рубіжним етапом далеко не безхмарного періоду розвитку наукових досліджень про місце преси у новостворюваному суспільстві стала проведена у 1992 році у Львові перша загальноукраїнська науково-практична конференція та виданий на основі виголошених тут доповідей і повідомлень збірник "Засоби масової інформації державного суверенітету України" (1993).

На початку 1990-х років з'являються ґрунтовні наукові праці В. Здоровеги, А. Моска-

ленка, М. Нечиталюка, В. Шкляра, О. Мукомели, В. Іванова, О. Мелещенко, В. Лизанчука, Й. Лося, І. Крупського, в яких уже з нових методологічних підходів розглядаються актуальні проблеми вивчення історії, теорії та практики ЗМІ.

Публікуються статті про характер тоталітарної журналістики, участь преси Січових стрільців, Української Галицької Армії у визвольних змаганнях за державність України, про роль вітчизняних друкованих органів у консолідації українців світу навколо ідеї національного відродження. Аналізується також діяльність газет "Голос України", "Літературна Україна", "За вільну Україну" в контексті українського державотворення.

Варто зазначити, що в останні десять років ХХ століття було захищено понад шістьдесят дисертаційних досліджень із журналістики.

У 1993 році створено перший в Україні спеціалізований заклад із вивчення історії журналістики – Науково-дослідний центр (НДЦ) періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Першим його науковим проектом стало створення видання "Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника" за редакцією професора М. Романюка. У цьому виданні вміщено біографічні дані українських журналістів минулого і сьогодення, проаналізовано їхню творчість. Видання має продовження – щороку виходить у світ збірник обсягом до чотирьохсот сторінок.

Інші проекти – бібліографічні дослідження періодики різних регіонів України різних періодів.

Злободенні теми українського журналістикознавства, його історії, теорії та практики широко розглядалися на регулярних всеукраїнських наукових конференціях, які проводив протягом 1990-х років (і робить це донині)

НДЦ періодики ЛНБ імені В. Стефаніка НАН України. Дослідницькі матеріали з різних галузей знання, пов'язаних із функціонуванням мас-медіа, публікуються у щорічному "Збірнику праць Науково-дослідного центру періодики". У 1993 році вийшов перший його випуск.

Дискусії найавторитетніших учених уже на першій такій конференції у 1993 році засвідчили, що вивчення історії українських періодичних видань, аналіз періодики епохи тоталітаризму, сучасного стану та перспектив її розвитку – дуже потрібне й актуальне завдання. Окрім того, учасники конференцій наголошували на необхідності дослідження періодичних видань української еміграції та іншомовних часописів, які виходили на етнічних українських землях. Пріоритетним напрямом визначено: 1) розробку загальноприйнятої наукової концепції дослідження української преси, зокрема теоретичних питань журналістикознавства; 2) підготовку фундаментальної праці з історії української журналістики; 3) видання повної бібліографії українських періодичних видань XIX–XX століть та багатомовного енциклопедичного словника "Українська журналістика в іменах" [1].

Подальший процес осмислення української журналістики в її історичному й теоретичному аспектах, у її сьогочасній ролі в розвитку суспільства, у формуванні різноманітних інституцій незалежної держави, ставав дедалі живішим і динамічнішим. До наукових досліджень із питань журналістики залучалася щораз більша кількість учених. Вони публікували десятки статей зі своїми дослідженнями, випускали нові підручники, навчальні посібники, курси лекцій, виступали з доповідями на наукових конференціях у Києві, Львові, інших наукових центрах України.

Коло виконання головних завдань з розвитку журналістикознавчих досліджень у 1990-х роках заходилися національні університети.

Саме в ті часи, як зазначив у своїй статті проф. І. Михайлин, "професія журналіста виявилася дефіцитною, затребуваною, що спричинило увагу до неї з боку вищих навчальних закладів, для яких відкрити спеціальність "Журналістика" – означало відповісти на соціально актуальний запит сучасності" [2].

Відчутного поштовху в розбудові мережі журналістської освіти було надано внесенням відповідних змін і доповнень до ухваленого ще у 1991 році Закону України "Про освіту" та прийняттям Закону України "Про вищу освіту" (1992 р.), які визначили характер,

принципи та основні напрями розвитку освітньої галузі країни.

Почесну й нелегку місію флагмана розвитку української науки про журналістику взяв на себе Інститут журналістики, організований у 1993 році на базі факультету журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Саме він став тим організатором журналістської освіти і науки в Україні, який забезпечує галузь основними правовими документами, такими як: умови ліцензування та акредитації, освітньо-кваліфікаційні програми; можливість підготовки кадрів вищої кваліфікації в аспірантурі й докторантурі, стажування викладачів тощо.

Першим директором Інституту журналістики був професор А. Москаленко – автор багатьох важливих для розвитку теорії журналістики праць, зокрема "Вступу до журналістики" (К., 1997), "Теорії журналістики" (К., 1998). Саме ці дві книги, з погляду теорії журналістики та методології журналістикознавства, стали виявом його концептуального бачення ролі й місця української журналістики в системі інших соціальних інститутів наприкінці XX століття.

Основний напрям дослідницької роботи науковців Інституту журналістики в 1990-х роках – визначення шляхів розвитку української журналістики та її перспектив. Журналістикознавці, зважаючи на гостру потребу журналістської освіти в новітній навчальній літературі, активно прилучалися до проведення на загальнолюдських та національно-патріотичних засадах досліджень історії, теорії і практики українських ЗМІ, до підготовки на цій основі монографій, підручників, навчальних посібників. За перше десятиліття державної незалежності у світ вийшла чимала їх кількість. Дослідницькі роботи активно велися науковцями А. Москаленком, В. Різуном, В. Івановим, О. Пономаревим, В. Шклярком, О. Мелещенком, Б. Черняковим, О. Коновцем, Н. Сидоренко, М. Тимошиком, Т. Приступенко, К. Серажим, А. Мамалигою та ін. (див. Прим.).

Іншим видатним центром журналістської освіти і науки в Україні був і залишається факультет журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка, де працює потужний науково-педагогічний колектив. Тривалий час його лідером був професор В. Здоровега, один із найавторитетніших українських дослідників теорії журналістики і публіцистики. Свої міркування про свободу, відповідальність, професіоналізм журналістів

за умов національного відродження він ще у 1992 році опублікував у "Віснику Львівського університету" [3].

Володимир Здоровага з принципово нових позицій підготував для студентів підручники "Вступ до журналістики: курс лекцій" (Л., 1994; 2-ге вид. 1998), "Теорія і методика журналістської творчості" (Л., 2000), численні статті, есе, роздуми, виступи, видрукувані у багатьох наукових збірниках, всеукраїнських та регіональних газетах і журналах.

Нове слово про історію української журналістики сказав у багатьох своїх навчальних та наукових книгах і статтях професор М. Нечиталюк. На його рахунок – десятки наукових статей, монографії, навчальні посібники.

Учений багато уваги приділяв питанням методології вивчення історії української журналістики. Саме він уперше, в 1990 році, звернув увагу на те, що "ефективність історико-журналістських досліджень залежатиме від теоретичної розробки методологічних принципів і підходів до журналістських явищ минулого" і що цей напрям потрібно вважати "самостійною і чи не найскладнішою проблемою журналістської науки" [4, 70].

У таких роботах, як "Білі плями у вивченні історії української журналістики" (1992), "Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень" (1993), "Методологічні засади історико-журналістської науки" (1999) та в деяких інших М. Нечиталюк обґрунтував своє бачення цієї проблеми. Одним із головних її аспектів є невизначеність у періодизації української преси.

На основі хронологічно-тематичного принципу, доповненого принципом регіональним, Михайло Нечиталюк розклав історію української журналістики на три періоди, кожний з яких має свою внутрішню періодизацію – тематично-проблемну й регіональну [5, 19–20].

Інші вітчизняні науковці обстоювали власні схеми періодизації української преси. Отож, ця проблема стала предметом наукової дискусії, у якій, окрім М. Нечиталюка, взяли участь М. Романюк, І. Моторнюк, І. Михайлин, С. Кость, О. Мукомела. Дискусія стала ще предметнішою, коли розпочалася розмова про створення багатотомної "Історії української журналістики". Як доводив М. Нечиталюк: "Розходження у поглядах на принципи періодизації та пошуки більш досконалої структуризації багатотомника історії української журналістики будуть, думаємо, тривати аж до завершення праці" [6, 18]. Протягом 1990-х років дискусія не була завершена.

Яскравими представниками львівської школи в українському журналістикознавстві 90-х років ХХ століття стали також професори М. Присяжний, В. Лизанчук, С. Кость, О. Кузнецова, Й. Лось, М. Яцимирська, Б. Потятиник, О. Сербенська, І. Крупський та ін.

У 1994 році підготовку фахівців для мас-медіа на факультеті систем і засобів масової комунікації розпочав Дніпропетровський державний університет, у 1995 – Харківський та Східно-Український (Луганськ) державні університети. Процес створення в різних навчальних закладах України відділень і факультетів журналістики тривав протягом 1990-х років. На травень 2000 року, за даними Науково-методичної комісії з журналістики Фахової ради з соціальних дисциплін Міністерства освіти та науки України, у нашій державі існувало вже 19 осередків, які, згідно з ліцензуванням, розпочали підготовку за професійним фахом "Журналістика" [7, 43].

Загалом же упродовж 1990-х років, окрім проблеми періодизації історико-журналістського процесу, постала потреба у філософському осмисленні націєтворчого феномену української преси, усвідомленні своїх коренів і генетичних кодів. Чимало досвідчених і молодих науковців почали досліджувати цілі періоди української журналістики, її явища, типологію, європейські зразки української періодики [8].

У цей же час були також започатковані нові напрями наукових досліджень у журналістикознавстві: менеджмент ЗМІ, міжнародна журналістика в контексті міжнародних відносин і геополітики, міжнародні медіасистеми, рекламна діяльність, теорія і практика паблік рилейшнз, сучасна теорія і практика телебачення та радіомовлення, соціологія журналістики, новітні медіа та онлайнова журналістика, основи герменевтики, мультимедійні журналістські проекти тощо.

У цілому ж, зі здобуттям Україною незалежності, розпочався новий етап у розвитку вітчизняної науки про журналістику. Оскільки в молодій державі виникли якісно інші політичні умови, інший моральний клімат, українські науковці розпочали дослідження всіх провідних журналістикознавчих тем на нових методологічних засадах, орієнтованих на загальнолюдські ідеали, демократичні напрями розвитку суспільства і його мас-медіа.

1. Романюк М. Здобутки і прорахунки дослідників української преси: погляд у ХХІ ст. [Електронний ресурс] / М. Романюк. – URL: [http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-1\\_8.htm](http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/Internet/PART-1_8.htm).

Українське журналістикознавство, 2011, вип. 12

2. Михайлин І. Розвиток науки про соціальні комунікації в Україні: історія журналістознавства [Електронний ресурс] / І. Михайлин. – URL: [http://www.hilology.univer.kharkov.ua/katedras/prof\\_sites/mykhajlyn/rozvytok.pdf](http://www.hilology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/mykhajlyn/rozvytok.pdf).

3. *Українська журналістика і національне відродження* : зб. наук. пр. / редкол. : В. Й. Здоровега (відп. ред.) ... [та ін.]. – К. : НМК ВО, 1992. – 99 с.

4. Нечиталюк М. Турботи істориків журналістики / Михайло Нечиталюк // Вісник Львівського університету: Сер. журналістика. – Львів, 1990. – Вип. 16: Журналістика та перебудова. – С. 63–70.

5. Нечиталюк М. Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень / Михайло Нечиталюк // Українська періодика: Історія і сучасність / Тези доп. і повід. всеукр. наук.-теорет. конф. 9–10 груд. 1993 р. – Львів, 1993. – С. 17–22.

6. Нечиталюк М. На шляху до багатотомної історії української журналістики / Михайло Нечиталюк // Українська періодика: Історія і сучасність / Тези доп. і повід. всеукр. наук.-теорет. конф. – Львів, 1997. – С. 12–20.

7. Михайлин І. Основи журналістики : підручник / Ігор Михайлин. – 3-є вид., доп. і поліпш. – К. : ЦУЛ, 2003. – 284 с.

8. Житарюк М. Г. Соціокультурна модель журналістики: традиції і новаторство [Електронний ресурс] / М. Г. Житарюк. – URL: [http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&b\\_id=831&c\\_id=11231](http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&b_id=831&c_id=11231).

#### Примітка

Пономарів О. Д. Сучасна українська мова / О. Д. Пономарів, В. В. Різун, Л. Ю. Шевченко. – К., 1991; Москаленко А. З. Основи журналістики (Суспільство і інформація) / А. З. Москаленко. – К., 1992; Різун В. В.

Інформаційні мережі в ЗМІ / В. В. Різун, О. К. Мелещенко. – К., 1992; Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник для факультету журналістики / О. Д. Пономарів. – К., 1992; Москаленко А. З. Основи журналістики : навч. посіб. / А. З. Москаленко. – К., 1993; Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова : довідник / Л. Ю. Шевченко, В. В. Різун, Ю. В. Лисенко. – К., 1993; Різун В. В. Основи комп'ютерного набору і коректури / В. В. Різун. – К., 1993; Москаленко А. З. Як стати журналістом / А. З. Москаленко. – К., 1996; Різун В. В. Моделювання і технологія редакторських систем / В. В. Різун. – К., 1995; Різун В. В. Літературне редагування / В. В. Різун. – К., 1996; Іванов В. Ф. Сучасні комп'ютерні технології і засоби масової комунікації: аспекти застосування / В. Ф. Іванов, О. К. Мелещенко. – К., 1996; Миронченко В. Я. Основи інформаційного радіомовлення : підручник / В. Я. Миронченко. – К., 1996; Москаленко А. З. Комунікативна технологія / А. З. Москаленко. – К., 1997; Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє / за ред. В. В. Різун. – К., 1997; Різун В. В. Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Малига, М. Д. Феллер. – К., 1998; Москаленко А. З. Теорія журналістики : підручник / А. З. Москаленко. – К., 1998; Москаленко А. З. Вступ до журналістики : підручник / А. З. Москаленко. – К., 1998; Москаленко А. З. Основні функції і принципи преси : підручник / А. З. Москаленко. – К., 1998; Погрібний А. Г. Історія української літератури. Друга половина XIX ст. / А. Г. Погрібний. – К., 1998; Іванов В. Ф. Соціологія масової комунікації / В. Ф. Іванов. – К., 1999; Москаленко А. З. Основи масово-інформаційної діяльності : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов. – К., 1999; Чекмишев О. В. Україна на виборах / О. В. Чекмишев. – К., 1999; Бугрим В. В. Журналіст на телеекрані / В. В. Бугрим. – К., 1999; Бугрим В. В. Телевізійна реклама : відеофільм-посібник / В. В. Бугрим. – К., 1999.

Подано до редакції 04.02.2011 р.

#### *Trachuk Tetyana. The development of the Ukrainian journalistic studies during the 1990s.*

*The article distinguishes the features of the development of the Ukrainian journalistic studies during the 1990s.*

**Keywords:** *journalistic studies, development, journalistic education, mass media.*

**Трачук Т. А. Общий взгляд на развитие украинского журналистского образования на протяжении 90-х годов XX века.**

*В статье определены особенности развития исследований в сфере украинского журналистского образования на протяжении 1990-х годов.*

**Ключевые слова:** *журналистское образование, исследование, развитие, журналистское образование, масс-медиа.*





І. С. Паримський,

докторант

УДК 007: 005: 316.75: 7.035+162.6: 177

## Методологія ідеологічного традиціоналізму як діалектична єдність суспільних цінностей і національних ідеалів

*Статтю присвячено проблемі інтерпретації національних ідеалів, їхнього суспільного значення. А також ролі в цьому контексті преси як генератора ідей та чинника формування суспільних цінностей.*

*Ключові слова:* національні ідеали, національна преса, суспільні цінності, суспільство.

Із сучасністю тісно пов'язані проблеми трансформації ідеалів у контексті елементів культури, адже ті чи ті ідеї, що передаються від покоління до покоління та мають історичний вік, критерієм постійності вважають саме рух, зміни. Слід усвідомити існування проблеми інтерпретації ідеалів, котра створює можливості нового, свіжого "прочитання" звичних понять, однак не треба при цьому думати про можливість довільного тлумачення національних ідеалів (залежно від поглядів їхнього автора), або – ще гірше, відходити від фундаментального їх змісту. І не просто від благоговіння перед історичним минулим нації. Небезпечно намагатися змінити їх методологію на угоду сучасним політичним модам чи амбіціям окремих діячів. Тобто, долучаючи національні ідеали до сучасного політичного феномену, слід уникати спокуси змінити його значення і смисл. Як відомо, абсолютної "точності" не буває. Змінюються суспільні реалії, змінюється і сам історичний контекст. Залишаються незмінними функції національних ідеалів, способи мислення особистості з її генетичними кодами і здатністю сприймати досвід предків, вважаючи його своїм, що створює психологічну дійсність для реальної життєдіяльності індивіда. Мабуть, відсутністю такої методології та національних (в ідеологічному сенсі) коренів можна пояснити значною мірою і жовтизну сучасної української преси, яка в гонитві за сенсацією та щедро оплачуваним політичним замовленням часом забуває про високе культурницьке призначення: "Нині дуже багато людей, які вміють писати, а до того ж досягли певного рівня ментального розкріпачення, мають силу, але не мають вистражданої ідеї. Вони не знають, про що писати, бо в них немає великої віри, яка завжди надихала людей" [1].

Важливо усвідомити функціональне призначення даного елемента суспільної теорії і практики, виходячи із загальної програмної передумови про національні джерела народу, про внут-

рішні взаємовідносини минулого та сучасного. При цьому недопустимо, на наш погляд, навіть керуючись філософськими, політичними, соціальними чи, зрештою, пресознавчими поглядами, виправдовувати "фрагментарність" дії ідеалів у залежності від суб'єктивних смаків чи методичної потреби використання тих чи тих їх елементів як аргументаційної бази публіцистики. Адже національні ідеали – це суспільно успадкована сукупність віри, знань і практики, що мають якісно означувати життя. Вони виступають як умови, на які слід зважати, відповідно корегуючи дії, незалежно від типу політичного ладу, способів виробництва чи домінуючого характеру особистості в державі. Водночас ідеали лежать у площині культури (в широкому сенсі цього поняття), хоча й, чи не в першу чергу, в площині культури ідеологічної. Тобто, національна преса має поділяти ідеали як програмні засади видань, відчувати як ідейну, так і морально-етичну відповідальність за донесення цього спадку народу до свідомості кожного громадянина, перетворюючи його в активного будівника незалежної вільної держави, наповнюючи відносини між людьми особливим багатством змісту і продуктивною силою: "Пресова політика має служити інтересам усієї нації в усіх її проявах сучасного розвитку... Вона не сміє бути однобічною. Не вільно їй затаювати суперечності в житті нації, натомість завданням її мусить бути речеве та об'єктивне з'ясування істоти й причини цих суперечностей, як єдиного шляху для їх залагодження й усунення. Погана журналістика, котра замовчує вади нації, не виявляє від'ємних явищ в її житті, не критично боронить інтереси однієї якоїсь групи, стану, класу, ідеології, партії за рахунок і на шкоду добра всієї нації. Преса не сміє забувати, що її підвалину й рацію існування творить свобода обміну думок з приводу громадських справ. Не слід забувати, що тернистий шлях історії преси був позначений від самого початку її

існування й не раз героїчною боротьбою за свободу вияву громадської opinio проти кожного замаху на свободу друкованого та звукового слова" [2].

Знати з преси про той ідейний спадок, який залишили покоління борців за незалежність України, – це, мабуть, половина справи. Друга ж, – послідовною журналістською роботою створити постійний інтерес до нього, розкрити його настільки, щоб він склав стійку систему зразків поведінки, споконвіків властивої українській нації, і самим духом видань виказувати один із цих зразків як феномен історичного розвитку в єдності політичних доктрин, етичних і естетичних поглядів, вірувань і філософії, звичок повсякденного життя, характеру та темпераменту. Головне, щоби практика цивілізаційних процесів не підірвала, не вимила зі свідомості національних ідеалів і потреб. Мовиться не щодо проповіді глухого консерватизму, а про активну роль національних ідеалів у сучасній прогресивній ідеології суспільного руху, яка, звичайно ж, відкрита для світу і не несе в собі перепон для засвоєння світової культури, що, безперечно, сприяє формуванню групового почуття цінності й підвищує точність формулювання нацією колективних самооцінок. Як слушно зауважує І. Дзюба, "чим відкритіша культура народу, чим більше зв'язків має з іншими, тим вона багатша і життєздатніша... Ця теза важлива для нас і сьогодні, коли не лише серед частини напівінтелігентної публіки, а й серед частини інтелектуалів природний і законний протест проти денационалізації культури, проти культурної окупації набирає подекуди форми заперечення "чужих" культур, форми культурного ізоляціонізму... Тобто це той самий ізоляціонізм, який завжди був свідченням внутрішньої слабкості, виявом комплексу меншевартості" [3]. Довкола національних ідеалів (як узагальнених принципів і норм суспільних відносин всередині нації) формується стійка громадська думка. Вона ж фокусує навколо них спільність позицій, гарантованих трансмісією поколінь, ставлення до вироблених традиційним відношенням суспільних "взірців" чи прикладів поведінки, що сприймаються як цінності. При цьому для преси важливе розуміння їх не як віртуальних уявлень, а можливих реальних поведінкових норм, векторно спрямованих до національних ідеалів.

Сучасне покоління українців, безперечно, має багато спільного з попередніми поколіннями. Водночас, усвідомлюючи цей факт, воно надає цій спільності вартісні оцінки. Кожна людина сприймає політичні ідеали індивідуально, та в усіх випадках вони лишуються своєрідними цен-

трами формування національної свідомості. Ідеали наділені тими моральними цінностями, які активно виявляються, коли людина задає собі питання питань: для чого вона живе; коли вона активно формує своє життєве кредо, робить свій громадянський вибір. Проблема ідеалів для людини – проблема умов, у яких вона може жити та діяти. Проблема оволодіння ідеалами – проблема засобів, якими людина, вписуючи ідеали в ієрархію цінностей, реалізує їх у доволі реальному світі: "Кожний журналіст, виконуючи свою працю, мусить завжди мати на увазі високу ідею служіння своєму народові та культурі людства. Журналіст обдарований, але хиткий у своїх патріотичних почуваннях, не є придбанням для журналістики" [2].

Невипадково національні ідеали іноді називають системою суспільних цінностей. Це підкреслює їх важливу сучасну роль, особливе небайдуже до них ставлення з боку свідомого громадянства, готовність за них боротись, їх обстоювати й берегти як особливий "фетиш" національного спадку. Існування стабільної, готової до солідарних дій суспільності неможливе без визнання особливої спільної цінності за ідеалами нації. Демократизація та інформатизація суспільства за принципами свободи, зокрема, свободи слова й думки (як політичний рух) не може відбуватися поза національними ідеалами, хоч би якими харизматичними лідерами та оригінальними доктринами майбутнього облаштування вуальювалось індивідуальне до них ставлення. Не є винятком і сучасна преса, адже їй "у тій чи тій мірі властиві всі характерні для даного суспільства риси. Вона ніколи не буває абсолютно вільною і свободою слова, напевно, не повсякчасний стан, і не повсякчасне прагнення – і преси, і суспільства. Сама ж преса – це не тільки дзеркало суспільства; це й органічна частина самого суспільства, і все те, що в ньому відбувається, так чи інакше позначається (позитивно чи негативно) на пресі. Притому, і сама вона може на ці процеси впливати: чи прискорюючи їх, чи уповільнюючи, вносячи або прогресивні зміни, або гальмуючи суспільний розвиток..." [4]. Світоглядні засади сучасного покоління (зважаючи на попередній період неподільного владарювання тоталітарної комуністичної ідеології) настійно вимагають, щоб нині була приділена найсерйозніша увага національним ідеалам, їх вичленуванню з історії, закріпленню їх у програмних державних документах, хоч як це дивно, прихильне ставлення до них, засвоєння новими поколіннями українців як конструктивного типу суспільної думки. Адже ідеали мають позачасовий характер, бо містять ідеї та принципи

без ідеологічного камуфляжу, непідробну віру в майбутню щасливу долю народу; вони мудрі, випробувані часом, зберігають досвід поколінь.

Сучасна наука надає національним ідеалам (як складникові суспільного спадку) свідомого характеру в самостійності переконань і світогляду. Водночас новітні ідеї впливають на них, трансформують їх з урахуванням нового досвіду й реальності, спільної для національного соціуму. Таким чином, ідеали залучаються до кола суспільних цінностей, які враховують "тему дня", стають об'єктом інтенсивної інтелектуальної пропаганди, при тому не заперечуючи першорядної самобутності. Ідеали – категорія активна. Вони не передбачають пасивного сприймання їх лише як чинника традиційності, котрий слід бездумно та беззастережно сприймати чи підкорятися йому. В кожному з випадків соціум з'ясовує мету, задля досягнення якої формувалася конкретна ідея, котра немов "раціоналізувала" традицію і знаходила в ній актуальні функції, що цементують національну спільноту, – водночас і своєю ірраціональністю, і передбачуваною ефективністю: "Національна ідея є продуктом історичного розвитку, дії велетенської суми різноманітних чинників. Вона не існує поза історичним часом, не є вічною і не народжується в одну мить. А, народившись, – живе складним життям, чутливо реагуючи на будь-які суспільні зміни і повороти, часом навіть незначні, ледь помітні. Вона розвивається, збагачується, поглиблюється, вдосконалюється в процесі цивілізаційного поступу. Нерідко їй доводиться виборювати право на визнання в нелегкому суперництві з іншими світоглядними орієнтаціями, суспільствознавчими концепціями" [5].

Журналісти мають знати, що національні ідеали в нових поколіннях, досягнувши певного рівня самосвідомості, неодмінно спричиняють раціонально цінні суспільні дії, зі звичних традицій перетворюються в актуальну ідеологію, що потребує культивування, захисту й абсолютного у ставленні до них конформізму в ім'я національних переконань. На підставі розвитку ідеалів слід створити наукову світоглядну систему на методології ідеологічного традиціоналізму. В цьому випадку пресі треба докласти інтелектуальних зусиль, розкриваючи конструктивізм народних ідеалів, що несуть у собі не лише патріотичний заряд, а й вказують магістральні шляхи подальшого розвитку нації відповідно до нинішніх суспільних потреб і прагнень історичної ситуації. Кожне покоління по-своєму добирає елементи суспільного спадку, щоразу акцентуючи увагу на якихось його елементах, змінюючи оцінки інших, при відсутності однозначних інтерпрета-

цій одних і тих же ідей, враховуючи світоглядну свободу вибору суспільно-політичних ідеалів узагалі. Адже йдеться не про "математично точне" освоєння успадкованих суспільних цінностей із минулого, а про прийняття їх світоглядних засад широкими суспільними колами людей у відповідності зі своїми потребами та прагненнями як зразків відчуттів, мислення і поведінки: і на рівні сучасної ідеологічної системи, і на рівні буденної свідомості українства, звичайно ж, враховуючи глибоку внутрішню диференціацію нашого суспільства в умовах зближення позицій різних соціальних груп: "Українська політична цивілізація (в сенсі тріади "країна – політична нація – держава") суперечлива, інколи контрастна, але достатньо динамічна й перспективна. Відходячи від євразійської бінарності, яка була системоутворювальним чинником Російської імперії та СРСР, Україна не може одним кроком повернутись до Центральної Європи. Вона має завершити процес внутрішньої селекції – коли єдність і цілісність цивілізації досягається за рахунок "відтинання", "відторгнення", "вилучення" з її складу тих "зайвих" частин і елементів (цінностей, норм, орієнтацій, ідеалів і т. д.), які є чужорідними, неприродними і які порушують її тотальність або заважають її сприйняттю як цілого. Селекція як політико-культурний регулятивний механізм відбирає ті політико-культурні елементи розвитку, способу життя, які відповідають національному характеру, культурі, народові" [6].

Приналежність до національної преси виключає індиферентне ставлення до ідеалів як на рівні макросу спільному, так і в окремих сферах суспільного життя, хоча воно, природно, вбирає в себе всю сукупність конфліктів соціальних, ідеологічних, політичних конкретного історичного періоду. Оскільки суспільство поділяє різні системи цінностей, об'єктивно існує різне ставлення до національних ідеалів – залежно від позиції тієї чи тієї суспільної групи, яка вважає себе "опозиційною" до національної ідеології через антагоністичний характер її ідеології чи недостатній рівень політичної культури, суспільної толерантності чи просто багатоманітності та різноманітності ідеологічних явищ. Звичайно, не припустима байдужість до національних ідеалів у засобах масової інформації. Так само, як і тотальна заангажованість друкованого слова зі знаком плюс на певну проблематику. Не в цьому суть проблеми. Складнішим є недопущення втрати національних зв'язків у суспільстві взагалі, знецінення національних ідеалів за відсутності будь-яких суспільно-політичних моральних світоглядних цінностей. Чи спроби підміни ідеалів суспільності з відповід-

ними "обґрунтуваннями" за схемою подвійних стандартів (що приховують справжні цілі ідеологів групи) через їх нібито сучасні цінності й незамінності з мотивацією конкретики фактів і принципів поведінки. Та ми не можемо самі себе спантеличувати. Відповідаючи на полемічні статті в журналі "Русское богатство", що дозволило собі панібратську іронію з приводу українства, М. Драгоманов емоційно зазначав: "Национальные наклонности, национальные способности, привычки несомненно существуют, хотя они иногда больше чувствуются, чем поддаются определению. Вот именно развитие нации до человеческого идеала и может идти успешно только сообразуясь с этими национальными особенностями, а кроме того, и развитие нашего понятия об этом идеале идет только благодаря проявлению и развитию симпатических национальных особенностей" [7].

Таким чином, національна преса впливає на спосіб мислення членів суспільства, що дозволяє долати кризовий застій цього суспільства, чутливо реагувати на зміни, зробити правильний вибір у багатоманітні сучасних політичних, соціальних, моральних альтернатив. Важливо також розуміти, що національні ідеали передбачають повагу до загальних принципів функціонування нації. Це не відкидає і не підміняє усвідомлення змінності й розмаїття соціального світу, об'єктивності внутрішніх потреб суспільного організму. Концепція державності прокладає шлях до новаторських соціально-політичних ідей відродження суспільства саме національно-визвольному рухові. Тотожність національній історії та безперервність розвитку політичних і соціальних ідеалів нації дає їй надійну опору в знаходженні світоглядного цілого. Конкретика соціально-політичного ідеалу, в нашому випадку, дає людині розуміння суспільства як продукту природного, органічного, поступового історичного зростання. Концептуальна істина національних ідеалів не вичерпується загальними твердженнями, а закріплюється у формі конкретного досвіду: "Національна ідея включає в себе передусім уявлення про "лейтмотив" етнічної спільності, а також з'ясування історичного призначення, системи

ціннісних орієнтирів, які далеко не вичерпуються всіма визнаними загальнолюдськими підходами, принципами і уявленнями, а органічно доповнюються специфічними елементами, притаманними кожному окремому соціуму, вироблення і засвоєння цілого комплексу стійких прагнень, уподобань (як усвідомлених, так і рефлексивних), визначення свого місця серед інших народів, ставлення до них. Тобто, в національній ідеї концентруються відповіді на найскладніші запитання – задля чого живе нація, як вона реалізується серед інших спільнот" [5].

Саме преса виховує віру в те, що наші ідеали є справді дієвою традицією і спадкоємністю українського суспільства, а не просто нашими знаннями про минуле. Потрібна віра людини в ці ідеали. Важливо для громадської думки, як українське суспільство інтерпретує власну історію та як використовує її, співвідносячись із категоріями правди і свободи – потужної сили, що детермінує поведінкові параметри свідомої особистості і впливи на суспільну свідомість у сенсі розуміння історичних коренів конкретних явищ сучасності. Або, інакше кажучи, це – явище самоідентифікації нації, невід'ємна частина сукупності уявлень, за допомогою яких українство визначає своє місце в сьогоденному світі.

1. *Сверстюк Є.* Письменником мене зробила тюрма і заслання // *День*. – 1999. – 21 лип.
2. *Бочковський І.* Українська журналістика на тлі доби: історія, демократичний досвід, нові завдання / І. Бочковський, С. Сірополко. – Мюнхен : Укр. техн.-госп. ін-т, 1993. – С. 71–72, 146.
3. *Дзюба І.* "Українська культура" в контексті української культури // *Українська культура* / за ред. Д. Антоновича. – К. : Либідь, 1993. – С. 9.
4. *Моисеев В.* Журналистика и журналисты: о самой интересной профессии / В. Моисеев. – К. : Дакор, 2002. – С. 72.
5. *Курас І. Ф.* Етнополітологія: перші кроки становлення / І. Ф. Курас. – К. : Генеза, 2004. – С. 131–132.
6. *Політична історія України. XX століття.* У 6-ти томах. – Т. 6. – К. : Генеза, 2003. – С. 675.
7. *Драгоманов М. П.* Вибране: мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні / М. П. Драгоманов. – К. : Либідь, 1991. – С. 448–449.

Подано до редакції 21.01.2011 р.

***Parymskyy Igor. Methodology of the ideological traditionalism as a dialectical unity of social values and national ideals.***

*The article is dedicated to the problem of interpretation of national ideals, their social significance. The article also presents the role of the press in this context as a producer of ideas and factor of forming of social values.*

***Keywords:*** national ideals, national press, social values, society.

***Паримський І. С. Методологія ідеологічного традиціоналізму як діалектичне єдинство суспільних цінностей і національних ідеалів.***

*Стаття посвячена проблемі інтерпретації національних ідеалів, їх суспільного значення. А також ролі в цьому контексті преси як генератора ідей і фактора формування суспільних цінностей.*

***Ключевые слова:*** национальные идеалы, национальная пресса, общественные ценности, общество.

Українське журналістикознавство, 2011, вип. 12

І. А. Хоменко,

докторант

УДК 007: 304: 070.448:21.396.7

## Натурний експеримент як метод журналістикознавчого дослідження

*Статтю присвячено емпіричним методам досліджень у галузі масової комунікації. Проблема відповідності предмета, метода і мети дослідження тлумачиться в дусі уявлень про ідеальну модель масової комунікації Л. Богарта. Теоретичні положення обґрунтовані конкретними прикладами функціональних можливостей сучасних ЗМК.*

*Ключові слова: натурний експеримент, метод, радіо, журналістське розслідування, радіодрама, інновація.*

**О**б'єкт статті – методологічний складник журналістикознавства, предмет – функціональні можливості емпіричних методів у цій галузі, мета – оптимізація дослідницької діяльності, завдання – довести наукову цінність і практичну користь емпіричних методів, зокрема натурального експерименту в медійній науці.

Аналіз літератури за темою дослідження. Загальні засади визначення відповідності предмета, мети і метода дослідження закладені в класичному "Роздумі про метод..." Р. Декарта [1]. Уявлення про окремі складники комунікаційної системи, на яких ґрунтується запропонована автором розвідки диференціація методології, належить американському дослідникові Л. Богарту [2]. Емпіричний підхід як такий є традиційним для багатьох теоретиків масової комунікації: Е. Барноу [3], Б. Брехта [4], Д. Перкінса [5] та ін. Сучасні методи журналістикознавчих досліджень викладено у працях В. Різуна і Т. Скотникової [6], В. Іванова [7]. Новизна нашої роботи полягає у визначенні функціональної унікальності емпіричних методів, зокрема натурального експеримента, в обґрунтуванні зв'язку між емпіричними методами та якістю досліджень інноваційного складника комунікаційної системи, а також у підтвердженні в умовах практичної комунікаційної діяльності зазначених теоретичних положень.

**1. Проблема відповідності мети, предмета і метода наукового пошуку у сучасному журналістикознавстві.** Міждисциплінарні дослідження, до яких, безумовно, належить теорія масової комунікації, вимагають чіткої методологічної обґрунтованості. Проблема ця особливо актуальна в гуманітарних галузях, де висновки теоретика можуть не мати виразного та доведеного впливу на практику.

Заклик "звірити методологію" добре відомий фахівцям з природничих галузей, де

застосування одного і того ж метода дає позитивний, нульовий чи негативний результат, залежно від мети, завдання і предмета наукового інтересу. Наприклад, спектральний аналіз мікроскопічного зразка невідомого походження дозволить уточнити його хімічний склад, але унеможливить визначення фізичних властивостей як елемента певної механічної системи. Адже, щоб дослідити спектр, треба піддати зразок руйнівному впливу високих температур. Отже, максимально інформативний шлях хімічного дослідження виявиться методологічно неприпустимим для фізика. І це очевидно. У біографії нобелівського лауреата Р. Вуда описано випадок, коли спектральний аналіз ледь не позбавив науковця експериментального матеріалу [8, 247–270].

Такої очевидності немає в журналістикознавстві. Його предмет не фізичний і водночас не формально-абстрактний. Тому методологічна похибка не призводить до наочного псування якоїсь речі та не може бути виявлена аксіоматично. До того ж, на фахівців соціальної комунікації впливає дифузія дослідницьких парадигм, наприклад, філологічної і соціологічної. Тому, хоча дистанцію між літературознавством і журналістикознавством, між соціальною комунікацією і соціологією більшість науковців теоретично усвідомлює [9], але, виконуючи конкретні наукові завдання, все одно є ризик потрапити під гіпноз методологічної подібності нетотожних прийомів пізнання.

Уявімо умовний публіцистичний текст, який одночасно вивчають соціолог прагматичної школи, психоаналітик і теоретик літератури – послідовник Федора Буслаєва. Висновки першого вміщуватимуть вичерпні відомості щодо прихованих у тексті пропагандистських послань і використаних автором прийомів масового впливу. У висновках другого буде окреслений психологічний профіль автора.

Результатом роботи третього стануть коректні обґрунтовані уявлення про етнопсихологічні особливості народу, до якого автор належить. Наведені дані відрізнятимуться настільки, що виникне враження, ніби досліджувалися різні твори. Насправді річ не в тексті, а в меті, з якою його піддавали аналізу.

Продовжимо уявний експеримент, і припустимо, що текст досліджується за допомогою прийомів, притаманних усім трьом методологіям, але без чіткого уявлення про завдання і критерії пошуку. Можливо, отримані дані й матимуть інтелектуальну цінність, але практично використати їх, наприклад, з метою оптимізації комунікаційного середовища, буде неможливо.

Річ у тім, що дослідження за кожним з трьох окреслених типів пізнавальної діяльності матиме різну функціональність. Призначення роботи соціолога прагматичної школи утилітарне. Полягатиме воно в удосконаленні інструментів пропаганди і контрпропаганди. Відступ від цієї мети у бік академізму за таких умов сприйматиметься як наукова поразка. Як писав американський прозаїк Річард Маккена, нема для прихильника соціологічного прагматизму більшої прикраси, ніж слова "...подібне твердження не має утилітарного смислу" [10, 417]. Діаметрально протилежною є функціональність класичного літературознавства: воно скероване на пошук істини, але не на модифікацію літературного процесу. На думку російських істориків літератури, скажімо, Ю. Манна, нема жодних доказів, що геніальні романісти ХІХ століття Л. Толстой і Ф. Достоевський щось чули про дослідження свого сучасника, згаданого вище видатного теоретика роману Ф. Буслаєва. Паліативним щодо обох складників цієї дуальності буде психоаналіз. Адже метод, відкритий у процесі утилітарних досліджень (пошуку нових прийомів психотерапії), буде у даному випадку перенесений з суб'єкта (людина, пацієнт) на об'єкт (текст) і використаний не з практичною метою лікування неврозу у письменника, а з метою виявлення впливу його прихованих мотивацій на твір. Такий підхід буде недосконалим, як будь-який компроміс. Валідність літературознавчого дослідження, виконаного психоаналітичним методом, завжди умовна, оскільки достовірність результатів психоаналізу безпосередньо залежить від прямого вербального контакту між лікарем і пацієнтом, що у випадку вивчення тексту неможливо [11]. І така умовність примножиться, якщо цей метод буде використа-

ний не послідовно, а частково, у несистемному поєднанні з соціологічним та порівняльно-історичним підходом.

Зрозуміло, що "чистий" соціолог, так само, як і "чистий" філолог, такої еклектики не допустять. У кращому випадку вони скористаються інструментарієм суміжних наук з метою додаткової перевірки вже узагальненого результату. Але для дослідника соціальної комунікації, чия базова освіта була, наприклад, філологічною, аспірантська підготовка – політологічною, а подальша наукова еволюція відбувалася у соціологічному дискурсі, існує ризик узяти з усіх галузей не правильне, а ситуативно зручне. Примножується ця небезпека зовнішньою схожістю насправді не тотожних методологій. Подібність ця впливає з однаковості об'єкта наукового інтересу (у нашому умовному прикладі це текст) і – внаслідок цього – схожості конкретних прийомів, операційних складників та безпосередніх завдань пошуку. Текст не можна покласти на амбулаторну канапу чи піддати польовим дослідженням. Вивчати його доведеться, використовуючи доволі обмежену сукупність операцій, цільове призначення яких у нашому випадку може бути визначене як аналіз семантики, втіленої у певну знакову систему. Схожим буде і завдання: виявити прихований смисл (соціальних послань, тобто, "messages", латентних невротичних мотивів чи неявних ознак національної історичної самоідентифікації автора).

Зі сказаного впливає, що визначити практичну цінність досліджень у галузі соціальної комунікації можна, лише коректно інтерпретуючи Декартову пізнавальну парадигму. А для цього треба визнати, що необхідним складником пошуку "...істинного методу для пізнання всього того, на що здатний... розум" [1], є визначення відповідності конкретної методології предметові і меті наукової роботи.

**2. Інтегральна мета журналістикознавчих досліджень і методи її досягнення.** Спробуємо оцінити з огляду на цю відповідність сучасний стан вітчизняних досліджень у царині соціальної комунікації.

Визначимо інтегральну мету пізнавальної діяльності, заради якої вирішується вся сукупність притаманних галузі наукових завдань і здобуваються результати, придатні для практичного впровадження. Щодо медійних досліджень така мета вбачається у розвитку та оптимізації системи масової комунікації. Навіть абстрактні й відірвані від діяльності конкретних ЗМІ дослідження філософських проблем медіа насправді відповідають цій ме-

ті, оскільки дозволяють уточнити напрями еволюції медійної системи як такої. Моніторингові дослідження, досліди з прикладної лінгвістики, роботи з медійного права, етики та історії впливають на галузь безпосередньо, допомагаючи практикам уникнути помилок, не втратити корисний досвід і виконати свою роботу найкращим чином. Отже, думка про те, що метою медійних досліджень є прогресивний вплив на комунікаційну систему, не викликає сумніву як узагальнення.

Назвемо критерії, які дозволять підтверджувати прогресивний характер такого впливу, тобто, визначимо координати інтелектуального руху, який можна вважати еволюційним, а не інволюційним.

Їх обґрунтовано в тій частині дослідження Лео Богарта (США), яка присвячена моделі ідеальної комунікаційної системи. Ієрархічні рівні у системі Богарта розподілені таким чином: "Свобода", "Багаторівневність та різноманітність", "Збалансованість", "Інноваційність", "Конкуренційність", "Доступність" і "Якість" [2, 11]. Пріоритети ці визначені не довільно. Зрозуміло, що, наприклад, висока якість телебачення у світі тотальної несвободи скоріше сприятиме розповсюдженню хибних відомостей, тому негативному явищу, яке Н. Вінер називав "викривленням сигналу", ніж гальмуватиме процес утворення "інформаційного мулу" [12; 13]. Отже, ця модель відповідає такій системі ЗМК, яка не репродукує соціальних фікцій, а ефективно реалізує принцип зворотного зв'язку в суспільному гомеостатичному механізмі. Слід підкреслити, що йдеться тут саме про ідеальну модель, а не конкретні приклади вдалого чи невдалого її впровадження у реальних країнах. Але мета її побудови очевидна: комунікаційне забезпечення громадянського суспільства, реального народовладдя. Отже, її можна обрати як орієнтир, який не залежить від швидкоплинної політичної кон'юнктури.

Виведемо за межі нашого дослідження ті роботи, де невідповідність предмета, методу і мети дослідження – очевидна. Такі помилки мають загальнонауковий характер і не специфічні для розвідок із соціальної комунікації. Наприклад, підміна якісних методів формальними там, де побудова коректної математичної моделі явища неможлива, призведе до поразки у будь-якій галузі – від педагогіки до метеорології, і це, як загальний принцип, доведено засобами різних дисциплін – евристики [14], системного аналізу [15], математики [16]. Визначимо лише відповідність методологічно коректних напрямів пошуку різним рівням моделі Богарта.

Моніторинги ЗМК, впровадження кількісних методів вивчення контенту окремих видань, увесь спектр пізнавальної діяльності, скерований на політичну та соціокультурну наповненість інформаційного простору, створюють наукове забезпечення рівнів свободи, збалансованості та якості, оскільки виявляють позитивні й негативні тенденції у медіа. На рівень якості впливають також прикладні лінгвістичні дослідження, розробки в галузі медійної екології та педагогіки. Рівні доступності та різноманітності забезпечуються на двох субрівнях: ретроспективному й перспективному. Перший представлений історією галузі, другий – упровадженням інтерактивних медійних проектів з подальшим науковим узагальненням цього досвіду. Таким чином, з одного боку, втрачені знання повертаються у науковий обіг, а з другого – знання, викладені теоретично або втілені у навчальні видання (телерадіопроекти) набувають можливості впливати на суспільство завдяки інтеграції у світову мережеву інформаційну систему. (Останній за часом такий проект – on-line інтернет радіомовлення "Кампус-радіо"). Оптимізація медійних проектів за зазначеними параметрами об'єктивно сприяє підвищенню їх конкурентної спроможності.

Отже, сучасні українські медійні дослідження в тій чи іншій мірі науково забезпечують усі рівні моделі Богарта, крім інноваційного. Природно це чи ні? Системна модель тим і відрізняється від штучної класифікаційної схеми, що не є сукупністю апріорних тверджень, кількість яких можна довільно змінювати. Елімінуючи будь-який системний елемент, ми ініціюємо функціональні девіації системи як такої.

Чому це відбувається? Тому, що всі окреслені типи досліджень, за винятком розробки креативного складника навчальних проектів, є методологічно ретроспективними. Вони збирають, систематизують, аналізують і узагальнюють відомості, які належать минулому, дані про те, що вже було створене, оприлюднене, розповсюджене, одне слово, те, що вже відбулося. Такий стан речей не залежить від рівня інноваційності дослідницького інструментарію чи прогностичного спрямування роботи. Не суттєво, людина-лінгвіст вивчає певну сукупність текстів, створюючи типологію мовних помилок ЗМК, чи комп'ютерна програма шукає в кіберпросторі ключові словосполучення, які ці помилки містять. Однаково, будуть використані результати контент-аналізу для вираження сучасних тенденцій чи для побудови футурологічної моделі медій-

ного простору. Загальна основа таких робіт – ретроспективний аналіз. Якщо вони й можуть ініціювати виникнення нових прийомів та технологій комунікаційної діяльності, то відбудеться це тільки за рахунок переосмислення традиційних підходів. А основою інновації, за Богартом, є здатність ініціювати "...нові ідеї, стилі та формати (*що не є виключно варіаціями ідей старих*)..." [2, 11], (курсив наш – авт.).

Основа інноваційного дослідження, пов'язаного не з науковою оцінкою зробленого іншими, а з уведенням у практику нових прийомів і методів інформаційної діяльності, не може бути ретроспективною. Це не означає, що ретроспекції як такі в інноваційному дослідженні нема місця. Але роль її – допоміжна. Вона полягає, насамперед, в аналізі досвіду попередників, визначенні напрямів додавання "нового до вже відомого" (так в інтерв'ю УР-1 визначив колись суть творчості проф. Циганов) та окресленні рівня новизни зробленого. Тобто, до вступу і підсумку, але не основної частини роботи.

Відкритим є питання щодо ролі та місця формальних моделей в основній частині роботи, метою якої є впровадження інноваційних підходів у конкретну практику. Результати таких робіт, до певної межі, можна формалізувати. І "принцип перевернутої піраміди", і "принцип ідеальної новини" П. Вайта, і "сонетний принцип", емпірично досліджений автором цієї статті під час роботи в складі творчої групи НРКУ над новими формами художньо-документальних радіопрограм програм – "feature" (робота ця відзначена державною премією ім. Івана Франка в галузі інформаційної діяльності) виражаються як вербально, так і у вигляді формул [17]. А тим часом з історії відомо, що всі вагомні інноваційні медійні досягнення народились емпірично, завдяки узагальненню проб і помилок. А знайомство з останніми системними дослідженнями, зокрема з "теорією складності" [16], викликають глибокі сумніви у самій можливості повної формалізації багаторівневих гіперкомплексних систем, до яких, безумовно, належать і комунікаційні феномени. Адже неодмінним складником останніх є принципово гуманітарний творчий процес. (Докладніше про застосування принципів теорії складності в медійній науці див.: Хоменко [18]).

На думку автора, єдиний доказово результативний метод, який можна використовувати в дослідженні медіа інноваційного напрямку – це метод емпіричний. Не можна сказати, що це твердження є істиною в останній інстанції. До певної міри саме ставлення до емпіризму в нау-

ці розділило соціологів на прихильників Кемпбелла, який обґрунтував засади гуманітарного експерименту, і тих, хто вважав, що "...перевірка теорії теж цілком надійна лише в ситуаціях, наближених до реальності" [19, 73]. Як згадувалося, емпіричний метод у теорії літератури використовує Д. Перкінс [5]. Але, якщо і соціолог, і літературознавець мають у своєму арсеналі різний пізнавальний інструментарій, то у науковця, який хоче бути причетним до створення нових принципів діяльності медіа як дослідник, а не винятково як митець, нема вибору. Надто ж якщо цей дослідник працює в Інституті журналістики – закладі, який готує репортерів, редакторів, сценаристів, а не істориків преси та медійних соціологів. Уявіть авіаційну академію, де замість нових принципів подолання флатера досліджують статистику авіакатастроф, або інститут мікробіології, де створення нових вакцин поступається у тематичних планах історії епідемій – і потреба збалансованого застосування інноваційних та ретроспективних підходів стане очевидною.

Конкретним втіленням емпіричного методу в теорії радіомовлення (сфера наукових інтересів автора) є фізичне моделювання та натурний експеримент. Під фізичним моделюванням мається на увазі створення дослідних радіопрограм із послідовним аналізом усіх стадій радіовиробництва, – від формулювання концепції до "post production". Під натурним експериментом – вихід конкретної програми в ефір (кіберпростір) із подальшим аналізом та узагальненням результатів. Звісно, параметри натурального експеримента не можуть бути настільки ж контрольованими, як лабораторного. Але саме натурним експериментам ми завдячуємо прогресові у галузі технологій. Жоден вібростенд не здатен відтворити специфічні навантаження на окремі вузли автомобіля. Тому автоспорт фінансується здебільшого автомобільними концернами не тільки з рекламною, а й з дослідницькою метою. Вище згадане явище флатера вивчалось не тільки в аеродинамічних трубах, а й у процесі натурних експериментів – випробувальних польотів літаків "СБ". Звісно, потім одержані знання мають бути узагальнені та переосмислені з урахуванням інших методологій. Але відкидати емпіризм як інструмент пізнання епістемологічно некоректно. Фактично, випробування нового в реальних умовах як метод пізнання охоплює всі сфери дослідження явищ, які належать до сфери антропогенезу. А з виникненням біотехнологій згаданий принцип почав розповсюджуватись і на живу природу.



**3. Емпіричні методи в журналістичнознавстві: історія і сучасний стан.** Саме як серію експериментів технічного сектора Всеукраїнського радіокомітету тлумачило трансляції перших художніх радіопрограм на хвилях передавача РВ-4 керівництво Всеукраїнського радіокомітету:

"Пересиланням радіо = композиції "Uber alles" ("Понад усе") техпроп ВУКРУ закінчує, так би мовити, перший тур своєї експериментальної роботи в галузі дослідження нових форм техпропаганди радіом. Радіокомпозицією "Понад усе", цією складною формою художнього мовлення.., ми хочемо довести, що техпроп пройшов певний шлях від примітивної інсценівки до мистецького твору ..." [20].

У світовому ефірі та у всесвітньому кіберпросторі представлено десятки лабораторій і експериментальних радіостудій, які провадять емпіричні дослідження перспективних напрямів радіомовлення. Деякі з них, такі, як австрійське "Kunstradio", не лише користуються останніми даними теорії інформації, а й збагачують галузь результатами своєї діяльності, зокрема досліджують інтерактивні медійні технології [21].

Певний внесок в емпіричні медійні дослідження зроблено і українською школою журналістичнознавства. Ось далеко не повний перелік нових знань, здобутих завдяки натурним експериментам, виконаних автором у процесі профільних досліджень кафедри телебачення і радіомовлення на базі НРКУ (з посиланням на джерело публікації результатів):

1. Доведено принципову можливість адаптації формотворчих досягнень "золотої доби" радіомовлення (двадцяти-сорокові роки минулого століття) до хронометричних вимог сучасного радіо [22].

2. Удосконалено і втілено в практику радіомовлення метод реконструкції сценаріїв втрачених драматичних радіопрограм за вторинними джерелами, засади якого логічно впливають з теоретичних досліджень Т. Марченко. [23; 22]. Результат реконструкції, програма "Відлуння" з поновленими уривками першої української радіодрами – п'єси О. Димінського "Понад усе", здобула перемогу на телерадіофестивалі "Калинові острови" (номінація "Повернення з небуття").

3. Винайдено нові системні принципи поєднання художнього і документального матеріалу в межах структури та композиції радіопрограми "гібридного" характеру. Це дозволяє уникнути ризиків, пов'язаних з трансляцією псевдоевристичних репортажів минулого (таких, наприклад, як "радіопаніки") і водночас максимально використати специфічні можливості впливу акустичного мистецтва на аудиторію [24].

4. Доведено можливість використання формотворчих досягнень оригінального радіомистецтва у медійній педагогіці та лінгвістиці [25; 26].

5. Емпірично досліджено можливості радіодрами як методу соціального прогнозування. Цей незапланований та унікальний досвід ще не оприлюднений і заслуговує на стислий виклад. Він має певну передісторію, теж пов'язану з медійними дослідженнями ІЖ КНУ.

У 2006 році в ефір Національної радіокомпанії України вийшла двосерійна радіодрами "Псевдонім" (автори – І. Хоменко, В. Фоменко, реж. В. Обручов, ред. Т. Олійник). Вистава вміщувала окремі деталі з журналістської практики авторів, які на той час поєднували літературну співпрацю з УР-1 і газетну роботу в жанрі журналістського розслідування. Але сюжет твору не був запозичений з життя і сприймався навіть причетним до створення передачі як художня умовність. У радіоп'єсі йшлося про журналіста, який несподівано прочитав у газеті чужу статтю, підписану його прізвищем. Хтось скористався його ім'ям і репутацією, щоб оприлюднити небезпечні кримінальні відомості – і залишитися в тіні. Стаття, що приписувалася герою вистави, тематично продовжувала серію розпочатих ним, але не доведених до кінця розслідувань "чорного переділу" ринку енергоносіїв. Тих публікацій, які спричинили низку судових позовів, переслідування і, зрештою, життєву поразку. Але ж текст невідомого автора за змістом, структурою, мовностилістичними ознаками принципово відрізнявся від журналістської публікації = розслідування. Він наводив відомості, які неможливо здобути в процесі власне репортерського дослідження теми і які потрапляють у пресу, як правило, внаслідок "зливання компромату" зацікавленими структурами. Життя героя перетворилося на пекло, він став об'єктом злочинних зазіхань. Адже стаття зіштовхнула його з силами, яким важко протистояти одинцем. Тож єдиним виходом для нього став пошук правди як щодо відомостей, викладених у чужій статті, так і щодо її справжніх авторів та замовників. Звісно, матеріал, викладений вище сухою мовою анотації, у п'єсі подавався природними діалогами, за всіма законами акустичної драматургії.

А наприкінці 2009 року до авторів звернулося керівництво незалежної телерадіокомпанії "Високий Вал" (Чернігів). Виявляється, до редакції було надіслано статтю, підписано прізвищем В. Фоменка. Стаття супроводжувалася листом, де вказувалася адреса чернігівського інтернет-ресурсу, який розмістив оригінал цієї

публікації (ресурс виявився "одноразовим" і зовсім не чернігівським, а петербурзьким). Ішлося в матеріалі про діяльність комерційної структури, яка фактично контролює чернігівську владу і захищає свої бізнесові інтереси, пов'язані з переділом земельних ресурсів, кримінальними методами, за допомогою потужної приватної служби безпеки з колишніх правоохоронців. Стаття була безпосереднім продовженням журналістського розслідування, опублікованого І. Хоменком та В. Фоменком у "Дзеркалі тижня" під назвою "Чорна могила" [27] і наводила цитати зі згаданої публікації. Не маючи підстав сумніватись у авторстві В. Фоменка, журналіста, публікації якого відрізнялися високим рівнем обґрунтованості й часто передруковувалися з "Дзеркала тижня" як українськими, так і зарубіжними медіа, "Високий Вал" розмістив статтю на власному сайті. Того ж дня сайт телерадіокомпанії був паралізований потужною DDOS – атакою (навалю генерованих за допомогою спеціальних програм фіктивних повідомлень, які унеможливають роботу інтернет-вузла). На мобільні телефони співробітників, номери яких були відомі вузькому колу осіб, почали надходити анонімні дзвінки (Красномовна деталь: при цьому невідомі абоненти розпізнавалися системою ідентифікації виклику як домашні телефони родичів журналістів. Інакше кажучи, той, хто дзвонив, використовував технологію "анти-АВН", яка дозволяє замаскувати реального співрозмовника будь-яким хибним номером. Фіктивні відомості обирали не довільно, а демонструючи обізнаність щодо персональних даних журналістів). Одного з директорів телерадіокомпанії зустріли співробітники згаданої охоронної фірми (притиснувши машиною до стіни в малолюдному місці) і висловили категоричну вимогу припинити публікації на теми діяльності комерційної структури, до якої вони належать.

Лише після звернення до В. Фоменка з'ясувалося, що ніякої статті, приписаної йому, він не готував і до "Високого Валу" (який теж видавав на той час друковану газету) не надсилав. Мовностилістичний і композиційний аналіз приписаної йому статті виявив цікаві речі. Невідомий автор, вочевидь, не був журналістом (не газетний стиль, професійні помилки), але добре володів спеціальною лексикою співробітників силових відомств і вільно користувався даними, здобути які можна тільки шляхом глибокої оперативної розробки комерційної структури, що про неї йшлося. Вигадана колізія радіодрами "Псевдонім"

почала послідовно втілюватися в життя – з реальними людьми та з не менш виразними, ніж у виставі, подробицями.

Аналіз методики контрзаходів, ужитих того разу з метою з'ясування істини і гарантування безпеки діяльності журналістів, виходить за межі журналістикознавчого дослідження. Ці питання будуть розглянуті окремо, в публікації науково-практичного характеру. Є сенс підкреслити тільки принципову позицію керівництва Першого каналу Українського радіо. Воно розцінило події як такі, що стосуються репутації Національної радіокомпанії України та ініціювало службове розслідування ситуації. Результати його були оприлюднені у спеціальній програмі. Слухачам було надано можливість порівняти уривки радіоп'єси, документи і реальні репортерські записи, зроблені в процесі вивчення ситуації. Серед іншого, цілковито виключалася ймовірність будь-якої корекції фонотечного запису вистави "Псевдонім", тобто, осучаснення твору відповідно до реальних подій, а також інспірації конфлікту з рекламною або іміджевою метою. Для учасників протистояння це й так було очевидно. Адже публікація з фальшивим підписом зіштовхнула серйозних журналістів, які упродовж п'ятнадцяти років спеціалізувалися в жанрі розслідування, і колишніх офіцерів правоохоронних органів, які створили приватну службу безпеки, устатковану не згірш за державні спецслужби. Досвід цих приватних охоронців унікальний навіть для наших часів. Вони були заарештовані СБУ за незаконне прослуховування телефонів місцевих органів влади, у тому числі й керівництва територіального управління МВС, фактично уникли відповідальності й відчували після цього цілковиту безкарність. Втягувати таких людей у конфлікт із непередбачуваними наслідками, аби створити інформаційний привід для преси, – приблизно те ж саме, що потрапити у телевізійні новини, по-справжньому підірвавши себе гранатою. І журналісти, і їхні супротивники це розуміли.

Достовірність викладеного і сьогодні можна перевірити за відкритими джерелами (див.: "Детективна атака на Високий Вал" [28]). Таким чином, було доведено, що конфлікт навколо публікації не був штучним витвором ані журналістів і драматургів В. Фоменка та І. Хоменка, ані співробітників ТРК "Високий Вал", ані комерційної структури та її охоронного підрозділу. Справжнього автора публікації з фальшивим підписом встановити не вдалося. Невідомо також, запозичили з радіоп'єси орга-

нізатори публікації ідею підписати провокаційний текст іменем журналіста, який досліджував раніше важливу для них тему, чи подумалися до цього ходу самі, а про драматичний твір "Псевдонім" навіть не чули. Останнє цілком можливе: мотив провокації вбачався саме в тому, щоб надати максимальної достовірності оприлюдненим відомостям, а не в тому, аби відвернути увагу читача на літературні альянси.

Але незалежно від походження самої ідеї використати хибне авторство як знаряддя інформаційної війни, історія з псевдонімом здобула додаткове підтвердження важливого для теорії комунікації принципу. Завдяки їй було емпірично доведено, що мистецький твір, побудований як коректна і внутрішньо несуперечлива художня модель реальності, може не просто віддзеркалювати минуле, а прогнозувати перебіг подій. Адже обставини, описані у п'єсі, і обставини, які склалися насправді після публікації фальшивки, збіглися майже в один до одного.

Ось як прокоментував це заступник керівника НРКУ А. Табаченко, підсумовуючи в ефірі службове розслідування:

"...хочу сказати дещо оптимістичне. Навіть якщо нам, співробітникам радіо, не вдається щось із задуманого, радіо залишається потужною силою. І в тому, що воно здатне викривати зло та створювати достовірні прогнози, є велика надія на майбутнє" (запис за трансляцією [29]).

Таке підтвердження годі здобути, використовуючи експерименти у штучно змодельованих контрольованих умовах чи моніторинги, скеровані на вияв статистичних закономірностей. Його методологічна основа – натурний експеримент і дослідження реакції на нього за допомогою прийомів, аналогом яких є соціологічні польові дослідження.

А тимчасом описане одиничне спостереження прогностичних можливостей радіомистецтва вкладається в обґрунтовану систему теоретичних уявлень, до створення якої доклали зусиль і автор цієї розвідки.

У 2000 році журнал "Актуальні питання масової комунікації" опублікував статтю І. Хоменка "Оригінальна радіодрама як засіб соціального прогнозування" [30]. У ній аналізувалися випадки, коли акустичне мистецтво створювало достовірну художню модель дійсності, яка випереджала реальні події. Досвід такої прогностики не є чимось містичним, він цілком відповідає раціональній парадигмі мислення. Схематичне за природою і, як правило, внутрішньо залежне від актуальних тенденцій сучасності, радіомистецтво вільне у припущеннях, тимчасом як журналістика обмежена власними фактологічними

складниками. Навіть композиційно воно підкоряється не принципіві "перевернутої піраміди" ("що? де? коли?..."), а принципіві причинно-наслідкового зв'язку ("якщо... – то"). У випадках, коли проблеми-складники і алгоритм конфлікту визначені митцем коректно, достовірність художнього прогнозу буде у межах імовірності реального відтворення схожих обставин. Найвідоміший акустичний твір із достовірним художнім прогнозом – радіодрама А. Макліша "Падіння міста" (1937), де було передбачено політичний і психологічний механізм аншлюсу [31]. Отже, історія з радіодрамою "Псевдонім" рідкісна, але не унікальна, і є емпіричним підтвердженням того, що українське радіомистецтво відроджується сьогодні відповідно до загальних світових закономірностей комунікаційної діяльності такого типу.

#### Висновки.

1. Проблема відповідності мети, методу і предмета дослідження є наріжною для досягнення достовірного результату. Від коректного співвідношення цих складників залежить не тільки успіх окремих робіт, а й науковий прогрес галузі як такої.

2. Емпіричні методи журналістичнознавства, насамперед натурні експерименти з упровадження нових форм інформаційної діяльності, є ефективним засобом забезпечення інноваційного складника в комунікаційній системі.

3. Брак наукових знань, здобутих емпіричними методами, неможливо компенсувати використанням інших методологій.

1. Декарт Р. Рассуждение о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках [Электронный ресурс] / Рене Декарт. – URL: <http://lib.ru>.

2. Bogart L. Highway to the Stars or Road to Nowhere? / Bogart Leo // Media Studies Journal. – 1994. – Vol. 8, № 1. – P. 1–15.

3. Барноу Э. Как писать для радио / Э. Барноу; пер. с англ. – М. : НМО ГКРТ, 1960. – 38 с.

4. Брехт Б. Литература – кино – радио – музыка – изобразительные искусства [Электронный ресурс] / Б. Брехт. – URL: <http://bookz.ru>.

5. Перкінс Д. Чи можлива історія літератури? / Девід Перкінс; пер. з англ. А. Іщенка. – К. : ВД "Києво-Могилянська академія", 2005. – 152 с.

6. Різун В. В. Методи наукових досліджень у журналістичнознавстві : навч. посіб. / В. В. Різун., Т. В. Скотникова. – 2-е вид., оновл. – К. : Преса України, 2008. – 144 с.

7. Іванов В. Ф. Загальні принципи аналізу документів / В. Ф. Іванов // Стиль і текст. – 2005. – Вип. 6. – С. 26–31.

8. Сибрук В. Роберт Вуд: современный чародей физической лаборатории / Вильм Сибрук; пер. с англ. – М. : Наука, 1977. – 319 с.

9. Голік О. Жанрова система друкованих ЗМІ: новітні підходи до класифікації та перспективи розвитку / Голік О. В. // Українське журналістикознавство. – 2008. – Вип. 9. – С. 35–41.
10. Маккена Р. Тайник / Маккена Ричард; пер. с англ. // И грянул гром... Антология американского фантастического рассказа. – М. : Молодая гвардия, 1976. – С. 398–418.
11. Хоменко І. Психоаналітичні дослідження біографії і творчої спадщини Михайла Коцюбинського: проблема верифікації / І. А. Хоменко // Журналістика. – 2004. – Вип. 3 (28). – С. 102–107.
12. Винер Н. Индивидуальный и общественный гомеостазис [Електронний ресурс] / Норберт Винер; пер. с англ. М. Н. Грачева. – URL: [http://grachev62.narod.ru/wiener/n04\\_94st.html](http://grachev62.narod.ru/wiener/n04_94st.html).
13. Винер Н. Кибернетика и общество [Електронний ресурс] / Норберт Винер; пер. с англ. – URL: <http://grachev62.narod.ru/wiener/cybsoc.htm>.
14. Эвристика [Електронний ресурс] // О системной нейробиологии. – URL: [http://www.scorcher.ru/neuro/neuro\\_sys/heuristics/heuristics.php](http://www.scorcher.ru/neuro/neuro_sys/heuristics/heuristics.php).
15. Берталанфи Л. Общая теория систем – критический обзор [Електронний ресурс] / Л. фон Берталанфи; пер. с нем. – URL: <http://macroevolution.narod.ru/bertalanfi.htm>.
16. Джаксон М. Теория сложности (Complexity) и системный подход [Електронний ресурс] / М. Джаксон. – URL: [http://www.situation.ru/app/j\\_art\\_1052.htm](http://www.situation.ru/app/j_art_1052.htm).
17. Хоменко І. Системна модель "гібридної" (художньо-документальної) радіопрограми у контексті проблеми регіонального жанротворення / І. А. Хоменко, В. І. Фоменко // Регіональні ЗМІ України: історія, стан, перспективи розвитку. – Луганськ, 2010. – 16–19 бер. – С. 159–175.
18. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник / Г. М. Андреева. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Зд-во МГУ, 1988. – 432 с.
19. Хоменко І. Принцип "невизначеності" у журналістикознавстві / І. А. Хоменко // Українське журналістикознавство. – 2008. – Вип. 09. – С. 27–34.
20. *Über alles* // Радіомовлення, слухання, техніка, аматорство. – 1933. – № 5–6. – С. 192–193.
21. *Familif Auer*. – Vienna : edition Kunstradio, 1996. – 18 p.
22. Хоменко І. Оригінальна радіодрама: історія, теорія, практика : навч. посіб. / І. А. Хоменко; за ред. В. Я. Миронченка. – К. : Нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. – 320 с.
23. Марченко Т. А. Радиотеатр: страницы истории и некоторые проблемы / Т. А. Марченко. – М. : Искусство, 1970. – 221 с.
24. Хоменко І. Новий погляд на соціальну функціональність радіопрограм "гібридного" напрямку / І. А. Хоменко // Наукові записки Інституту журналістики : наук. зб. / за ред. В. В. Різуна ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – Т. 35. – Квіт.-черв. – С. 138–147.
25. Хоменко І. У пошуках втраченого змісту. (Лінгвістична модель художньо-документальної радіопрограми для сучасного українського радіомовлення) / І. А. Хоменко, В. І. Фоменко // Стиль і текст. – 2005. – Вип. 8. – С. 126–131.
26. Хоменко І. Від одномірного стереотипу до яскравого "стереомислення": навч.-метод. посіб. / І. А. Хоменко, В. І. Фоменко // Журналістська педагогіка в контексті Болонського процесу ; упоряд.: А. І. Мамалига, Ю. П. Єлісєвиченко / за заг. ред. В. В. Різуна. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2007. – С. 405–417.
27. Фоменко В. Чорна могила [Електронний ресурс] / В. Фоменко, І. Хоменко // Дзеркало тижня. – URL: <http://www.dt.ua/1000/1050/61009/>.
28. *Детективна атака на "Високий Вал"* за мотивами п'єси, або фальшиві автори на фальшивих носіях [Електронний ресурс] // Трембіта – URL: <http://www.trembita.com/1142.html>.
29. *НРКУ* / Прямий ефір / Перший канал. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://nrcu.gov.ua/index.php?id=306>.
30. Хоменко І. Оригінальна радіодрама як засіб соціального прогнозування / І. Хоменко // Актуальні питання масової комунікації. – 2000. – № 1. – С. 30–33.
31. Попов І. Радиотрибуна Арчибальда Маклиша / Ігорь Попов // Радиоискусство: Теория и практика. – М. : Искусство. – 1981. – С. 91–120.

Подано до редакції 25.02.2011 р.

***Khomenko Ilya. The model experiment as a research method in the theory of journalism.***

*The article is dedicated to the empiric methods of researches in the mass communication. The problem of accordance of an object, method and research aim is interpreted as an ideal model of mass communication of Leo Bogart. Theoretical positions are grounded by the reasonable and special examples of functional possibilities of modern media.*

***Keywords:*** model experiment, method, radio, journalistic investigation, radio drama, innovation.

***Хоменко И. А. Натурный эксперимент как метод журналистиковедческого исследования.***

*Статья посвящена эмпирическим методам исследований в области массовой коммуникации. Проблема соответствия предмета, метода и цели исследования трактуется в духе представлений об идеальной модели массовой коммуникации Л. Богарта. Теоретические положения обоснованы конкретными примерами функциональных возможностей современных СМК.*

***Ключевые слова:*** натурный эксперимент, метод, радио, журналистское расследование, радиодрама, инновация.



О. В. Чекмишев,  
докторант  
УДК 007: 304: 001.8

## Вплив конвергованих методів дослідження системи соціальних комунікацій на медіаконтент

У статті висунуто й обґрунтовано гіпотезу про те, що проведення конвергованого соціальнокомунікаційного дослідження та публічне оголошення його результатів безпосередньо впливає на медіаконтент.

*Ключові слова:* конверговані соціальнокомунікаційні методи, медіаконтент, вплив.

Основні висновки дослідження за проектом "Сприяння європейським стандартам в українському медійному середовищі", які збігалися практично по всіх шести регіонах, де воно провадилося (Донецький, Чернівецький, Херсонський, Черкаський, Рівненський та Сумський), були не вельми втішними. Вони зводилися до того, що на тлі часткового спаду активності висвітлення основних професійних та соціально-демографічних груп, зростання обсягів представлення основних проблем регіону, певного зростання професійності місцевих журналістів та оволодіння ними базових професійних та етичних стандартів, умови їх реалізації та подальшого розвитку погіршилися. Проект є спільною акцією Європейського Союзу та Ради Європи, а бенефіціарієм виступає Національна комісія з утвердження свободи слова та розвитку інформаційної галузі. Дослідження виконане Асоціацією "Спільний простір", Комітетом "Рівність можливостей" та "Європою XXI" двома хвилями: з 1 квітня по 31 травня 2009 року та з 20 липня по 20 вересня 2010 року. Основна мета проекту – підвищення поінформованості громади щодо місцевих проблем через активізацію ролі медіа у громадському діалозі. Новітність методики полягає в тому, що дослідження провадилося одночасно за трьома напрямками: моніторинг найвпливовіших ЗМІ; анкетування місцевих експертів, журналістів та топ-менеджерів; фокус-групове дослідження аудиторії місцевих ЗМІ.

Водночас підсумки дослідження засвідчили ознаки принципово нових явищ процесу масової комунікації, з яких випливає завдання цієї публікації – висунути й обґрунтувати припущення: проведення конвергованого соціальнокомунікаційного дослідження та публічне оголошення його результатів є не лише підсумком конкретної роботи, а й саме по собі стає явищем соціальної комунікації, безпосередньо впливаючи на медіаконтент.

Упродовж тривалого часу основним методом дослідження засобів масової інформації був контент-аналіз. У 1967 році досвід текстового аналізу газети й застосування кількісних методів у соціальних дослідженнях стали предметом обговорення на виїзній науковій раді АН СРСР, що відбулася в Сухумі [1]. У докторській дисертації Володимира Ядова йшлося про методологічні проблеми конкретного соціологічного дослідження і про метод контент-аналізу зокрема [2]. 1968 р. В. Ядов оприлюднив наукову працю "Методологія та процедури соціологічних досліджень", у якій опосередковано торкався поняття моніторингу за допомогою контент-аналізу [3]. Науковець наголошував на недосконалому суто кількісному дослідженні: "Кількісні й формалізовані методи придатні для перевірки вже сформульованих гіпотез. Якщо ж ми хочемо виявити соціальну проблему, сформулювати її, то такі методи малоефективні" [3, 17]. У книзі "Соціологічне дослідження: методологія, програма, методи" висунуто програмні вимоги до вибірки та обмеження квантифікації первинних соціальних характеристик, описано способи конструювання шкали вимірювань і типи таких шкал, методи збирання інформації та порядок аналізу емпіричних даних [4]. Ці питання науковець розвивав у подальших своїх роботах [5; 6]. Однією з перших, хто порушив проблему можливостей контент-аналізу в соціологічному дослідженні масової комунікації, стала Мар'ю Лауристин. Упродовж 1970–1974 рр. вийшла друком низка її теоретичних праць, присвячених таким проблемам, як контент-аналіз у масовій комунікації [7], застосування контент-аналізу для вивчення спрямованості газети [8] та для опису змісту газети [9, 26–27].

У 70-х роках А. Алексеев вивчав контент-аналіз з точки зору дотичності до інших галузей знань [10], акцентував увагу на таких

аспектах, як кількісно-якісне дослідження текстових одиниць [11]. В українській науці найбільший внесок у розвиток методології контент-аналізу зробив В. Іванов [12; 13]. Того ж таки 2003 року вчений оприлюднив навчальний посібник "Соціологія масової комунікації", а згодом – однойменну навчальну програму [14], в яких чільне місце посіли технології контент-аналізних досліджень [15]; а також монографію, присвячену конкретним прикладам застосування контент-аналізних моніторингових технологій, написану спільно з Н. Костенко [16].

Уплив громадської думки, зокрема виявленої через моніторинг ЗМІ, на політиків і суспільство вивчали всередині минулого століття Г. Алмонд [17] та у 80-х роках Вальтер Ліпманн [18]. Р. Мертон ґрунтовно дослідив процеси, які відбуваються в медіапросторі, а спільно з М. Фіске та П. Кендаллом присвятив окрему працю фокусованому інтерв'ю [19]. Мертон вважається одним із основоположників методу фокус-груп. Вищезгаданий авторський колектив використовував його для дослідження переконливості пропаганди під час війни і ввів у науковий обіг такі його характеристики та дотичні поняття, як ретроспекція, вичерпність, специфічність, глибина, особистісний контекст.

Для точності експерименту щодо впливу конвергованої методики на медіаконтент у регіонах, сусідніх із місцями проведення двох основних хвиль дослідження було також проведено дві хвилі вибіркового моніторингу місцевих ЗМІ на предмет представлення основних професійних та соціально-демографічних груп кожного регіону, а також подання основних проблем. При цьому результати фіксувались у закритому режимі й публічно не оголошувались. Такі паралельні дослідження було проваджено в регіонах, сусідніх із Херсоном: на Миколаївщині та на Кіровоградщині; сусідніх із Донецьком: у Запорізькій та Луганській областях; сусідніх із Рівним: у Житомирській та Волинській областях; сусідніх із Сумами: в Чернігівській та Сумській областях; сусідніх із Черкасами: Вінницькій та Київській областях; сусідніх із Чернівцями: Івано-Франківській та Хмельницькій областях.

Детально не зосереджуючись на результатах закритих вибірових моніторингових досліджень, можемо констатувати, що в усіх без винятку регіонах, сусідніх із регіонами провадження основних досліджень, спостерігалися спільні риси: у проміжку між двома хвилями

вибіркового моніторингу 2009 та 2010 рр. представлення основних професійних та соціально-демографічних груп сусідніх регіонів та їх проблем мало або спадну тенденцію, або залишалося на попередньому рівні. Однак незважаючи на те, що в регіонах, так би мовити, "основного" дослідження теж подекуди мали місце спадні тенденції, водночас окреслилася й ціла низка свідчень стабільної тенденції поліпшення представлення основних професійних і соціально-демографічних груп та їх проблем.

Наведемо конкретні приклади найпомітнішого зростання якості та обсягів медіаконтенту. Так, порівнюючи результати моніторингу 2009 та 2010 рр. на Донецькому телебаченні, можемо констатувати, що представлення пенсіонерів зросло із 15 сек. до 104 у нейтральній та 19 сек. у позитивній тональностях. Також представлення службовців зросло із 37 сек. у негативній тональності до 200 сек. у нейтральній тональності. Представлення металургів зросло з 55 сек. у нейтральній та 68 у позитивній тональностях до 196 сек. у нейтральній тональності. Представлення працівників вугільної галузі так само збільшило обсяг: 2009 р. вони були представлені 509-ма сек. у нейтральній тональності, 225-ма сек. у негативній тональності та 90-ми сек. у позитивній тональності. Натомість 2010 р. вони були представлені 976-ма сек. у нейтральній тональності та 67-ма сек. у позитивній тональності.

На Донецькому радіо представлення пенсіонерів зросло із 25-ти сек. у нейтральній тональності до 144 сек. у нейтральній та до 16-ти у позитивній тональностях.

Мала місце стабільна тенденція і в донецькій пресі. Так 2009 р. пенсіонери були представлені обсягом 1346 знаків у нейтральній тональності, 2100 у негативній та 7428 у позитивній тональностях. Натомість 2010 р. вони були представлені обсягом 23 807 знаків у нейтральній тональності та 20 101 і 3 150 відповідно у негативній та позитивній тональностях. 2009 р. студенти були представлені 6783 знаками у нейтральній тональності, 847 знаками у негативній тональності та 8610 знаками у позитивній тональності. 2010 р. студенти були представлені 30 676 знаками у нейтральній тональності. Працівники вугільної галузі 2009 р. були представлені 19 481 знаком у нейтральній тональності, 21 274 знаками у негативній та 9 767 знаками у позитивній тональностях. Натомість 2010 р. вони були представлені 48 035 знаками у ней-

тральній тональності та 25 534 і 18 301 знаком відповідно у негативній та позитивній тональностях.

Навіть на донецьких інтернет-ресурсах пенсіонери – традиційно найбільш упосліджена соціально-демографічна група, – були представлені 2009 р. обсягом 14 674 знаки у нейтральній тональності, 7 670 знаків у негативній тональності та 1 198 знаків у позитивній тональності. 2010 р. вони були представлені 10 250 знаками у нейтральній тональності, 7 976 знаками у негативній тональності та 6 898 знаками у позитивній тональності.

Щодо представлення найгостріших проблем Донецького регіону, то й тут відбулися певні зміни. Так 2009 р. на телебаченні проблема злочинності була представлена 734 сек. у нейтральній тональності (інформація в кримінальній хроніці про скоєні злочини) та 230 сек. у позитивній тональності (в тому сенсі, що злочини розкрито). 2010 року ця проблема була представлена 1 778 сек. ефірного часу.

Відчутні зміни сталися і на радіо. Причому, 2009 р. проблема інфляції та зростання цін була представлена 475 сек. у нейтральній тональності та 38 сек. у негативній тональності. Натомість 2010 р. ця проблема була представлена 907 сек. у нейтральній тональності, 55 та 44 сек. відповідно у негативній та позитивній тональностях.

Так само 2009 р. проблема звільнення з роботи, безробіття, заборгованості з виплати заробітної платні була представлена 477 сек. у нейтральній тональності, 60 сек. – в негативній та 70 сек. у позитивній тональності. 2010 р. ця проблема була представлена 560 сек. у нейтральній тональності, 92 сек. у негативній та 164 сек. у позитивній тональностях.

Особливо відчутні зміни сталися в донецькій пресі. Так 2009 р. екологічні проблеми були представлені 6 343 знаками в нейтральній тональності (констатація того, що проблеми існують) та 31 188 знаками у негативній тональності (свідчить про те, що проблеми загострюються). Натомість 2010 р. ці проблеми були представлені 63 899 знаками у нейтральній тональності, 4 266 знаками у негативній тональності та 9 307 знаками у позитивній тональності (тобто вони почасти вирішуються).

Ще одна проблема, – злочинність, – 2009 р. була представлена 32 671 знаком у нейтральній тональності, 15 104 знаками у негативній тональності та 8 502 знаками у позитивній тональності. 2010 р. ця ж проблема була пред-

ставлена 98 168 знаками у нейтральній тональності.

Проблема інфляції та зростання цін 2009 р. була представлена 30 286 знаками у нейтральній тональності, 3 436 знаками у негативній тональності та 19 445 знаками у позитивній тональності. 2010 р. ця сама тема вже була представлена 57 763 знаками у нейтральній тональності, 11 911 знаками у негативній та 11 805 знаками у позитивній тональностях.

Проблема низького рівня оплати праці та малих пенсій 2009 р. була представлена 6 708 знаками у нейтральній тональності, 1 983 знаками – у негативній та 882 знаками у позитивній тональностях. 2010 р. це питання було представлено 6 412 знаками у нейтральній тональності, 6 462 знаками у негативній тональності та 1 930 знаками у позитивній тональності.

Проблема звільнень, безробіття, заборгованості з виплати заробітної платні 2009 р. була представлена 26 679 знаками у нейтральній тональності, 24 878 знаками у негативній та 722 знаками у позитивній тональностях. 2010 р. ця ж проблема висвітлювалася 30 372 знаками у нейтральній тональності, 14 613 знаками у негативній та 9 901 знаком у позитивній тональностях.

Можна також простежити зміни в контенті інтернет-ресурсів. Так, 2009 р. проблема інфляції та зростання цін була представлена 51 830 знаками у нейтральній тональності, 17 084 знаками – в негативній та 1 340 знаками у позитивній тональностях. 2010 р. ця проблема була представлена 36 744 знаками у нейтральній тональності, 38 646 знаками у негативній та 33 534 знаками у позитивній тональностях.

Незважаючи на суттєві відмінності між особливостями Донецького та Рівненського регіонів, в останньому також простежувалися схожі тенденції. Зокрема на рівненському телебаченні 2009 р. найупослідженішими з точки зору уваги ЗМІ були безробітні, підприємці, особи, які працюють у сільському господарстві та пенсіонери. 2010 р. ситуація з представленням цих професійних та соціально-демографічних груп змінилася практично в усіх них, крім підприємців, де показники особливих змін не зазнали. 2009 року безробітні були представлені 199 сек. ефірного часу в нейтральній тональності та 159 сек. у позитивній тональності. Натомість 2010 р. вони були представлені 505 сек. у позитивній тональності.

Особи, зайняті в сільському господарстві, 2009 р. були представлені 336 сек. у нейтральній тональності та 194 сек. у позитивній тональності. 2010 р. вони представлялися 922 сек. у нейтральній тональності, 349 сек. в негативній та 478 у позитивній тональностях.

Пенсіонери 2009 р. були представлені 107 сек. у нейтральній тональності. 2010 р. вони були представлені 241 сек. у нейтральній та 88 сек. у позитивній тональностях.

Щодо висвітлення у ЗМІ головних проблем Рівненського регіону, можна констатувати: з п'яти головних проблем тільки одна (проблема комунальної сфери) 2010 р. висвітлювалася майже так само, як і 2009-го р. Висвітлення решти тем помітно активізувалося.

Проблема охорони здоров'я 2009 р. була представлена 1 770 сек. нейтральної тональності, 839 сек. – позитивної. 2010 р. ця тема була представлена 1 394 сек. у нейтральній тональності, 784 сек. у негативній та 605 сек. в позитивній.

Проблема стримування цін на комунальні послуги 2009 р. була представлена 157 сек. у позитивній та 86 сек. у негативній тональностях. 2010 р. ця проблема була представлена 597 сек. у нейтральній, 979 сек. у негативній та 365 сек. у позитивній тональностях.

Проблема злочинності 2009 р. була представлена 101 сек. в нейтральній та 122 сек. у позитивній тональностях. 2010 р. ця проблема була представлена 220 сек. в нейтральній, 30 сек. у негативній та 616 сек. у позитивній тональностях.

Проблема безробіття та низького рівня оплати праці 2009 р. була представлена 160 сек. ефірного часу в нейтральній тональності. 2010 р. ця проблема була представлена вже 80 сек. у нейтральній тональності та 741 сек. – в негативній та 691 сек. у позитивній тональностях.

Навіть на традиційно консервативному щодо всіх тем обласному телебаченні проблема стримування цін на комунальні послуги 2010 р. висвітлювалася помітно активніше, ніж роком раніше: 24, 54 та 37 сек. у відповідно нейтральній, негативній та позитивній тональностях 2009 р. проти 1 396 сек. у нейтральній та 76 у позитивній тональностях.

На Чернівецькому телебаченні теж простежувалася стабільна тенденція до активізації представлення основних професійних та соціально-демографічних груп регіону. Так, 2009 р. пенсіонери були представлені 740 сек. ефірного часу в нейтральній тональності,

360 сек. в негативній та 310 сек. у позитивній тональностях. 2010 р. вони були представлені 3 610 сек. в нейтральній та 180 сек. у позитивній тональностях.

Службовці 2009 р. представлялися 680 сек. у нейтральній та 280 сек. у позитивній тональностях. Натомість 2010 р. – 1615 сек. у нейтральній та 60 сек. у негативній тональностях.

Підприємці 2009 р. були представлені 2 550 сек. у нейтральній тональності, 80 сек. у негативній та 150 сек. у позитивній тональностях. 2010 р. вони ж були представлені вже 4 885 сек. у нейтральній тональності, а також 580 сек. у негативній та 580 сек. у позитивній тональностях.

Селяни 2009 р. були представлені 1 870 сек. в нейтральній тональності, а 2010 р. вони ж були представлені 3 065 сек. у нейтральній, 150 сек. у негативній та 220 сек. у позитивній тональностях.

Стабільна тенденція до активізації представлення основних професійних та соціально-демографічних груп регіону простежується також і на прикладі контенту чернівецької преси. Пенсіонери 2009 р. були представлені 13 350 знаками у нейтральній тональності та 2 800 знаками у позитивній тональності. 2010 р. вони були представлені вже 15 050 знаками у нейтральній та 7 500 знаками у негативній тональностях.

Підприємці 2009 р. були представлені 70 300 знаками у нейтральній тональності, 4 200 знаками у негативній та 1 600 знаками у позитивній тональностях. 2010 р. вони були представлені 79 350 знаками у нейтральній тональності.

Щодо висвітлення у ЗМІ головних проблем чернівецького регіону, можна констатувати, що й там простежується певна активізація. Так, 2009 р. проблема зростання цін на харчові продукти була представлена на Чернівецькому телебаченні 1870 сек. ефірного часу в нейтральній тональності та 160 сек. – в позитивній. 2010 р. ця проблема висвітлювалася 4 760 сек. у нейтральній та 260 сек. у негативній тональностях.

Проблема відновлення економічної інфраструктури області після повені 2009 р. була представлена 2 250 сек. у нейтральній тональності, 180 сек. у негативній тональності та 150 сек. у позитивній тональності. 2010 р. ця проблема була представлена 2 930 сек. у нейтральній тональності, 330 сек. у негативній та 420 сек. у позитивній тональностях.

На традиційно стриманому щодо всіх тем обласному телебаченні проблема підвищення цін



на продукти та комунальні послуги 2010 р. висвітлювалася помітно активніше, ніж роком раніше: 165 сек. у нейтральній тональності 2009 р. та 990 сек. у нейтральній та 60 сек. у негативній тональностях 2010 р.

Відчутним є підвищення активності висвітлення найголовніших проблем регіону і в чернівецькій пресі. Так, проблему підвищення цін на продукти й комунальні послуги 2009 р. було представлено 25 960 знаками у нейтральній та 15 600 знаками у негативній тональностях. 2010 р. ця проблема була представлена 80 300 знаками у нейтральній тональності та 12 500 знаками – у негативі.

Проблема відновлення економічної інфраструктури області після повені 2009 р. була представлена 1 170 знаками у нейтральній тональності та 1 750 знаками у негативній тональності. 2010 р. ця проблема була представлена 41 350 знаками у нейтральній та 1 810 знаками у негативній тональностях.

Проблема звільнень, безробіття, заборгованості з виплати заробітної платні 2009 р. була представлена 26 930 знаками у нейтральній та 6 000 знаками у негативній тональностях. Натомість 2010 р. ця проблема представлялася 42 850 знаками у нейтралі.

Проблема підвищення цін на продукти та комунальні послуги 2010 р. активніше висвітлювалась і на місцевих інтернет-ресурсах. Так, 2009 р. її представляли 13 481 знаками у нейтральній тональності, а 2010-го – 73 340 знаками у нейтральній та 4 030 знаками у негативній тональностях.

Безумовно, заявлена в цій статті гіпотеза ще потребує нових підтверджень – і в цьому суть **перспективи** нашого дослідження. Але наведені вище факти свідчать про принципово різні тенденції представлення основних професійних і соціально-демографічних груп та їх проблем у регіонах, де провадилися конверговані дослідження та публічно оголошувалися їх результати, а також у регіонах, де мав місце лише закритий моніторинг ЗМІ без оголошення результатів.

Таким чином, можемо дійти *висновку* щодо нової якості конвергованих соціально-комунікативних досліджень: провадження їх з одночасним застосуванням методик медіа-моніторингу, анкетування журналістів і медіаменеджерів та фокус-групові дослідження аудиторії ЗМІ, крім самих результатів дослідження, водночас стають самостійним явищем процесу масової комунікації, спроможним безпосередньо впливати на медіаконтент.

1. Баранов А. В. Опыт текстового анализа газеты / А. В. Баранов // Количественные методы в социальных исследованиях: материалы совещания, прошедшего в г. Сухуми 17–20 апреля 1967 г. ; [Информ. бюлл. Научного совета АН СССР по проблемам конкретных социальных исследований, ССА, Отд-ния конкр. соц. иссл. Института философии АН СССР]. – М., 1968. – № 9.

2. Ядов В. А. Методологические проблемы конкретного социологического исследования ; [основные принципы марксистского конкретного социального исследования и методологический анализ эмпирического изучения мотивации труда] : автореф. дисс. ... д-ра филос. наук / Владимир Александрович Ядов. – Л., 1967.

3. Ядов В. А. Методология и процедуры социологических исследований / Владимир Александрович Ядов. – Тарту : ТГУ, 1968.

4. Ядов В. А. Социологическое исследование: методология, программа, методы [Электронный ресурс] / Владимир Александрович Ядов // Социология поновому. – URL: <http://socioline.ru/node/536>.

5. Ядов В. А. Стратегии и методы качественного анализа данных [Электронный ресурс] / Владимир Александрович Ядов // Социология: 4М. – 1991. – № 1 – URL: [www.vuzlib.net/beta3/html/1/20489/](http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/20489/).

6. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования [Электронный ресурс] / Владимир Александрович Ядов // Vuzlib. Экономико-правовая библиотека. – URL: <http://www.vuzlib.net/beta3/html/1/20489/>. – Загл. с экрана.

7. Лауристин М. О возможностях контент-анализа в социологическом исследовании массовой коммуникации / Марью Лауристин // Проблемы контент-анализа в социологии ; [Материалы Сибирского социологического семинара / отв. ред. А. Н. Алексеев]. – Новосибирск : СО АН СССР, 1970. – С. 22–27.

8. Лауристин М. Применение контент-анализа для изучения направленности содержания газеты / Марью Лауристин // Труды по социологии. – Т. 2. – Тарту : Тартуский ун-т, 1972. – С. 120.

9. Лауристин М. Применение контент-анализа для описания содержания газеты / М. Лауристин, Р. Тимак // Методы исследования журналистики: тезисы докладов научной конференции. – Ростов-н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1974. – С. 26–27.

10. Алексеев А. Н. Контент-анализ в социологии и точки соприкосновения с другими отраслями знания / А. Н. Алексеев // Проблемы контент-анализа в социологии ; [материалы Сибирского социологического семинара / отв. ред. А. Н. Алексеев]. – Новосибирск : СО АН СССР, 1970.

11. Алексеев А. Н. Контент-анализ, его задачи, объекты и средства / А. Н. Алексеев // Социология культуры. Труды 9. Вып. 1. – М. : Советская Россия, 1974. – С. 135, 144.

12. Иванов В. Ф. Контент-анализ: методология і методика дослідження ЗМК : навч. посіб. / [наук. ред. А. З. Москаленко] / В. Ф. Иванов. – К. : ІСДО, 1994. – 112 с.

13. *Іванов В. Ф.* Предмет контент-аналізу: проблема визначення / В. Ф. Іванов // Методологічне забезпечення підготовки журналістських кадрів у процесі роздержавлення мас-медіа та створення системи суспільних та громадських ЗМІ : матер. Міжнар. наук. конф. [м. Київ, 24–25 трав. 2007 р.] / Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка ; [за заг. ред. О. В. Чекмишева ; упоряд. Н. Ващенко]. – К. : ІЖ КНУ імені Тараса Шевченка, 2007. – С. 92–100.

14. *Соціологія масової комунікації*: робоча навч. програма для студ. спец. журналістика, реклама і зв'язки з громадськістю [Електронний ресурс] / Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики. Кафедра реклами і зв'язків з громадськістю ; уклад. проф. Іванов В. Ф. //

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – URL: [http://journalib.univ.kiev.ua/Sociolog\\_mas\\_komun.doc](http://journalib.univ.kiev.ua/Sociolog_mas_komun.doc). — Назва з екрану.

15. *Іванов В. Ф.* Соціологія масової комунікації : навч. посіб. / В. Ф. Іванов. – Черкаси : ЧДУ, 2003.

16. *Костенко Н.* Досвід контент-аналізу: моделі та практики : монографія / Наталія Костенко, Валерій Іванов. – К. : Центр вільної преси, 2003.

17. *Almond G.* Public opinion and national security policy / G. Almond // Public Opinion Quarterly. – 1956. – Vol. 20. – P. 371–378.

18. *Lippmann W.* Public opinion / Walter Lippmann. – New York : Harcourt, Brace, 1984.

19. *Мертон Р.* Фокусированное интервью / Р. Мертон, М. Фиске, П. Кендалл. – М., 1991. – 87 с.

Подано до редакції 21.02.2011 р.

---

***Chekmyshev Oleksandr. Influence of converged methods of the system of social communication on media content.***

*In the article the hypothesis is put forward and proved, that a converged social communication research and public announcement of its results offer a direct impact on media content.*

***Keywords:*** converged social communication methods, media content, impact.

***Чекмишев А. В. Влияние конвергированных методов исследования системы социальных коммуникаций на медиаконтент.***

*В статье выдвинута и обоснована гипотеза о том, что проведение конвергированного социальнокоммуникационного исследования и публичное объявление его результатов непосредственно влияет на медиаконтент.*

***Ключевые слова:*** конвергированные социальнокоммуникационные методы, медиаконтент, влияние.



А. А. Кондрико,

аспірантка

УДК 316.774: 004: 007: 304

## Інформаційна свідомість у соціально-комунікативному дискурсі

*З'ясовано розуміння поняття "інформаційна свідомість", систематизовано різні підходи до його визначення в контексті наукового знання, встановлено роль поняття "інформаційна свідомість" у соціально-комунікативному дискурсі.*

*Ключові слова: свідомість, інформаційна свідомість, система, дискурс.*

Свідомість – це процес відображення дійсності мозком людини, що охоплює всі форми психічної діяльності та зумовлює цілеспрямовану діяльність людини [1]. Не викликає сумніву, що свідомість інформаційна за своєю суттю, оскільки вона пеленгує інформацію світу, створюючи мисленнєві моделі відображення.

Водночас значне підвищення ролі інформації у розвитку сучасної цивілізації, наявність у суспільстві інформаційної сфери, інформаційних відносин знаходить своє відображення у такому аспекті чи такій формі свідомості суспільства, як *інформаційна свідомість*. Саме тому виникла нагальна потреба з'ясувати поняття свідомості як інформаційної системи, як комунікативного явища сьогодення.

Проблемі інформаційної сутності свідомості присвячено чимало праць, зокрема дослідження С. Архипова, В. Буряка, В. Владимірова, В. Телятнікова та ін. Але мотивація самого поняття інформаційної свідомості вимагає детальнішого аналізу.

Метою нашого дослідження є з'ясування розуміння поняття інформаційної свідомості та його ролі в соціально-комунікативному дискурсі. Для досягнення поставленої мети треба виконати такі завдання:

- 1) проаналізувати наявні дослідження інформаційної свідомості у теоретичному дискурсі;
- 2) простежити розвиток української наукової думки з окресленої теми;
- 3) спробувати сформулювати універсальне визначення поняття інформаційна свідомість.

На думку академіка В. Телятнікова, інформаційна свідомість – це сукупність ідей, думок, поглядів, теорій, настроїв, почуттів, настанов, мотивів, емоцій, що виражають ставлення суспільства до його інформатизації, розуміння її необхідності, сучасного стану і перспектив розвитку та соціальних наслідків. Інформаційна свідомість суспільства знахо-

дить своє вираження у свідомості індивіда як прагнення до взаємодії із зовнішнім світом у багатьох сферах його діяльності за допомогою комп'ютера [2, 103]. Звісно, без популярної сьогодні глобальної мережі Інтернет ми навряд чи могли б вести мову про проникнення конкретної людини у події, явища, процеси світового масштабу.

Інформаційна свідомість сягає зрілості, коли суспільство усвідомлює свою потребу в інформатизації, виникає суспільний інтерес до неї. У багатьох людей є можливість користуватися інтернетом, однак далеко не кожного він цікавить. У цьому аспекті велику роль відіграє держава, адже саме вона повинна вчасно побачити цю потребу та викликати у суспільства й особистості зацікавленість процесом інформатизації, сприяти формуванню відповідних настанов і настроїв [2, 104].

З цього приводу науковець С. Архипов зазначає, що на всьому пострадянському просторі люди поки що живуть у суспільстві низької інформаційної культури. Для такого суспільства характерні високий ступінь централізації інформаційних процесів, наявність одного-двох інформаційних центрів, що розповсюджують масову інформацію на периферії, де пасивно й некритично сприймаються новини. Наявність інформаційного диспаритету закріплює в регіонах консервативні суспільні відносини, стримує розвиток виробничих сил і культури [3, 89]. Таке суспільство не аналізує інформацію, а сприймає її як беззаперечний фактаж. Відповідно, виникає можливість маніпулювання свідомістю, прихованого або й відвертого нав'язування певної думки.

Те саме можна сказати й про деякі народи Південної та Південно-Східної Азії, Африки, країн Середньої Азії та Казахстану. Такий стан речей склався історично як результат низької мобільності людей, незначного рівня зв'язку з іншими регіонами, замкнутістю,

орієнтацією не на зовнішні, а на внутрішні процеси, що відбуваються у суспільстві. Інформаційні процеси у східних соціумах часто етнічно локалізовані і не сприяють швидкому розвитку господарського, комерційного та культурного життя.

Низький тип інформованості свідомості, звісно, не може забезпечити індивіда повноцінним життям у сучасному світі, породжує певну соціальну ворожість, сприяє замкненості, асоціальності, навіть ксенофобії. Стимується технічний і науковий прогрес, консервується технологічне відставання, виникає хронічна нестача засобів життєзабезпечення, підвищується рівень міграції [3, 90]. У такому випадку особистість не задовольняє власне життя.

Таким чином, варто зауважити, що інформаційна свідомість є гуманістичною, адже орієнтована на те, що метою інформатизації є створення потрібних умов для всебічного розвитку особистості, відкритості кожного суспільства і світової спільноти, що сприятиме збереженню миру і демократії, цивілізованих міжнародних відносин, дотриманню прав та свобод людини.

Характер і рівень розвитку інформаційної свідомості визначаються ступенем розробки таких компонентів суспільної свідомості, які відображають потребу суспільства в інформатизації:

➤ суспільна (інформаційна) ідеологія – система знань, що дає ключ до розуміння та вирішення проблем інформатизації. Зокрема сюди входять філософія, загальна теорія систем, інформаціологія, кібернетика, синергетика тощо;

➤ суспільна (інформаційна) психологія, що містить у собі сукупність почуттів, мотивів, настроїв, емоцій тощо [2, 108].

Однією з ключових проблем сучасного інформаційного суспільства, якому притаманна, з одного боку, глобалізація інформаційної системи, а, з другого – фрагментація свідомості людей, є дослідження впливу інформаційної системи на формування ціннісних настанов поведінки особистості в соціумі, що прямо залежить від змісту інформації.

Зазначимо, що під інформаційною системою ми розуміємо сукупність інформаційних технологій, відповідних ліній передач, оброблювальних центрів і людського чинника, завдячуючи яким може чинитися вплив на свідомість людини за певними схемами з метою створення такої свідомості, якою можна маніпулювати. "Формування свідомості відбувається

за допомогою інтенсивних і широкомасштабних маніпулятивних технологій", – вважає А. Мачина [4, 6].

Досліджуючи комунікативну (інформаційну) свідомість, наведемо класифікацію рівнів її інформаційного засвоєння В. Буряка:

1) архетипний (юнгівський) рівень, на якому несвідомо відбувається сприйняття чи засвоєння інформації. Це сугестивне, емотивне поле знання;

2) міфологічний рівень – так зване "умовно реальне мислення", провідною прикметою якого є наявність знакової усвідомленості, але відсутність раціонального осмислення. Процес засвоєння відбувається винятково інтуїтивно-образним шляхом;

3) наукове (реальне, публіцистичне) мислення, що характеризується здатністю виробляти свідомісні системи розуміння буття, аналітичністю;

4) художнє мислення як найвищий вияв сугестивного вираження інформації, вищий рівень суб'єктивізму, за яким моделюється паралельна система того чи того явища, певної інформації. Саме на цьому рівні особистість усвідомлює багатобічність життєвих відчуттів, і, відповідно, її інтелектуальний потенціал активно збільшується [5, 97–99].

На нашу думку, важко не погодитися з такою класифікацією, адже справді, розвиток будь-якої особистості відбувається поступово. Спочатку цей процес рухається несвідомо, здатність осмислювати ще відсутня, бо, в першу чергу, дитині треба задовольнити свої фізичні потреби (їсти, спати тощо). Згодом маля починає розрізняти знайомих і незнайомих людей, асоціює навколишні предмети з конкретними діями (наприклад, іграшки, посуд, ліжко, вікно). Згодом дитина, як правило, підліток, уже здатна адекватно аналізувати те, що її оточує, маніпулювати поведінкою дорослих, інтерпретувати явища і процеси. І тільки тепер виникають об'єктивні передумови для формування суб'єктивних моделей дійсності.

Одним із засобів вираження інформаційної свідомості є діалогічність, що спонукає до виникнення нових свідомісно-комунікативних структур на рівні форми осмислення факту, з одного боку, та його інтерпретації, з другого [6, 55]. Відомо, що будь-яка нова інформація не може бути абсолютно новою, вона виникає на ґрунті вже відомої: виступає або своєрідним уточненням вже наявних даних, або розкриває їх зміст під іншим кутом. Відповідно, діалогічність теж є постійним супутником інформаційної свідомості, її неодмінною рисою.

Таким чином, інформаційна свідомість – це багаторівнева система всіх знань, якими володіє конкретний індивід і суспільство в цілому на певному етапі свого розвитку. Тому вплив інформаційної системи на формування ціннісних настанов поведінки особистості в соціумі є повсякчасним і необмеженим.

1. СЛОВНИК.net [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.slovyk.net>.

2. Телятников Г. В. Информационное сознание и его роль в информатизации общества // Теоретические и прикладные проблемы информатизации (К форуму МФИ-2000 "Информациологические проблемы человечества в XXI веке"). – М., 2001. – С. 103–109.

3. Архипов С. В. Информационная картина мира в России и на Востоке: Сравнительный анализ // Россия и Восток: проблемы взаимодействия: Материалы VI международной конф., г. Волгоград, 28–30 нояб. 2002 г. / отв. ред. С. В. Голунов. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2003. – С. 88–100.

4. Мачина А. А. Манипулирование сознанием посредством информационной системы : автореф. дисс. ... канд. соц. наук: 22.00.01. – М., 2003. – 19 с.

5. Буряк В. Д. Архетипно-інтелектуальний феномен національної свідомісної ідентифікації та публіцистичне мислення // Вісник Львів. ун-ту. Сер. Журналістика. – 2004. – Вип. 25. – С. 97–111.

6. Буряк В. Д. Комунікативність інформаційно-художньої свідомості: форми архітекtonіки тексту // Наукові записки. – К. : Інститут журналістики, 2002. – Т. 6. – С. 53–60.

Подано до редакції 21.11.2010 р.

---

**Kondryko Anastasiya. Information consciousness in a social and communicative discourse.**

*The origin of the concept "information consciousness" is found out in the article, different approaches to its definition in a context of scientific knowledge are systematised, role of the concept "information consciousness" in a social and communicative discourse is presented.*

**Keywords:** *consciousness, information consciousness, system, discourse.*

**Кондрико А. А. Информационное сознание в социально-коммуникативном дискурсе.**

*Выяснена суть понятия "информационное сознание", систематизированы разные подходы к его определению в контексте научного знания, установлена роль понятия "информационное сознание" в социально-коммуникативном дискурсе.*

**Ключевые слова:** *сознание, информационное сознание, система, дискурс.*



Є. С. Цимбаленко,  
асистент  
УДК 007: 304: 659.3; 316.774

## Теоретичне осмислення засад інформатизації

*Розглядаються основні тенденції процесів інформатизації в Україні, а також напрями наукового теоретичного осмислення ідей інформатизації суспільства.*

*Ключові слова: інформатизація, теорія, наукове трактування.*

**І**нформатизація суспільства – це доволі складний процес, який синтезує науки кібернетику, філософію, журналістику, комунікацію, психологію. Цей перелік можна продовжити, долучивши, наприклад, педагогіку як основне середовище поширення знань та елементарних умінь чи будь-який інший напрям, адресуючи йому ті чи ті наукові і практичні функції інформатизації. *Актуальність* статті визначається потребою в науковому теоретичному осмисленні засад інформатизації суспільства.

*Метою* статті є здійснення теоретичного аналізу та осмислення засад інформатизації.

Відповідно до мети формуємо такі *завдання*:

➤ проаналізувати сучасні тенденції інформатизації;

➤ відстежити наукові трактування інформатизаційних процесів.

Процеси зародкової інформатизації відносяться до середини минулого століття. Давніші спроби трактування витоків інформатизації соціуму вважаємо недоцільними, оскільки базові пріоритети логіки функціонування інформатизації (як і перші теоретичні тематично орієнтовані концепції) закладено в кібернетиці й інформатиці, перші історичні етапи становлення яких датуються серединою ХХ століття. Винайдення верстата німецьким друкарем Йоганом Гутенбергом у 1438 р. та його запуск у використанні в 1450 р., як і новації Леонардо да Вінчі, є одним із карколомних етапів загальної технологізації суспільства. Поширення радіо, згодом і телебачення вивело на новий рівень розуміння та усвідомлення значущості інформації для соціального управління та соціальних відносин.

В еру інтернету інформатизація виступає головним засобом реалізації інформаційно-комунікаційних потреб масової аудиторії, причому її пріоритетність проголошено для більшості галузей суспільного буття, зокрема економіки, кібернетики, філософії, медицини та ін. Журналістика, яка транслює результати своєї діяльності через такі телекомуніка-

ційні канали, як радіо, телебачення, інтернет, мобільні технології та ін. і яка є головним "редактором" інформаційних потоків, розглядає інформатизацію як абсолютно не сторонню інстанцію, а пріоритетний напрям наукових розробок і практичних реалізацій.

У Сполучених Штатах Америки та європейських країнах питання дослідження процесів інформатизації та їх впливу на суспільство є основними для низки наукових організацій. Зокрема, при Університеті Індіани (США) функціонує Центр соціальної інформатики, при Університеті Джона Напієра в Шотландії – Едінбурзький факультет соціальної інформатики. Інші заклади, які спеціалізуються на питаннях соціоінформатизації, – Центр досліджень інформаційних технологій в Університеті Каліфорнії в Ірвіні (США). В Університеті Осло (Норвегія) підтримують кілька проектів, спрямованих на вивчення інформатизації. При Школі економіки в Лондоні (Великобританія) є курси, які спеціалізуються на підготовці фахівців для специфічного пошуку соціальної інформації. Вивчають соціальну інформатизацію в Мічиганській школі інформації (США), у Школі інформаційних наук Торонто (Канада), у Школах комунікації при Каліфорнійському державному університеті в Сан-Дієго (США) та при Мічиганському державному університеті (США), у Школі інформаційних наук при Університеті Клермонта (США).

Українська наукова школа протягом останніх років теж активно долучається до з'ясування головних принципів і постулатів інформатизації соціуму та його переходу до нової епохи інформаційного буття – інформаційного суспільства (ІС). Наприклад, в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка теорія інформатизації, соціальна інформатика та інформатизація стали базовими темами дослідницької діяльності. Ця робота провадиться у межах задекларованого в 2007 р. наукового напрямку *соціальні комунікації*, а саме – за науковою спеціальністю 27.00.07 – Соціальна

інформатика. Інші провідні вузи країни, що готують спеціалістів у галузі журналістики, комунікації, видавничої справи, теж вивчають питання інформатизації суспільства.

Крім того, інформатизація стає актуальною темою для дослідницьких робіт у всіх наукових напрямках. Про це свідчить кількість кандидатських та докторських дисертацій, захищених в останні роки у різних спеціалізованих радах України.

Питання інформатизації суспільства доволі важливе для нашої держави. Це знайшло своє відображення у створенні у 2002 р. Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій як провідного багатопрофільного вищого навчального закладу освіти в галузі зв'язку та у сфері інформатизації.

Для втілення програм, пов'язаних з інформатизацією суспільства, у 2008 р. створено Державний комітет інформатизації України, який мав реалізувати державну політику у сфері інформатизації, формування та використання національних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку ІС. На базі цього комітету у 2010 р. створено Державний комітет України з питань науки, інновацій та інформатизації, до завдань якого додалися проблеми формування та реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної діяльності, трансферу технологій.

Важливою галуззю для формування цілісної структури інформатизації є статистика. Синтез даних імплікативно й опосередковано став фундаментальним підґрунтям для повнової виокремленості кібернетики як напрямку науки.

У результаті процесу інформатизації та зміни значення інформації в суспільстві виникають теорії та концепції розвитку світу в найближчому майбутньому. В останні роки відбувається активна трансформація поняття *постіндустріальне суспільство*, популяризоване Д. Беллом, зі збереженням його змістового наповнення; для позначення нового типу суспільних відносин нині прийнято застосовувати термін *інформаційне суспільство* і, як наслідок, суспільство знань, хоча єдності в теоретичних колах щодо поняттєвого апарату немає. В. Іноземцев дотримується позиції Г. Кана при використанні терміну *постекономічне суспільство*, визначаючи провідну роль знань та інформатизації у розвитку економіки. На схожі позиції натрапляємо в Д. Тапскотта з його *електронно-цифровим суспільством* та Дж. Гелбрейта з його *новим індустріальним суспільством*. М. Маклюєн пропонує застосовувати вислів *мережеве суспіль-*

*ство*, що будується на пріоритетності комунікацій. Ж. Бодріяр та А. Етціоні новий тип суспільних відносин асоціюють із постмодерном. Частина *пост* є складником для багатьох трактувань зарубіжними науковцями, зокрема Дж. Ліхтхайм – *постбуржуазне*, Р. Сейденберг – *постісторичне*. Б. Гейтс в основу своїх теорій закладає *техносупільство*. Нестандартне тлумачення з деяким відтінком скепсису пропонує Р. Барнет – *постнафтове суспільство*. П. Дракер для позначення наступної форми суспільного устрою пропонує використовувати термін *посткапіталістичне*, а Дж. Сорос та К. Поппер – *відкрите суспільство*. Футуролог Р. Курцвейл вважає, що соціум перебуває на порозі становлення *суспільства постгуманізму*, борець за незалежність інтернету Дж. Барлоу передбачає перехід до *цивілізації пізнання*. У калейдоскопі назв час від часу виникають *суспільство науки, мегасупільство, суспільство інформатики та зв'язків, постцивілізаційне, постпротестантське* та ін. Причому головні рушійні сили для будь-якої із зазначених форм спільні – глобальність та визначальне значення інформації та інформаційних технологій.

Якщо зарубіжна наука вже понад десять років визначає проблеми, функції, взаємозв'язки в галузі соціальної інформатики, то українські наукові школи, в тому числі й Інститут журналістики, лише трохи більше року виділяють цей напрям як провідний і пріоритетний у сфері медіа-відносин. Саме тому кількість наукових розробок із зазначеної тематики незначна. Перші журналістично-знавчі дослідження українських науковців датуються початком 90-х років ХХ століття. На той час це як пріоритетний напрям наукових інтересів визначали В. Різун, В. Іванов, О. Мелешенко, А. Колодюк та ін. Дослідники опублікували, в т. ч. й у співавторстві, чимало посібників, монографій і методичних рекомендацій.

Процес адаптації інформаційних технологій із залученням засобів інформатизації при переході від індустріального суспільства до його нової формації для більшості країн відбувається вельми складно, враховуючи світові тенденції глобалізації, а також національні традиції та реалії. При цьому уряди та громадськість керуються спільними завданнями, записаними в національних стратегіях розвитку ІС, зокрема: підвищити рівень свідомості суспільства, ефективно використати наявні ресурси та закликати суспільство, бізнес і

державу до активних дій; консолідувати суспільні сили для проведення політичних та інституційних реформ; визначити роль кожного сектора (держава, бізнес, громадськість), розвинути партнерство між секторами та заохотити активну участь усіх зацікавлених сторін; зосередити ресурси для розвитку ІКТ з метою досягнення національних пріоритетів, а також додатково залучити інвестиції; розвинути експортно-орієнтовані галузі економіки; трансформувати національну інноваційну систему для задоволення загальнотехнологічних та освітніх вимог ІКТ [1].

Данило Ільницький вивчає інформацію та міжнародні інформаційні ресурси з погляду економіки, – в результаті розробляє системну характеристику інформаційних ресурсів міжнародного співробітництва, виділяючи такі елементи: функції інформації, об'єкт характеристики, форма існування, джерела (носії та місця зберігання), вартість та ціна, мова, форма власності, умови доступу, регулювання, рівень використання інформаційних ресурсів міжнародного співробітництва [2, 4].

Достатньо дослідженим є напрям регулювання прав громадян на доступ до інформації в різних галузях. Зокрема, вивчаючи питання регулювання інформації у сфері державного управління, Л. Кузенко вказує: "Інформація пов'язує між собою державу і громадянське суспільство, постає одним із дієвих засобів налагодження взаємозв'язку між особистістю та державою" [3, 3]. У результаті наукової розвідки вчена формулює висновки, серед яких аргументує "необхідність законодавчого закріплення адміністративної відповідальності посадових осіб органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій у сфері забезпечення прав громадян на інформацію", обґрунтовує потребу "вдосконалення контролю в галузі забезпечення права громадян на інформацію" та пропонує створити "спеціальний контрольний орган з питань захисту права на інформацію" [3, 14–15].

З політичної точки зору вивчає питання інформатизації, зокрема інтернетизації В. Коляденко. Він аналізує міжнародний досвід використання ІКТ у виборчому процесі, становлення ІС, значення мережевих медіа у процесі політизації суспільства, можливості реалізації електронних програм, наприклад, "Електронної України". При цьому науковець наголошує на важливості ІКТ у житті кожного громадянина: "Для сучасного етапу розвитку суспільства принципово важливе значення інформаційних і комунікаційних технологій полягає в тому, що

їх використання дозволяє розширити права громадян шляхом надання доступу до різноманітної інформації; збільшити ступінь їхньої участі в прийнятті політичних рішень і контролі за діяльністю державної влади; надати можливість активно робити інформацію, а не тільки її споживати і т. д." [4, 13].

Ще у 1992 р. В. Різун у співавторстві з О. Мелеценком опублікували конспект лекцій "Інформаційні мережі в засобах масової інформації: ИНФО-ТАСС". Уже тоді В. Різун у вступній статті наголошував: "Новітні інформаційні технології (чи безпаперова інформатика) виникали на основі застосування таких методів і способів інформаційної обробки матеріалів, використання яких пов'язане із застосуванням засобів обчислювальної техніки. [...] Сучасні інформаційні мережі базуються переважно на комп'ютерах і телекомунікаційних засобах, що забезпечують передачу інформації від джерела до споживача. [...] Комп'ютерні і телекомунікаційні засоби, об'єднані в мережі, дають можливість миттєвого доступу до світових спеціалізованих баз даних практично з будь-якого місця земної кулі" [5, 4–5].

Анатолій Москаленко вказує на те, що технічні засоби соціальної комунікації окреслюють три великі групи: засоби масової інформації, телекомунікація, інформатика [6, 266]. На думку науковця, саме об'єднання цих галузей визначає суть масової комунікації.

У дисертаційному дослідженні А. Колодюк акцентує увагу на трьох засадничих ресурсах інформаційного устрою – інформації, знаннях та ІКТ. Свої роздуми науковець підсумовує так: "Симбіоз трьох чинників – інформації, знань та ІКТ визначає сьогодні існування глобальної моделі розвитку, а саме: *ІКТ для розвитку*. Цю модель асоціюють із практичним використанням ресурсів ІС для вирішення практичних проблем держав, регіонів, міст, громадян" [1, 9].

Вивчаючи можливості реалізації нового електронно-цифрового типу суспільства, Д. Тапскотт виділяє дванадцять ознак, об'єднаних спільною ефективною концепцією інформатизації: орієнтація на знання; цифрова форма представлення об'єкта; віртуальна природа; молекулярна структура; інтеграція, міжмережева взаємодія; позбавлення посередників; конвергенція; інноваційна природа; трансформація відносин виробник – споживач; динамізм; глобальні масштаби; наявність суперечностей. При цьому науковець намагається відповісти на питання, поставлене Аланом Веббером: "Що, власне, нового у цьому новому су-



спільстві?". Смісл нового суспільства, на думку Д. Тапскотта, полягає "у боротьбі за майбутнє, здатності створювати нові товари і послуги, можливості перетворювати підприємства у нові структури, які вчора ніхто й не уявляв, а завтра вже й гадки не матиме" [7, 53].

Тенденції сучасної інформатизації, використання ІКТ дедалі частіше ставлять перед людством питання соціального та гуманітарного характеру. Маршалл Маклюен, роздумуючи про гуманізм у технології, вказує: "Наші технології, як і наші особисті почуття, потребують взаємодії та раціоналізації, щоб стало можливим їх розумне співіснування. Поки наші технології, такі, як колесо, [...] були "повільними"; той факт, що вони являли собою замкнені системи, був прийнятним як соціально, так і психічно" [8, 9–10]. У час, коли Інтернет та інші телекомунікаційні системи, розширили і змінили уявлення щодо розповсюдження інформації та сприяли її остаточному перетворенню у товар, замкненість, про яку говорив Маршалл Маклюен, набуває нового звучання. Гуманітарні технології як один із головних складників соціалізації інформації, формують нову систему бачень, прогнозовану у середині минулого століття фундаторами ідей інформаційного та цифрового суспільства.

Однією зі сфер своїх наукових інтересів В. Різун визначає тенденції інформатизації гуманітарних технологій, які "є невід'ємною частиною культури народу, національної політики, оскільки держава тоді сильна, коли вона володіє технологіями і дбає про їх розвиток" [9, 26].

Американські науковці С. Соєр та Х. Розенбаум пропонують, вивчаючи гуманітарні технології, послуговуватися терміном *інформаційні та комунікаційні технології*, а пояснюють це тим, що "комп'ютери, стільникові телефони й супутникові тарілки нині є невід'ємною частиною виробництва та соціального життя. За 30 років Інтернет виріс від мережі, що об'єднувала чотири американські університети й дослідницькі лабораторії до глобальної комунікаційної інфраструктури. Еволюція ролі та зростання важливості Інтернету, електронної комерції, цифрових бібліотек, комп'ютерно залежної дистанційної освіти є прикладами інформатизації та комп'ютеризації суспільства" [10, 89]. Автори з посиланням на Бет Лайквайс ідентифікують три основні напрями інформатизації:

➤ *фізичний*: фокусується на фундаментальних ознаках і законах інформації;

➤ *соціальний*: розглядає взаємозв'язки людей в інформаційному середовищі використання інформації;

➤ *дизайнерський*: спрямований на загострення проблем, пов'язаних із доступом до інформації [10, 91].

І. Негодаєв розглядає інформатизацію як соціотехнічний процес чи техно-соціокультурний процес, тобто, "процес, що охоплює всі сфери суспільної системи" [11, 9]. Причому науковець вважає, що інформатизація як явище почалася безпосередньо у сфері культури, а "стан культурного потенціалу суспільства визначає темпи і характер інформатизації" [11, 9].

Для перетворення ІКТ – основного інструменту при переході суспільства до інформаційного і є тією базовою умовою інформатизації, зарубіжні експерти радять: сприяти розвиткові інформаційно-технологічним галузям промисловості; використовувати ІКТ у різних секторах на універсальній основі; це сприятиме загальному збільшенню обсягів виробництва та підвищенню темпів розвитку економіки на локальному рівні, зокрема в інформаційно-орієнтованих галузях промисловості чи послуг; інвестувати у розвиток ІКТ як мережеву, високотенційну структуру [12, 49].

Професори А. Москаленко та Л. Губерський пропонують вивести проблеми інформаційного чи комунікаційного простору, що суттєво впливають на об'єднанчі зусилля в галузі економіки, соціального та гуманітарного розвитку, на рівень "глобальної інформаціології" [13, 10].

На думку Л. Калашнікової, особливості сучасного етапу розвитку України найадекватніше відображає термін, запропонований авторкою, "період активізації інформаційних потоків" – часовий відтинок, що характеризується зростанням обсягу інформації та інтенсивності її циркуляції в суспільстві, завдяки широкому розповсюдженню та доступності цілого комплексу засобів комунікації (у т. ч., мережі Інтернет), завдяки чому створено нову інформаційну сферу й набули широкого розповсюдження нелокальні інформаційні взаємодії [14, 10].

Професори В. Шкляр та А. Чічановський, аналізуючи особливості національного інформаційного простору, виділяють такі його ознаки:

а) матеріальні (технологічні) можливості отримання, зберігання, підготовки та розповсюдження інформації по горизонталі і вертикалі;

б) можливості, в тому числі й соціально-економічні, доступу до інформації населення та його участі в загальній системі зв'язку;

в) територія розповсюдження інформації за допомогою перелічених конкретних компонентів національної системи інформації та зв'язку;

г) наявність національної комунікативної політики в галузі інформації та зв'язку як комплексу принципів та норм, які регулюють функціонування і використання ЗМІ у наданні послуг для досягнення цілей, намічених демократичним шляхом у відповідності з національними та суспільними інтересами;

д) наявність міжнародних і регіональних угод у галузі масової інформації, які базуються на розумінні того, що жоден з інформаційних процесів (отримання, обробка, зберігання, розповсюдження) не можуть бути розглянуті як феномени винятково національного характеру [15, 24].

З появою нових засобів спілкування те різноманіття комунікацій, яке виникало з розвитком нової хвилі промислової революції, втрачає домінування впливу на економічне та суспільне життя: "Інтерактивне поліморфне інформаційне середовище і так звана інформаційна магістраль – Інтернет – створюють можливості побудови нового суспільства, що базується на прилученні до мережі людського інтелекту. У цьому електронно-цифровому суспільстві окремі особистості та підприємства створюють матеріальні блага через застосування знань, накопичення в мережі інтелекту і промислового виробництва, сільського господарства та галузі послуг" [7, xvii].

Сучасні процеси інформатизації, зазначає А. Петренко-Лисак, проявляють себе через сферу виробництва, поширення, обміну та споживання інформації, через комп'ютеризацію, інтернетизацію, мобільну телефонізацію, мультимедіезацію та загалом впровадження новітніх винаходів сфери ІКТ, а "процес інформатизації соціального простору неможливий без участі управлінських структур різного рангу, але роль державного контролю є малоефективною, а роль бізнес-структур обмежена цільовою мотивацією на виробництво, продаж та прибутки; тому ефективність процесів інформатизації є прерогативою громадянського суспільства, прецедентного права та саморегулювання сфери виробництва високих технологій" [16, 9].

Тим часом С. Коноплицький вивчає інтернетизацію та віртуалізацію як процеси інформатизації в соціальній сфері, що "призвели до ускладнення соціальної структури, оскільки спричинили формування нового принципу соціальної стратифікації" [17, 9]. Автор звертає увагу на те, що основним критерієм соціальної стратифікації в західних суспіль-

ствах стає рівень освіти і знань, на протиположний критерію володіння засобами виробництва, а підвищення ролі знання, пов'язане з ускладненням технологічної сфери, зумовлює "зростання значення високоосвіченої та висококомпетентної технологічної еліти, котра контролює процеси соціального виробництва та сприяє розколу соціуму на різноманітні соціальні групи" [17, 9].

*Висновки.* Українська наука останніх десятиліть активно концентрується на теоретичному осмисленні процесів інформатизації соціуму, при цьому використовуючи набутки зарубіжних учених. Для досягнення декларованих принципів побудови нового типу суспільства на основі інформації та знань в Україні створюються спеціальні заклади з вузькою орієнтацією, відкриваються нові наукові напрями, стимулюється підготовка дисертаційних досліджень у галузі соціальної інформації та інформатизації, в результаті чого спостерігаються тенденції до теоретизації знань щодо соціоінформатизаційних процесів.

1. Колодюк А. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / А. В. Колодюк ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2005. – 20 с.

2. Ільницький Д. Інформаційні ресурси міжнародного співробітництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Д. О. Ільницький ; Київський нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 19 с.

3. Кузенко Л. Правове регулювання права громадян на інформацію в сфері державного управління : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. В. Кузенко ; Запорізький держ. ун-т. – Х., 2003. – 20 с.

4. Коляденко В. Інфокомунікаційні технології як чинник політичної модернізації : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / В. А. Коляденко ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2002. – 16 с.

5. Різун В. Інформаційні мережі в засобах масової інформації: ИНФО-ТАСС / В. Різун, О. Мелещенко. – К. : КДУ ім. Т. Шевченка, 1992. – 96 с.

6. Москаленко А. Теорія журналістики / А. Москаленко. – К. : Експрес-об'ява, 1998. – 234 с.

7. Тапскотт Д. Електронно-цифрове общество / Д. Тапскотт. – М. : Рефл-бук, 1999. – 432 с.

8. Мак-Люэн М. Галактика Гутенберга: Сотворение человека печатной культуры / М. Мак-Люэн. – К. : Ника-Центр, 2003. – 432 с.

9. Різун В. Технології у гуманітарній сфері / В. Різун // Гуманітарні технології. – К. : КМ "Академія", 1994. – С. 6–18.

10. Sawyer S. Social Informatics in the Information Sciences: Current Activities and Emerging Directions / S. Sawyer, H. Rosenbaum // Informing Science. 2000. – Vol. 3. – № 2. – P. 89–95.

11. *Негодаев И.* Информатизация культуры / А. Негодаев. – Ростов н/Д : ЗАО "Книга", 2003. – 320 с.
12. *Хенна Н.* Роль та значення інформаційно-комунікаційних технологій у створенні національних стратегій розвитку / Н. Хенна // Інформаційне суспільство. – 2004. – С. 45–51.
13. *Москаленко А.* Основи масово-інформаційної діяльності / А. Москаленко, Л. Губерський, В. Іванов. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 1999. – 634 с.
14. *Калашнікова Л.* Інтернет-сайти вищих навчальних закладів як інноваційні канали комунікації в умовах формування інформаційного суспільства в Україні : автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / Л. В. Калашнікова ; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2005. – 20 с.
15. *Чічановський А.* Світ інформації: особистість, суспільство, держава / А. Чічановський, В. Шкляр. – К. ; М. : Слов'янський діалог, 1995. – 52 с.
16. *Петренко-Лисак А.* Соціальні детермінанти кібервіртуального простору : автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 / А. О. Петренко-Лисак ; Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка. – К., 2007. – 16 с.
17. *Коноплицький С.* Соціальні аспекти комунікації в мережі Інтернет: феноменологічний аналіз : автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.01 / С. Коноплицький; НАН України; Інститут соціології. – К., 2007. – 17 с.

Подано до редакції 18.02.2011 р.

---

***Tsybalenko Yevgen. Theoretical understanding of the principles of information.***

*The article considers the main trends of informatization's processes in Ukraine and the direction of scientific understanding of the ideas of information society.*

***Keywords:*** informatization, theory, scientific understanding.

***Цымбаленко Е. С. Теоретическое осмысление принципов информатизации.***

*Рассматриваются главные тенденции процессов информатизации в Украине и направления научного теоретического осмысления идей информатизации общества.*

***Ключевые слова:*** информатизация, теория, научное осмысление.



Л. М. Городенко,

докторант

УДК 007: 304: 001 + 316.77; 316.652

## Новітні медіа: термінологічно-когнітивний дискурс

У статті розглядаються термінологічні трактування, що застосовуються науковцями на позначення засобів масової інформації, середовищем існування яких слугують мережеві структури; доводиться доцільність використання термінологічного означення "мережевий" для характеристики ресурсів, середовищем існування яких є мережеві структури.

**Ключові слова:** мережевий, комунікація, засоби масової інформації, термін, когнітивний дискурс.

У процесі становлення інформаційного суспільства на перший план вийшли інформація та технології. Синтез цих двох явищ чи не найкраще реалізується у глобальній світовій мережі інтернет, яка поєднала всі ознаки масово-комунікаційного процесу та підняла на новий рівень засоби масової інформації, завдяки чому сформувались і функціонують нові види медіа, середовищем існування яких стали мережеві структури. З'ясування термінологічних трактувань і розумінь новітніх ЗМІ визначають *актуальність* нашої статті.

*Мета* розвідки встановити головні лінгвістичні, семантичні та когнітивні ознаки засобів масової інформації, середовищем існування яких є мережеві структури.

Відповідно до поставленої мети формуємо такі *завдання*:

- з'ясувати та систематизувати термінологічні означення, застосовувані до засобів масової інформації, середовищем існування яких є мережеві структури;

- обґрунтувати доцільність використання терміна *мережеві ЗМІ* чи *мережеві медіа* на позначення засобів масової інформації, середовищем існування яких є мережеві структури;

- встановити головні лінгвістичні, семантичні й когнітивні ознаки засобів масової інформації, середовищем існування яких є мережеві структури.

Питанням дослідження ЗМІ в інтернеті присвячено чимало наукових та науково-практичних розвідок як українських, так і зарубіжних учених. При цьому в науковому середовищі нема єдиного трактування як поняття інтернету, так і його віднесення до медіа загалом. Процес досягнення когнітивної єдності ускладнюється динамікою розвитку інтернету, а також виникненням нових комунікаційних засобів, зокрема мобільного зв'язку, які семантично розширили межі розуміння, за-

стосовувані до інформаційно-комунікаційних форм міжмережевої взаємодії. Останні дослідження, проведені міжнародною моніторинговою компанією "Jupiter Research", показують, що кількість інформаційно-аналітичних та бізнесово-медійних інтернет-ресурсів у середині 2009 р. сягнула 20 % від загальної кількості засобів масової комунікації, і цей показник повсякчасно збільшується [1].

Нині науковці на позначення медіа в мережевих комунікаціях застосовують різні терміни, що беруть за основу або технічну, або структурну, або змістову ознаку функціонування. Ми спробували відстежити всі наявні визначення і трактування, застосовувані до засобів масової інформації, середовищем існування яких стали мережеві структури. У калейдоскопі різноманітних визначень бачимо *електронні видання, комп'ютерні ЗМІ, інтернет-ЗМІ* чи *інтернет-медіа, інформаційно-комунікаційні ресурси, мережеві видання* або *мережеві ЗМІ, e-медіа*.

У дослідницькому пошуку науковці стикаються з дилемою вибору термінологічної бази, а також обґрунтуванням свого вибору. Дехто намагається спростити завдання, керуючись так званою синонімічністю понять. Та чи насправді перелічені нами терміни є синонімами і чи завжди вони взаємозамінні? Для цього ми вдамося, насамперед, до когнітивних і семантичних тлумачень, які закладаються дослідниками на позначення засобів масової інформації, середовищем існування яких є мережеві структури.

Перші вивчення адаптації ЗМІ до інформаційно-телекомунікаційних реалій датуються початком 1990-х років, коли в Росії Володимир Вуль спробував розібратися з трактуванням поняття *електронне видання*, під яким розумів "тексти книг, журналів і газет, поширювані в будь-якому текстовому чи іншому

форматі, наприклад, в гіпертекстовому (HTML) або в одному з форматів стиснення (ZIP, ARJ, RAR та ін.). До складу електронних видань застосовують також і мультимедійні компоненти, під якими розуміють цифрові звукові чи відеофрагменти, а також анімаційні вставки в основну частину видання" [2, 14].

Досліджуючи інтернет-медіа як новий суб'єкт інформаційного поля, що позиціонує себе частиною медіасистеми, М. Лукіна та Д. Фомічева рекомендують описувати й аналізувати їх, "використовуючи загальноприйняті в дослідженнях ЗМІ наукові методи, апробовані при вивченні аналогічних об'єктів" [3, 39]. Це допоможе виявити їх стійкі характеристики й визначити місце в системі мас-медіа, а також у географічному, соціальному й економічному просторах.

Олександр Калмиков та Людмила Коханова розуміють під мережевим виданням "будь-який сайт (чи групу сайтів), призначений для вирішення завдань, властивих друкованим та електронним немережевим засобам масової інформації" [4, 99].

Олена Вартанова зазначає, що "найбільше відповідають суті поняття цифрові й інтерактивні мультимедіа (гіпермедіа) ті мережеві ресурси, які поєднують одночасно текст, звук та образ (як статичний, так і рухомий); які дають змогу, хоч і різною мірою, здійснювати інтерактивну комунікацію; "прив'язані" до екрана – комп'ютерного, телевізійного, мобільного" [5, 38].

З 2002 року в Росії діє ГОСТ "СИБИД. Електронні видання. Основні види і вихідні відомості", в якому закріплено термінологічний мінімум, структура та функціональне призначення мережевих медіа. Важливим складником стандарту є встановлення правил оформлення вихідних відомостей, що сприяє уніфікації інтернет-видань та приведення їх до спільного знаменника. Відповідно до ГОСТ, електронне видання – це "електронний документ (група електронних документів), що пройшов редакційно-видавниче опрацювання, призначений для поширення в незмінному вигляді та має вихідні відомості" [6].

В англійсько-російському тлумачному словнику концепцій і термінів "Комунікативістика і засоби інформації" визначається як термін "електронний журналізм". На думку авторки, це "поширення інформації каналами електронних ЗМІ", а новою фазою його розвитку є "звернення до інформаційних супермагістралей і напівфункціональне застосування комп'ютерних мереж і приладів, що забез-

печують журналістів матеріалами баз даних і дошок оголошень, електронною поштою та іншими інформаційними послугами інтернету" [7, 116].

Професор Микола Тимошик пропонує таке визначення для електронних видань: це "видання у вигляді електронних даних, що мають вихідні відомості, містять призначену для поширення в незмінному вигляді інформацію, яка пройшла редакційно-видавниче опрацювання" [8, 106].

Професор Валерій Іванов пропонує термін *комп'ютерні медіа*. Дослідник наголошує, що "комп'ютерні мережі повністю входять у межі масовокомунікаційних процесів... Новітні засоби зв'язку дозволили об'єднати розрізнені комунікаційні системи у глобальну мережу. Завдяки цьому людина отримала можливість обмінюватись інформацією в межах усієї планети, не зважаючи на кордони і відстані" [9, 164–165]. Така позиція не відрізняється від нашої: "технічні засоби соціальної комунікації окреслюють три великі групи: засоби масової інформації, телекомунікація, інформатика. Об'єднання цих галузей під загальним терміном *масова комунікація* не нівелює їх принципові відмінності як у концептуальному, так і в антропологічному планах" [10, 15].

Серед складників комп'ютерної журналістики професор Олександр Мелешенко виділяє такі: різноманітні системні і прикладні програми; набір, коректура та редагування редакційних матеріалів; машинне відновлення випадково або навмисне знищеної інформації; електронний переклад текстів з іноземної мови; сканування тексту й графіки; макетування і верстка; комп'ютерний друк; ведення комп'ютерного архіву текстів; тиражування в друкарні; копіювання надрукованої продукції; електронна преса; машинна (або комп'ютерна, або тривимірна) графіка; машинне моделювання; інфографія; анімація (мультиплікація); комп'ютерні ігри; запис сюжетів на радіо або телебаченні; їх перегляд і прослуховування, подальший монтаж і т. д.; банки (бази) даних тощо [11, 39].

Термін *комп'ютерні*, на нашу думку, нині не охоплює всіх складників мережевої комунікації, виділяючи всього один її сегмент, орієнтований на засоби масової інформації, каналами поширення яких є різні форми комп'ютерів.

В англійському середовищі на позначення мережевих ЗМІ використовуються терміни *online media* (онлайн-медіа) та *digital media* (цифрові медіа), причому останнє поняття

набуває дедалі більшої популярності в науковому середовищі та об'єднує інтернет, стільникові телефони, компакт-диски, цифрове відео, телебачення, електронні книги, відеоігри, електронну комерцію, комп'ютери, інтерактивні медіа.

Швейцарський вчений Джозеф Траппел на позначення різноманітних форм і видів інформаційно-комунікаційних ресурсів застосовує термін *para-media*, до якого відносить веб-блоги, твіттери, щоденники, соціальні мережі – "все те, що в професіональному сенсі покривається терміном Web 2.0 – втілення нових публічних комунікацій" [12, 167].

Голландський дослідник інтернет-журналістики Марк Дезе дає доволі об'ємне трактування медійного поля інтернету, долучаючи, крім основної групи сайтів, що поширюють новини, як CNN, BBC, MSNBC, ще три групи інтернет-ресурсів, пов'язаних зі ЗМІ:

- індексувальні та класифікувальні подають інформацію за категоріями;
- мегамедійні сайти – ресурси експертного характеру, присвячені винятково ЗМІ та журналістиці;
- сайти, призначені для обміну інформацією і для дискусій, у які входять і блоги [13, 205].

Зазначені інтернет-ресурси, на думку науковця, можуть бути віднесені до професійної журналістики, оскільки за своїми цільовими функціями вони відповідають вимогам, пред'явленим "виборними демократіями до преси, яка повинна інформувати громадян, а також сприяти їхнім свободам і самоправству" [13, 205].

Борис Потятиник вважає, що "лише невеликий сегмент мережі може претендувати на те, щоби називатися журналістикою, – а саме той, у якому практикують журналістські стандарти збирання інформації, перевірки, викладу, аналізу та узагальнення фактів. Дотримання чи недотримання професійних стандартів, з нашого погляду, і є тим вододілом, який визначає належність блога чи інших нетрадиційних форм масової комунікації до журналістики" [14].

Коли заходить про засоби масової інформації, то аксіоматично означеними є преса, радіо, телебачення, інформаційні агенції, щодо яких когнітивний апарат є сформованим, дослідженим і не викликає суттєвих дискусій. Натомість новий комунікаційний засіб – інтернет, незважаючи на його загальнодоступність та всесвітнє поширення, залишається інноваційною темою наукового дискурсу.

Найбільше суперечок виникає при визначенні інтернету; трапляються навіть вислови,

що інтернет – це глобальний ЗМІ і незабаром витіснить решту мас-медіа [15]. Опоненти цього твердження, навпаки, не визнають права називати інтернет засобом масової інформації, оскільки в мережі міститься чимало різних за тематичним спрямуванням, етичним забарвленням, формами відображення та ін. даних. Тому сучасна журналістська наука опинилася перед дилемою вибору: вважати інтернет мас-медіа чи ні? А якщо вважати, то чи в цілому, чи якісь частини?

Ми схильні до твердження, що інтернет – це не засіб масової інформації, проте він має всі властивості ЗМК: мережа об'єднує пошту, телефон, телеграф; такі засоби спілкування, як чат, форум, телеконференцію, соціальні мережі, блогосферу, та, безумовно, всі медійні складники: текст і фото від друкованих ЗМІ, звук від радіо, рухому картинку від телебачення; інтернет-видання, крім того, мають багато спільного з інформаційними агентствами.

Окрема наукова дискусія триває щодо способу написання слова *інтернет* для виділення групи ЗМІ. Частина наукових праць, особливо кінця 1990-х – початку 2000-х років, використовує написання з великої літери. Ми дотримуємося позиції, що інтернет у сучасному розумінні не є власною назвою і системно не відрізняється від інших засобів масової комунікації, таких, як телефон, телеграф, радіо, преса, телебачення та ін., що пишуться з малої літери. Навіть в англomовному середовищі, доволі консервативному щодо мовних трансформацій, в останні роки *internet* почали писати з малої літери. Тому в українському варіанті не варто калькувати німецьку схему – написання іменників з великої літери, а послуговуватися традиційними національними мовними правилами. Відповідно до цих правил, на нашу думку, слід відмінювати іменник *інтернет* як будь-який інший іменник чоловічого роду другої відміни твердої групи, а не використовувати його тільки в називному відмінку.

Ще одна словоформа, що використовується на позначення новітніх ЗМІ, – це *e-media*, де часткою *e* позначено скорочення від слова *електронні*. Нині частка *e* додається до різних іменників на позначення об'єктів, пов'язаних з електронними ресурсами: *e-Україна*, *e-комерція*, *e-урядування*, *e-освіта* та ін. Така термінологічна варіація є калькуванням з англійської мови, але вона невластива українському словотвору: в українській мові немає правила побудови слова, коли перша літера означуваного слова приєднується до основи

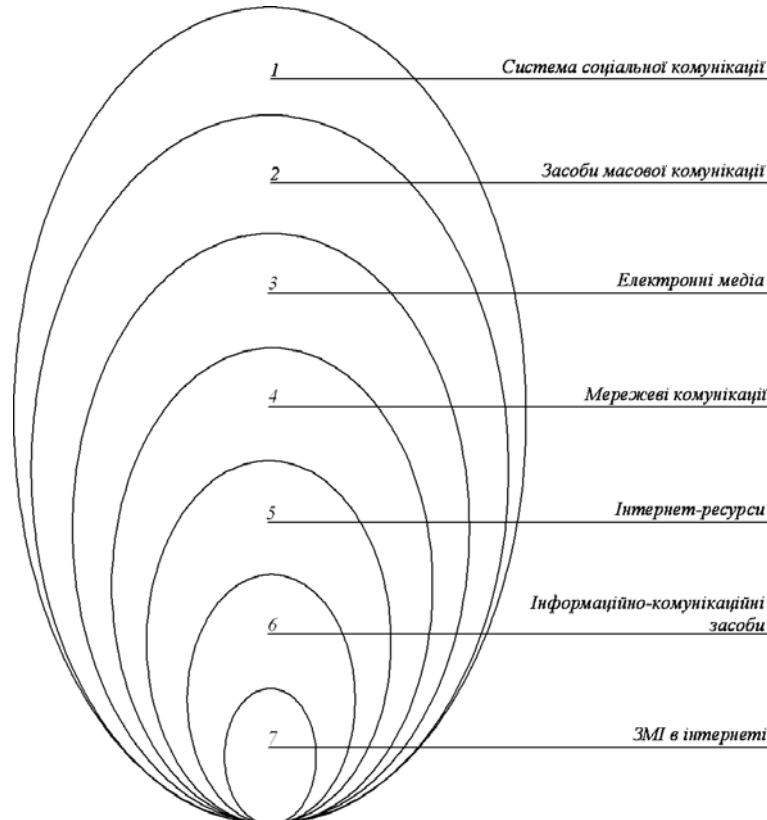
другого. Отже, ми вважаємо недоцільним творення термінологічних неологізмів з часткою *e* для характеристики мережевих засобів масової комунікації.

У ході консультацій з працівниками відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України (зокрема з професором Людмилою Симоненко) було констатовано нормативність використання форми прикметника *мережевий* на позначення об'єктів, що

той та англійського *network* є *мережевий*, тому саме ця словоформа повинна застосовуватися для позначення засобів масової інформації та інших інформаційно-комунікаційних ресурсів, середовищем існування яких є мережеві структури, а не прикметникова форма *мережний*, хибно вживана деякими українськими науковцями.

Проаналізувавши і згрупувавши бачення української та зарубіжної наукових шкіл, ми

Рис. 1.  
Глибинна структура медіа в інтернеті



мають належність до мережі. Ця словоформа нині вважається усталеною, вона ввійшла до нових словників, що готуються Інститутом української мови до публікації в галузях журналістикознавства, філософських і соціальних наук для позначення ресурсів, середовищем існування яких є різні типи мереж, такі, як інтернет чи мобільні комунікації. Тож слід використовувати такі словосполучення:

- *мережева* комунікація;
- *мережеве* видання;
- *мережева* журналістика;
- *мережевий* інформаційно-комунікаційний ресурс;
- *мережева* спільнота та ін.

Ця позиція зрозуміла і в перекладному контексті. Український аналог російського *сете-*

запропонували схему (рис. 1), де чітко відображено різнорівневу структуру соціальної комунікації, фрагментованої у напрямі засобів масової комунікації, зокрема їх мережевого складника. Це дасть змогу зорієнтуватись у виборі правильної термінології для позначення тих чи тих видів і форм медіа.

Ми вважаємо, що застосовувати термін *електронні медіа* на позначення ЗМІ в інтернеті почасти правильно. Електронні ЗМІ – це значно ширше поняття, вони охоплюють усю сукупність медіа, що для своєї трансляції послуговуються електронними засобами зв'язку, – телебачення, радіо, мережеві ресурси. Отож, інтернет чи інші канали мережевої комунікації становлять лише частину від загальної структури електронних медіа. Тимча-

сом як термін *електронне видання* повністю відтворює специфіку засобу масової інформації в інтернеті, оскільки прийменник *електронний* передбачає застосування електронних пристроїв зв'язку, а іменник *видання* обмежує предметну базу медіа. З другого боку, структурними складниками електронних видань є ще інтерактивні книги, а також література, оприлюднена на різних електронних носіях, таких, як CD-диски чи DVD-диски, що виходить за межі мережевого середовища.

На нашу думку, інтернет-медіа чи інтернет-ЗМІ є найнижчою ланкою (якщо не брати до уваги вузького спеціалізованого поділу на види та підвиди) у структурі мережевої комунікації.

*Висновки.* Як показує запропонована нами схема, стає зрозумілим використання тієї чи тієї термінології на позначення різних видів мережевих ресурсів. Якщо мовиться про всю сукупність медіа, що орієнтуються на електронні канали поширення інформації, в тому числі й інтернет, телебачення, телекомунікації та ін., то термін *електронні медіа* чи *електронні ЗМІ* повністю відображає їх специфіку. Залежно від подальшої сегментації та когнітивного чи семантичного наповнення відбувається термінологічне уточнення і звуження аж до спеціалізації та структуризації засобів масової інформації в інтернеті. При цьому означальний прикметник *мережевий* якнайточніше та найвичерпніше охоплює усю сукупність медіа, середовищем існування яких є мережеві структури.

1. *Jupiter Research Forecasts Online Ad Market Will Grow Nearly 20 Percent in 2008.* – [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.highbeam.com/doc/1G1-180734916.html>.

2. *Вуль В.* Електронные издания / В. Вуль. – С.Пб. : БХВ-Петербург, 2003. – 560 с.

3. *Лукина М.* СМИ в пространстве Интернета / М. Лукина, И. Фомичева. – М. : Факультет журналистики МГУ им. М. В. Ломоносова, 2005. – 87 с.

4. *Калмыков А., Коханова Л.* Интернет-журналистика / А. Калмыков, Л. Коханова. – М. : Юнити-Дана, 2005. – 384 с.

5. *Вартанова Е.* Конвергенция как неизбежность. О роли технологического фактора в трансформации современных медиа-систем / Е. Вартанова // От книги до Интернета. Журналистика и литература на рубеже нового тысячелетия. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2000. – С. 37–54.

6. *ГОСТ 7.83–2001 "СИБИД. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения"*.

7. *Землянова Л.* Коммуникативистика и средства информации : Англо-русский толковый словарь концепций и терминов / Л. Землянова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 416 с.

8. *Тимошик М.* Книга для автора, редактора, издавателя : практ. посіб. / М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 560 с.

9. *Іванов В.* Регулювання діяльності комп'ютерних мас-медіа в сучасному світі // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., 2004. – № 1. – С. 164–176.

10. *Городенко Л.* Возможности интернету для журналиста / Л. Городенко // Інформаційні технології в журналістиці: вітчизняний і світовий досвід / за ред. О. Мелешенка. – К. : Задруга, 2003. – С. 15–23.

11. *Мелешенко О.* Комп'ютерні і телекомунікаційні технології як гарант інтеграції журналістики України в світовий інформаційний простір / О. Мелешенко. – К. : Інститут журналістики, 1998. – 200 с.

12. *Trappel J.* Online Media and How They Change Public Communication / J. Trappel // Content, Channels and Audiences in the New Millennium: Interaction and Interrelations. – М. : Faculty of Journalism Lomonosov Moscow State University, 2009. – P. 166–168.

13. *Deuze M.* The web and its journalism: considering the consequences of different types of newsmedia online / M. Deuze // New Media & Society. – Vol 5. – London : SAGE Publications, 2003. – P. 203–230.

14. *Потятиник Б.* Интернет-журналистика / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2010. – 244 с.

15. *Нери Г.* Лекции по фотожурналистике [Електронний ресурс] / Г. Нери. – URL: <http://www.photographer.ru/cult/practice/400.htm>.

Подано до редакції 25.01.2011 р.

#### **Gorodenko Lesya. The newest media: terminological and cognitive dispute.**

*The article highlights the different terminological approaches used by scientists to determine the mass communication media, the area of existence of which is network structures. We prove the feasibility of using of a terminological definition of "network" to describe resources, among which the existence of a network structure is.*

**Keywords:** network, communication, mass media, term, cognitive, dispute.

#### **Городенко Л. М. Новейшие медиа: терминологическо-когнитивная дискуссия.**

*В статье рассматриваются терминологические толкования, используемые учеными для определения средств массовой коммуникации, средой существования которых служат сетевые структуры; доказывается целесообразность использования терминологического определения "сетевой" для характеристики ресурсов, средой существования которых являются сетевые структуры.*

**Ключевые слова:** сетевой, коммуникация, средства массовой коммуникации, термин, когнитивная дискуссия.



**Т. А. Вовк,**

канд. іст. наук;

**В. В. Різун,**

д-р філол. наук

УДК 007: 304: 378: 070(091)

## **Становлення журналістської освіти в КНУ імені Тараса Шевченка Відділення журналістики в документах і матеріалах (1947–1953 рр.)**

*Дослідження присвячено вивченню умов становлення та особливостей розвитку журналістської освіти на відділенні журналістики філологічного факультету Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка (1947–1953).*

*Попередні частини публікації монографічного дослідження дивіться у 8–11 випусках видання за 2007–2010 роки.*

### **Частина шоста: 1952–1953 навчальний рік**

**І**деологічний терор у країні не вщухав. Протягом 1952 р. було сфабриковано "справи лікарів-убивць" – звинувачення лікарів у вбивстві відомих діячів партії, у шпигунській діяльності, створенні терористичних організацій. 1953 р. почалася кампанія нагнітання психозу в суспільстві з приводу нібито активізації українського та єврейського буржуазного націоналізму. Репресовано тисячі громадян, звинувачених у ворожій та антирадянській діяльності, шпигунстві. Черговий з'їзд комсомолу України у січні 1953 р. став трибуною для викриття підступних ворогів. У суспільстві нагніталася істерична атмосфера очікування нової війни. За таких умов в університеті на початку навчального року посилили пильність і пропускну систему в навчальних корпусах і студентських гуртожитках [1, спр. 145, наказ № 660, с. 61], а ректор виступив з вимогою забезпечення "повного партійного єдиноначалія" [6, оп. 4, спр. 45, с. 115].

Нового навчального року формування перших курсів відбувалося в умовах високого конкурсу, зокрема й на відділення журналістики – понад 6 осіб на місце. За його результатами на перший курс стаціонару відділення зарахували 72 особи, серед них – А. З. Москаленка, майбутнього декана і директора [1, спр. 144, наказ № 630, с. 144; 6, оп. 4, спр. 45, с. 95]. Відтоді ж започаткували підготовку журналістських кадрів через заочну освіту. На перший курс заочного відділення журналістики було зараховано 20 студентів [1, спр. 146, наказ № 814, с. 221].

Навчальний рік в університеті традиційно почався за складних організаційних умов. Становище з аудиторним фондом було погане. Ще гіршим воно стало після того, як за наказом МВО у приміщенні університету розташувався Інститут торгівлі. Від оренди двох шкіл довелося відмовитися, навчання знову організувати у дві з половиною зміни, а фактично – в три, за поточним графіком, для виконання якого наказано використовувати всю вільну площу університету. Гуртожитки були неспроможні дати притулок 4 тисячам студентів, за наявності всього 1100 місць. Широко практикувалося розселення по "кутках". На 2 000 студентів філологічного факультету виділено близько 250 місць, які віддали сиротам і дітям загиблих на війні. Дотриматися встановлених норм проживання було неможливо. Аби студенти не жили на вокзалі, було рекомендовано: "...гуртожиток треба перенаселяти максимально". Щодо студентів відділення журналістики зазначено, що вони були забезпечені гуртожитком "дуже погано" [6, оп. 4, спр. 45, с. 95–99; спр. 64, с. 87].

Набір до аспірантури теж відбувався в умовах небаченого доти конкурсу: на 142 місця – 250 заяв. В аспірантуру по відділенню журналістики наказом ректора зараховано Є. П. Бондаря та П. Ф. Іванова [6, оп. 4, спр. 49, с. 161; спр. 64, с. 114].

Розпочався навчальний рік для університету з сумної констатації напруженого становища з кадрами. Ректор зазначив, що ситуація порівняно з минулим роком хоч і змінилась на

краще, але потрібні термінові та рішучі заходи щодо її поліпшення. Особливо незадовільне становище склалося на кафедрі журналістики. Кваліфікованих спеціалістів не вистачало ще й тому, що за рішенням уряду вуз відрядив для роботи в країні народної демократії викладачів, яких йому самому бракувало. Конкурс, оголошений ректором, не мав успіху, оскільки претендентів не приваблювали низькі зарплати і відсутність житла. Кафедри, хоч і не укомплектовані, все ж намагалися забезпечити навчальний процес, часто, правда, за допомогою аспірантів і сумісників. При цьому зазначалося, що "немає кому керувати аспірантами, значить, у нас не буде справжньої більшовицької підготовки наших аспірантів". З кожним роком очевиднішою ставала потреба в активному доборі кращої студентської молоді та підготовки її через аспірантуру як єдиного шляху укомплектування університету кадрами. Поза тим фіксувалася нестача аудиторій, місць у гуртожитку та інші негаразди [6, оп. 4, спр. 49, с. 140–156].

Ректор на початку року поставив перед ЦК КПРС і МВО СРСР питання про перевантаженість студентів, які кожного дня мали по 4–5 пар аудиторного навантаження, не беручи до уваги численних громадських доручень. МВО погодилося розглянути пропозицію, якщо університет представить свої проекти навчальних програм і планів. Тим часом ректор, за підтримки парткому, намагався розвантажити студентів від надмірних громадських доручень і домогтися, щоб мінімум три дні на тиждень студенти були вивільнені від них і мали змогу навчатися. Факультети не виконували цих порад, що негативно позначалося на якості навчання студентів. Перевантаженість викладачів фіксувалася неодноразово, але позитивних зрушень у цей період не було [6, оп. 4, спр. 45, с. 239; спр. 51, с. 200].

На початку навчального року партком констатував, що "робота політичного виховання студентів і викладачів не набрала необхідного розмаху, а на окремих факультетах ... вона просто виявилась забутою. Ясно, що в такій обстановці могли з'явитися нездорові настрої серед окремої частини не лише студентів, а навіть аспірантів і викладачів. Понад те, за таких обставин мали місце явно антирадянські висловлювання. У той час, коли по всій країні схвалювалися директиви XIX з'їзду партії, член партії, викладач фізики (єдиний випадок на всю Україну) т. Кузьменко заявив: колгоспники живуть погано, на трудові нічого не одержують, при розрахунку колгоспників за

трудоднями треба рівнятися на середню зарплату робітника, держава повинна запровадити гарантований трудові день". Цей випадок був розцінений як "цілком неправильний і шкідливий у політичному відношенні виступ – правий опортунізм", бо втілення в життя пропозиції фактично означатиме підрив колгоспного ладу. З комуністом Кузьменком висловили солідарність деякі аспіранти, викладачі та студенти фізичного факультету, які вважали, що для колгоспників встановлені надто високі податки й вони змушені продавати останню курку, залишаючи дітей голодними". Звучали антирадянські виступи: "люди тікають з колгоспів", "колгоспи потрібно розігнати" тощо. Партзбори факультету виявилися "не на рівні": "не повели необхідної боротьби за ідейну чистоту рядів, за ідейну чистоту кожного члена партії". Висновки парткому були категоричні та однозначні: "Об'єктивно ці виступи були такими, що під ними міг підписатися будь-який недруг нашої країни, будь-який ворог" [6, оп. 5, спр. 51, с. 125–128].

Такі факти дозволяли парткому вважати, що ідейно-виховна робота серед студентів, викладачів та аспірантів університету перебувала не на потрібному рівні взагалі, що добір до аспірантури провадилися неякісно й навіть прийом до партії мав вади. Вимагалось поліпшити роботу в партії та комсомолі, підняти бойовитість цих організацій. Питання щодо стану ідеологічної роботи в університеті розглядалося на пленумі ЦК КП України в лютому 1953 р.

У вузі знову активізували пошуки "ворогів". Партком констатував випадки проникнення на керівні посади людей, які не заслуговували на політичну довіру. І. А. Зозуля з'ясував, що в університеті ще працює до 300 осіб, які перебували на окупованій території й на жодного з них немає ніяких документів щодо діяльності під час війни. Декан економічного факультету заявив, що на філологічному факультеті є багато людей, які не заслуговують на політичну довіру, не забезпечують комуністичного виховання молоді, вимагав їхнього звільнення [6, оп. 4, спр. 45, с. 125; спр. 51, с. 245]. Навесні 1953 р. партком фіксує "ворожі випадки" студентів філологічного факультету, "ворожий дух" у деяких курсових роботах, прояви "буржуазного націоналізму". Про послаблення пильності комуністів і комсомольців свідчили виявлені "факти" на фізичному, географічному та інших факультетах. Зрештою, трьох студентів філологічного факультету – Волощука, Адаменка та Доценка було заарештовано [6, оп. 5, спр. 48, с. 189].

Не минула ця хвиля й журналістів. Бакланов, парторг відділення на зборах партактиву університету в квітні 1953 р. озвучив факти проявів "буржуазної ідеології" у вже колишнього студента 4 курсу Ковалю, який у гуртожитку висловлював "ворожі" думки щодо колгоспів, національної політики партії, а студенти юридичного факультету, що жили з ним разом у кімнаті, не повідомили, куди треба. Це свідчило про погано поставлену інформаційну політику. Ще випадок: після викриття в університеті групи "українських буржуазних націоналістів" у комуністів відділення посилилась політична пильність і вони викрили людей, які мали "темне минуле". Так, колишній комсомолец і студент 5 курсу Кривунець вступив до університету за фальшивими документами про участь у війні, коли насправді він працював у Німеччині на військових заводах та ще й перебував деякий час в американській зоні окупації. Інший недавній студент 4 курсу Мартинов, який приховав, що протягом майже трьох років був у полоні, а потім у провокаційній банді під Варшавою, вже у повоєнний час за підробку документів був відрахований зі Львівського політехнічного інституту. Студент 3 курсу, комуніст Ковтун, який жив в разі з арештованими студентами Волощуком та ін. і чув їхні "ворожі радянському ладу випадки" про самостійність України, "опльовування рішень партії та уряду" промовчав, а фактично "покривав ворожі дії українських буржуазних націоналістів". У студента 2 курсу Крищенко, якого нещодавно прийняли в партію за рекомендацією "керівних товаришів із солідним стажем", виявилися родичі, які не заслуговували на політичну довіру: один дядько – учасник українського національного руху, загинув; інший – учасник СС, перебуває в Німеччині. І, нарешті, нещодавно на 2 курсі викрили двох космополітів-початківців Зінченка і Косенкова. Вони нічим себе не скомпрометували, але після лекцій у них починалося інше життя: усамітнювалися на квартирі, зачитуючись декадентською літературою "буржуазного Заходу" та "буржуазної Росії". Незабаром "гнила духовна їжа" стала проявлятися у твердженнях, що "Шекспір – поза часом і простором, а ось Маяковський у світовій літературі не залишиться". Вони стали паплюжити й українську сучасну літературу, і радянську техніку, і висотні будови Москви, і радянську архітектуру, і скульптуру. За зразок їм правили американський Імпайер та піджак англійського крою. Вони почали наспівували "джазові воплі" і називати один одного Томмі, Боббі, Віллі. Таке було

життя цих студентів поза університетом, а в академгрупі вони мали авторитет усезнаючих естетів. Таких естетів-парубчат, що не знають життя, вирости серед старовинних книжок у затишних київських квартирах, чимало в кожній групі. І багато, багато треба над ними працювати, щоб зробити з них справжніх радянських людей".

Було вказано на чимало фактів потрапляння на відділення випадкових людей без урахування ділових і морально-політичних якостей – колишніх секретарш з деканату, студентів з інших відділень. Наведені факти мали засвідчити недостатнє вивчення людей, недостатню боротьбу за чистоту партійних рядів та недооцінку умілого добору кадрів на партійне відділення. Загалом рівень і зміст ідейно-виховної, навчальної та наукової роботи в університеті був визнаний таким, що не відповідає вимогам, які ставить партія [6, оп. 5, спр. 54, с. 39–45].

Партком розробив і затвердив заходи щодо підвищення політичної пильності, а ректорат узяв курс на посилення контролю шляхом збільшення стенографування лекцій, висловив бажання придбати магнітофон. Для радикального вирішення цієї проблеми висунуто вимогу – "радіофікувати аудиторії, щоб декан і проректор могли слухати кожного викладача у себе в кабінеті" [6, оп. 4, спр. 51, с. 151–152; оп. 5, спр. 48, с. 58].

Гостро постало питання про заміну фахівців старої генерації, в якому партком керувався настановою: "...нам потрібен викладач, який не тільки знає матеріал, а й марксистськи підготовлений". "Партком і ректорат університету вважають за потрібне окремих викладачів, які живуть старими знаннями і відстали від поставлених задач перед передовою радянською наукою – увільнити від роботи, а на їх місце висунути для викладацької і наукової роботи талановиту, здібну радянську молодь, яка разом із кращими науковими працівниками, що мають великий досвід науково-педагогічної роботи, виконає завдання, поставлені в геніальних працях т. Сталіна "Марксизм і питання мовознавства" та "Економічні проблеми соціалізму в СРСР"; звітній доповіді т. Маленкова на XIX з'їзді партії. Т. Маленков говорив, що потрібно "розвивати далі передову радянську науку із завданням посісти перше місце у світовій науці". З'ясувалося, що в таких знаних фахівців, як Маслов, "не вистачає марксистських знань, марксистської підготовки". Це стосувалося й багатьох інших викладачів філологічного факультету [6, оп. 4, спр. 51, с. 194, 297].

Партком за таких умов посилив увагу до ідейно-виховної роботи, яка й надалі залишалася провідним напрямом в житті університету. Саме підвищення рівня ідеологічної роботи було оголошено доконечною умовою успішного виконання грандіозних завдань, поставлених XIX з'їздом партії. Розробка нової програми партії, початок переходу від соціалізму до комунізму, очікування розпаду капіталістичної системи після третьої світової війни та інші "захопливі" перспективи надихали на нові звершення і виправдовували всі негаразди. На XI комсомольській конференції університету ректор акцентував увагу на вихованні людини комуністичного суспільства: "А як зробити цю нову людину? Яким повинен бути кожен із нас? Де взяти цей взірць? У рішеннях партії сказано, що це людина, для якої інтереси Батьківщини – понад усе, вона є взірцем правдивості, чесності, дбайливого ставлення до соціалістичної власності" [6, оп. 4, спр. 83, с. 111]. У цій какофонії політичної балаканини привертає увагу психологічна готовність, принаймні студентсько-викладацького середовища, до третьої світової війни, неначе їм другої було замало. Слід визнати, що сталінський режим напередодні свого краху досяг визначних успіхів у зомбуванні великих мас поневолених ним людей.

Викладачі в обов'язковому порядку мушили розгорнути ще й активне вивчення матеріалів XIX з'їзду партії в студентських групах. Питання участі викладачів відділення журналістики у вивченні та пропаганді цих матеріалів розглядалось окремо, а партторгові відділення Бакланову було вказано на недопустимість "такого" ставлення до справи [6, оп. 4, спр. 64, с. 102–106].

Заняття в мережі партосвіти вузу почалися з чергової реорганізації. Секретар парткому І. А. Зозуля дійшов висновку, що стара система роботи, коли більшість співробітників самостійно вивчала твори класиків марксизму-ленінізму, себе не виправдала, оскільки консультанти фізично були не спроможні всіх проконсультувати і проконтролювати. Всі форми ідейно-виховної роботи (загальні збори, лекції, конференції) в попередні роки, за даними парткому, охоплювали тільки 15–20 % студентів, робота на факультетах – 30–60 %, а в гуртожитках – взагалі недооцінювалася. В умовах поживавлення "антирадянських" настроїв усі співробітники університету, які колись самостійно працювали над вивченням творів марксизму-ленінізму, тепер були розподілені по відповідних гуртках (підвищеного та основного типу), які працювали раз на тиждень: з вивчення історії ВКП(б),

біографії Сталіна, поточного моменту та семінарських групах, що навчалися за своїм планом і графіком. А для керівників семінарів створили свою систему навчання. Як і раніше, у вузі працював вечірній університет марксизму-ленінізму, політшкола, партшкола, гуртки та інші структурні елементи політосвіти, розраховані на різні категорії працівників. Контроль за якістю навчання передбачав перевірку індивідуальних планів, конспектів першоджерел, знання творів класиків під час бесід з консультантами та парторганами кафедр і звіти про участь у конференціях та в роботі гуртків. Удосконалена система, на думку її заподадливого творця, мала дієвий характер і давала надію на позитивні наслідки [6, оп. 4, спр. 50, с. 43–44; оп. 5, спр. 40, с. 27, 114].

Цей рік позначився посиленням шовіністичного курсу, пов'язаного з розпорядженням голови Агітпропу М. Суслєва, відданого ним у середині 1952 р., організувати групу з провідних московських і київських істориків для написання "Тез про возз'єднання України з Росією". Університет, природно, прилучився до підготовки святкування 300-річчя Переяславської ради, створив комісію, накреслив план дій, розпочав підготовку наукових праць, присвячених фатальній події [6, оп. 4, спр. 44, с. 339].

Напередодні навчального року, згідно зі штатним розписом, кафедрі теорії і практики радянської преси було укомплектовано й працювала вона в такому складі:

1. Завідувач кафедри, старший викладач І. В. Прокопенко, штат, к. ф. н.
2. Ст. викл. М. І. Пригодій, штат, к. ф. н. [2, 384/1963–1964] або (див. Додаток I/15).
3. Ст. викл. В. А. Рубан, сумісник, 0,5; доцент, к. ф. н.
4. Ст. викл. М. А. Клімов, сумісник, 0,5.
5. Ст. викл. М. Г. Карпов, сумісник 0,5.
6. Ст. викл. Л. О. Суярко, сумісник 0,5.
7. Викладач П. М. Федченко, штат [1, спр. 144, наказ № 625-а, с. 115].

Прізвища В. Є. Прожогіна в цьому переліку немає, але вже у вересні 1952 р. наказом ректора В. Є. Прожогін вважається таким, що приступив до роботи [1, спр. 145, наказ № 675, с. 93]. Процес формування особового складу кафедри тривав, і наприкінці поточного навчального року було затверджено графік профвідпусток по кафедрі в такому складі: В. А. Рубан, доцент; М. Г. Карпов, старший викладач; П. М. Федченко, викладач; М. А. Клімов, старший викладач; Л. О. Суярко, старший викладач; В. Є. Прожогін, доцент; І. В. Прокопенко, завідувач кафедри [1, спр. 160, наказ № 519, с. 82–84].

Першим реально діючим завідувачем кафедри теорії та практики партійної преси на шостому році її існування став Іван Васильович Прокопенко. Він народився 1 липня 1907 р. у сім'ї вчителя початкової школи с. Відрадне Дворічинського району на Харківщині. Після семирічки навчався у Харківському залізничному технікумі, одночасно працюючи продавцем газети "Вісті ВУЦВК". Через два роки технікум було закрито і Прокопенко розпочав свою журналістську кар'єру на посаді технічного секретаря та хронікера театрального журналу "Нове мистецтво" (орган Наркомпросу УРСР), активно займаючись самоосвітою. Ще через два роки вступив до Харківського інституту народної освіти, але навчатися не зміг через хворобу і важке матеріальне становище. Пішов працювати рознощиком газети "Коммунист" і, маючи деякий репортерський досвід, складав власні дописи, відвідував курси газетної справи, що діяли при редколегії. Водночас молодий журналіст навчався на вечірніх річних курсах підвищення кваліфікації викладачів української мови при Інституті народної освіти на відділенні газетних працівників. Вже з кваліфікацією редактора мови він був направлений на роботу до редакції Робітничої радіогазети "Пролетар" (орган НКП УРСР, а з 1929 р. – орган ЦК КП(б)У), де працював упродовж п'яти років на посадах технічного секретаря, літредактора, зав. відділу інформації, відповідального редактора. В 1931–1934 рр. І. В. Прокопенко – відповідальний секретар журналу "Фізкультурник України". У цей час був створений друкований орган ЦК КП(б)У журнал "Радіо", де І. В. Прокопенко виконував обов'язки завідувача масового відділу за сумісництвом.

Переведення столиці з Харкова до Києва відкриває нову сторінку в його біографії: у 1934–1938 рр. – відповідальний секретар редакції республіканської газети "Готовий до праці та оборони", перейменованої згодом на "Радянський спорт". У зв'язку із її закриттям був призначений на посаду заступника відповідального секретаря редакції газети "Комуніст", де працював до 1945 р. Тоді ж він вступає на заочне відділення історичного факультету КДУ, але до війни встиг закінчити лише три курси. Під час війни перебував і працював у місцях розташування редакції та випуску газети "Комуніст" (від 1943 р. – "Радянська Україна"). Водночас входив до складу редколегії партизанських газет "За Радянську Україну" та "Коммунист", що видавалися для населення тимчасово окупованих областей України. Взим-

ку і навесні 1943 р. І. В. Прокопенко відряджено головою Президії Верховної Ради УРСР М. С. Гречухою та членом Військової Ради 40-ї армії О. О. Єпішевим відновлювати радянську владу на визволеній від фашистських окупантів Харківщині.

Наступного року, по визволенню від ворожих військ Одеси, Прокопенка відрядили власним кореспондентом "Радянської України" по м. Одеса та Одеській обл., а в 1945 р. перевели на посаду відповідального секретаря Одеської обласної газети "Чорноморська комуна", де він працював по 1951 р. Водночас журналіст співробітничав з газетою "Моряк" та продовжував навчання на історичному факультеті Одеського державного університету ім. Мечникова, який закінчив 1947 р. По тому, І. В. Прокопенко переїздить до Києва, де у 1951 р. захищає кандидатську дисертацію в КДУ, здобуває науковий ступінь кандидата історичних наук і призначається на посаду відповідального секретаря газети "Вечірній Київ".

У лютому 1952 р. І. В. Прокопенка наказом ректора КДУ призначено на посаду старшого викладача кафедри теорії і практики партійної преси, на цей час він мав стаж роботи в пресі 28 років. Прокопенко читає курс лекцій з провідної дисципліни, керує практикою студентів, написанням курсових і дипломних робіт. Від жовтня 1952 по травень 1953 рр. І. В. Прокопенко очолює кафедру, залишаючись, за сумісництвом, відповідальним секретарем газети "Вечірній Київ". Парторганізація газети приймає його кандидатом у члени ВКП(б), а партосередок університету – до лав партії [2, спр. 371/ 1963–1964].

Створення і розбудова кафедри, яка складалася переважно із сумісників, існувала значною мірою формально, засідання якої відбувалися нерегулярно, на практиці почалося з приходом І. В. Прокопенка першого жовтня 1952 року. Але, оскільки І. В. Прокопенко ще й паралельно працював відповідальним секретарем газети "Вечірній Київ", то він не міг цілковито присвятити себе вирішенню численних проблем кафедри та відділення. Студенти навіть казали, що йому доводиться хитрувати в редакції, нібито він хворий, аби мати можливість працювати в університеті. Хоч як повільно, але новий завідувач із перших днів заходився коло організації навчання аспірантів, налагодив контроль за складанням кандидатських іспитів, перевіряв наявність і відповідність тем, процес збирання матеріалів, написання окремих розділів та їх обговорення, дбаючи про своєчасний захист робіт. Разом з

аспірантами він узявся "перебудувати" викладання провідного курсу лекцій з теорії і практики радянської преси та розробляти важливі методологічні теми. Кафедра почала виконувати навчальний план. Було проведено захист виробничої практики студентів, переглянуто тематику дипломних робіт. І. В. Прокопенко організував роботу з упорядкування кабінету журналістики шляхом створення бригад із викладачів і студентів, які готували окремі розділи тем. Саме він започаткував проведення практичних занять в редакціях газет. Викладачі та аспіранти узялися за створення та налагодження роботи фахових гуртків. Члени кафедри й викладачі дістали змогу друкуватися в періодичній пресі, виступати з доповідями та лекціями. Не все вдавалося зробити відразу, партком уже в листопаді здійснив перевірку і вказав на відсутність плану наукової роботи, порушив питання про створення наукових посібників для студентів, рекомендував спрямувати теми дисертаційних досліджень в русло професійних проблем, розпочати стенографування лекцій та ін. Але головне – кафедра вже працювала [6, оп. 4, спр. 64, с. 114–116; спр. 83, с. 75–77]. Практично впродовж усього навчального року І. В. Прокопенко керував нею, комплектував штат, представляв її в Головному управлінні університетів у Москві, куди він їздив у відрядження згідно з наказом МВО СРСР [1, спр. 157, наказ № 178, с. 118]. І. В. Прокопенко разом з П. М. Федченком брали участь від кафедри в роботі методологічного семінару при Головному управлінні ВО Міністерства Культури СРСР [Там само, спр. 159, наказ № 407, с. 174], а влітку 1953 р. завідувач кафедри їздив до Харківського університету у справах факультету журналістики тощо. Але від 21 травня 1953 р., вже наприкінці навчального року, І. В. Прокопенко був звільнений від виконання обов'язків завідувача кафедри і призначений на посаду старшого викладача. Завідувачем і старшим викладачем кафедри теорії і практики радянської преси призначили кандидата історичних наук І. М. Слободянюка [1, спр. 160, наказ № 583, с. 207].

Протягом цього навчального року в кадровому складі кафедри відбулися додаткові зміни: старшим викладачем кафедри на 0,5 ставки було зараховано з 01.01.53 р. С. Й. Петрова [2, 39/1958] або (див. Додаток I/16) [Там само, спр. 148, наказ № 976, с. 118].

Напередодні навчального року ректор наказав запровадити на відділенні журналістики курс "Фоторепортаж" в обсязі 50 годин на групу – всього 150 годин, з них теоретичний

курс – 64 і практичний – 86 годин. Доручено читати курс В. О. Смородіну [1, спр. 145, наказ № 690, с. 119].

Навчальний процес розгортався на засадах нових, довгожданих навчальних планів зі спеціальності "Журналістика", кваліфікація спеціаліста "Літературний працівник газети", термін навчання – 5 років, розроблених і затверджених у Москві 1952 року.

#### 1 курс (75 студ.):

Основи марксизму-ленінізму – 130 год. на рік;  
Іноземна мова – 136;  
Історія СРСР – 64;  
Вступ до мовознавства – 104;  
Старослов'янська мова – 68;  
Сучасна російська мова – 68;  
Сучасна українська мова – 100;  
Вступ до літературознавства – 68;  
Історія російської літератури: а) історія книгодрукування – 16; б) вступ до радянської літератури – 20; в) стародавня література – 32;  
Зарубіжна література (+антична) – 38;  
Фольклор – 36;  
Економічна і політична географія – 104;  
Фізвиховання – 68;  
Курсова робота з української мови  
Факультативно: Логіка – 70; Фізкультура – 68; Військова підготовка – 136 [4, спр. 390, с. 1, 3, 8].

На цих сторінках є ще варіанти поточного плану.

#### 2 курс (86 студ.):

Основи марксизму-ленінізму – 120 годин на рік;  
Історія СРСР – 72;  
Іноземна мова – 136;  
Сучасна російська мова – 136;  
Сучасна українська мова – 134;  
Історія російської літератури – 68;  
Історія української літератури – 68;  
Зарубіжна література – 68;  
Теорія і практика радянської преси – 68;  
Стилістика української мови – 68;  
Фізвиховання і спорт – 68;  
Навчальна практика – 96;  
Курсова робота зі стилістики і літературної правки

Факультативно: Психологія – 36; Стенографія – 68; Фізкультура – 68; Військова підготовка – 136 [Там само, с. 4, 9].

У справі наведено два варіанти, другий – з незначними відмінностями: розрахований на 36 студентів, додатково включено ще одну дисципліну – старослов'янську мову – 68 год.

#### 3 курс (97 студ.):

Політекономія – 78;  
Сучасна російська мова – 36;

Історія російської літературної мови – 68;  
Сучасна українська мова – 36;  
Історія української літературної мови – 64;  
Історія російської літератури – 136;  
Історія української літератури – 136;  
Зарубіжна література – 100;  
Основи радянської держави і права – 32;  
Історія російської журналістики – 68;  
Теорія і практика радянської преси – 100;  
Іноземна мова – 72;  
Дисципліна на вибір – 100;  
Навчальна практика – 144;  
Курсова робота зі спецкурсу  
Факультативно: Фоторепортаж – 50; Іноземна мова – 32; Військова підготовка – 136 [Там само, с. 5].  
**4 курс (84 студ.):**  
Політекономія – 64;  
Діамат, істмат – 140;  
Історія російської літератури – 60;  
Історія української літератури – 74;  
Зарубіжна література – 28;  
Література народів СРСР – 60;  
Історія міжнародних відносин – 88;  
Основи організації промисловості і сільського господарства в СРСР – 64;  
Історія російської журналістики – 32;  
Історія більшовицької преси – 32;  
Теорія і практика радянської преси – 120;  
Дисципліна на вибір – 88;  
Навчальна практика – 160;  
Курсова робота зі спецкурсу  
Виробнича практика – 144;  
Факультативно: Іноземна мова – 68; Військова підготовка – 136 [Там само, с. 6].  
**5 курс (72 студ.):**  
Історія філософії – 70;  
Історія більшовицької преси – 84;  
Теорія і практика радянської преси – 56;  
Дисципліна на вибір – 28 [4, спр. 390, с. 7].  
Викладання фахових дисциплін відбувалося на основі розроблених у Москві єдиних навчальних програм. Серед архівних матеріалів виявлено "Програму з історії російської журналістики XVIII–XIX ст. для відділень журналістики філологічних факультетів". Видавництво МДУ, 1952 р., 13 с. [4, спр. 413, с. 1–13].  
Загальний розрахунок годин по кафедрі журналістики на 1952–1953 н. р. включає цілу низку фахових дисциплін:  
Теорія і практика радянської преси: на 2, 3, 4, 5 курсах.  
Історія російської журналістики – 3, 4 курси.  
Історія більшовицької преси – 4, 5 курси.  
Історія зарубіжної журналістики – 4, 5 курси.  
Історія книгодрукування в Росії – 1 курс.

Навчальна практика 2, 3, 4 курси.  
Спецкурси і спецсемінари – 3, 4, 5 курси.  
Курсові роботи – 3, 4 курси.  
Диплом – 5 курс.  
Державні іспити – 5 курс.  
Виробнича практика – 3, 4 курси.  
Керівництво аспірантами  
Факультативні дисципліни:  
Стенографія – 2, 3, 4 курси.  
Фоторепортаж – 3 курс.  
Машинопис – 4 курс [4, спр. 413, с. 14–15].  
В архівних фондах уперше зафіксовано план організаційної, навчально-методичної та ідейно-виховної роботи кафедри журналістики на 1 семестр 1952–1953 н. р.  
"1. Організаційна робота:  
– про роботу зав. кабінету журналістики – Самойленко;  
– про організацію та проведення навчальної практики студентами 3 курсу – Федченко;  
– організація і проведення захисту практики студентами 4 і 5 курсів;  
– про перебудову курсу "Теорія і практика радянської преси" – Прокопенко, Рубан, Карпов, Федченко;  
– провести в КДУ спільну триденну нараду кафедр журналістики КДУ і Харківського університету з питань організації, планування, навчально-методичної та наукової роботи кафедр, принципів проведення навчальної та виробничої практики студентів. На засідання запросити зав. кафедр журналістики ХДУ, керівників курсу теорії і практики радянської преси, керівників курсів історії більшовицької преси та історії російської журналістики.  
2. Навчально-методична і наукова робота:  
– скласти і затвердити план наукової роботи викладачів і студентів на весь рік;  
– вибіркова перевірка конспектів і журналістських блокнотів студентів 2, 3, 4, 5 курсів;  
– розробити методичні теми:  
а) методика проведення захисту виробничої практики;  
б) схема і методика викладання курсу "Теорія і практика радянської преси" – Рубан;  
в) методика проведення практичних занять з техніки і оформлення газети – Карпов;  
г) принципи побудови курсу історії російської журналістики у світлі праць Й. В. Сталіна з питань мовознавства – Прокопенко;  
д) схема і методика спецкурсу та спецсемінару на тему: Питання економіки на сторінках газет – Климов.  
3. Громадсько-політична робота:  
– обговорення, вивчення історичних рішень XIX з'їзду ВКП(б) і XVII з'їзду КП(б)У;

- створення студентських гуртків для вивчення класиків марксизму-ленінізму;
- бесіди і лекції з нагоди дат;
- доповідь про виконання вказівок "Правди" і рішень ЦК КП(б)У щодо підготовки кадрів журналістики в КДУ – жовтень 1952;
- у кабінеті журналістики створити стенд друкованих робіт студентів;
- літературна студія студентів відділення журналістики спільно з кабінетом молодого автора Співки радянських письменників України;
- випуск раз на декаду стінних газет на всіх курсах відділення журналістики (члени кафедр + аспіранти);
- участь у випуску "За радянські кадри" (кафедра + аспіранти)" [4, спр. 414, с. 1–4].

Питання з кабінетом журналістики вирішувалося повільно. Гроші на його обладнання не були виділені у 1952 р. Студенти, втомившись чекати, погрожували порушити це питання у "Правді".

Забезпечення якості загальноуніверситетської газети "За радянські кадри" ректор доручив кафедрі теорії і практики радянської преси, а відповідальним за коректуру зробив персонально старшого лаборанта П. Ф. Іванова, якого у жовтні 1952 р. призначено відповідальним редактором [1, спр. 148, наказ № 963, с. 160], а його заступником – М. С. Канюку [Там само, спр. 86, наказ № 197, с. 116]. Питання про роботу газети слухали на засіданні парткому кілька разів восени-взимку ц. н. р. Основне завдання газети, як було наголошено при цьому, – допомагати парткому і ректорату у вихованні студентської молоді і професорсько-викладацького складу в комуністичному дусі, у боротьбі за високу успішність і дисципліну. Редколегія намагалася робити це якомога краще. Для повноцінного висвітлення партійного життя створили партійний відділ в газеті. Але ректор закинув редколегію, що газета не знає життя університету і не висвітлює багатогранного життя студентської молоді та професорсько-викладацького складу на своїх сторінках. Основним недоліком газети був її нерегулярний випуск. Протягом 1952 р. замість 32 номерів вийшло тільки 20. Партком був схильний пояснювати причину такого стану переважно тим, що в редколегії працювали студенти з одного факультету і відділення – журналістики, які не знали життя інших факультетів, крім філологічного. Члени ж редколегії вважали, що треба виділити хоча б одну штатну одиницю, як у всіх інших вузах, де видаються багатотираж-

ки. Оскільки силами студентів та аспірантів досягти бажаного рівня було важко, а питання штату газети вирішував союзний уряд, то справа закінчилася затвердженням нового складу редколегії з вимогою звільнити її членів від решти громадських доручень. П. Ф. Іванова за незадовільну роботу газети звільнили від обов'язків редактора і "вказали". Редколегію, яка складалася з представників відділення журналістики (Є. Бондар – відповідальний секретар; І. Валько – зав. відділу партійного життя; В. Писарев – зав. відділу комсомольського життя; М. Парнюк – зав. відділу науки; П. Яценко – зав. відділу профспілкового життя; А. Лісна – зав. відділу інформації і культури; М. Маркевич – зав. відділу фізичного виховання і спорту), розформували [6, спр. 45, с. 192, 319–321; спр. 46, с. 188–200].

До нового складу редколегії ввійшли: Бондар – заступник редактора, Прокопенко, Шатилюк, Суярко, Дворніков, Речмедін, Голуб, Маринич. Питання про кандидатуру редактора газети лишалося відкритим, а тимчасову відповідальність за випуск газети було покладено на Є. П. Бондаря. Прокопенка як завідувача кафедри журналістики, зобов'язали поєднувати практику студентів-журналістів з роботою в газеті "За радянські кадри". Членів редколегії наказано звільнити від інших громадських доручень [6, оп. 5, спр. 48, с. 50–51].

У березні 1953 р. нарешті призначили на посаду редактора газети аспіранта кафедри міжнародних відносин Г. М. Цветкова. Новий редактор активно взявся за роботу й одразу виступив з низкою ініціатив: відзначити День комуністичної преси в університеті 05.05.53 р., а на ознаменування цієї події провести огляд стінних газет і гумористичних додатків факультетів і відділів, преміювавши 5 кращих; травневий випуск газети підготувати в розрахунок на абітурієнтів та для розсилання по районних відділах народної освіти; і, нарешті, висунув пропозицію збільшити тираж газети з 750 до 2000 примірників, з чим керівництво вузу і звернулося до ЦК КП України [6, оп. 5, спр. 48, с. 258; спр. 49, с. 77, 139].

Серед наукових студентських гуртків філологічного факультету не фігурують журналістські гуртки, але в проекті тематики для самостійної роботи членів НС лінгвістичного гуртка на цей навчальний рік включено й журналістську тематику: "Мова і стиль радянської преси"; "Огляд статей "Известий АН СССР", відділення літератури і мови; журналів, тощо [4, спр. 406, с. 3–5].



На зимову сесію для студентів стаціонару відділення журналістики було встановлено такий перелік іспитових і залікових дисциплін:

Іспити	Заліки
<b>1 курс</b>	
Основи марксизму-ленінізму	Іноземна мова
Вступ до мовознавства	Сучасна українська мова
Старослов'янська мова	Вступ до літературознавства
Сучасна українська мова	Історія російської літератури
Економгеографія	Фізкультура
Військова підготовка	
<b>2 курс</b>	
Основи марксизму-ленінізму	Сучасна українська мова
Іноземна мова	Статистика
Сучасна російська мова	Старослов'янська мова
Історія української літератури	Фізкультура
Військова підготовка	Навчальна практика
	Стенографія
<b>3 курс</b>	
Політекономія	Історія російської літературної мови
Історія української літератури	Історія української літер. мови
Основи радянської держави і права	Спецкурс
Історія російської журналістики	Факультативно: іноземна мова
Теорія і практика радянської преси	Стенографія
Військова підготовка	Фоторепортаж
<b>4 курс</b>	
Історичний матеріалізм	Основи організації промисловості сільського господарства
Історія філософії	
Історія російської літератури	Спецкурс
Історія української літератури	Навчальна практика
Історія м/відносин	Факультативно: іноземна мова
Військова підготовка	Література народів СРСР
Література народів СРСР	Теорія і практика рад. преси

[1, спр. 160, наказ № 481, с. 34–35].

За результатами цієї сесії студентам, які склали успішно (тобто на 5 і 4) сесію, ректор наказав призначити стипендію:

1 курс – 69 студентів, з них 26 відмінників (серед них – Москаленко А. З.)

2 курс – 36 студентів, з них 13 відмінників.

3 курс – 30 студентів, з них 4 відмінники.

4 курс – 26 студентів, з них 14 відмінників.

5 курс – 26 студентів, з них 21 відмінник [1, спр. 156, наказ № 88, с. 272–278].

Закінчили журналісти цей навчальний рік та були переведені на наступні курси з такими результатами:

На 2 курс – 68 студентів, з них 12 відмінників, 64 – з призначенням стипендії, 4 – без;

На 3 курс – 35 студентів, з них – 8 відмінників, 30 – з призначенням стипендії, 5 – без;

На 4 курс – 30 студентів, з них – 6 відмінників, 29 – з призначенням стипендії, 1 – без;

На 5 курс – 23 студенти, з них – 9 відмінників, з призначенням стипендії – 22, 1 – без [1, спр. 162, наказ № 840, с. 166–171].

Улітку студенти 3 (в липні) і 4 (в серпні) курсів проходили виробничу практику протягом чотирьох тижнів у містах України під керівництвом І. В. Прокопенка та Л. О. Суярка [там само, спр. 161, наказ № 762, с. 236–237].

На основі даних про виконання навчального плану університету і складання не нижче, ніж на "посередньо" всіх установлених планом іспитів і заліків, ректор наказав допустити до захисту дипломних робіт і складання державних екзаменів 26 студентів п'ятого курсу відділення журналістики. [1, спр.159, наказ № 369, с. 105–106]. Влітку 1953 р. всі 26 студентів закінчили університет, половина курсу одержала дипломи з відзнакою. Це був другий випуск відділення журналістики [1, спр. 162, наказ № 837, с. 77–78].

При цьому вчена рада факультету констатувала низький рівень трудової дисципліни серед студентів відділення журналістики, вважаючи за потрібне змінити усталені форми керівництва, а саме: А. О. Іщуку забезпечити, крім загального керівництва, постійний та безпосередній вплив на студентів відділення [4, спр. 392, с. 65]. Напередодні зимової сесії стан дисципліни був визначений як "україн незадовільний". Студенти відділення пропустили 6 000 годин. Питання дисципліни було розглянуто парторганізацією факультету. Приймаючи критику на свою адресу, комуністи відділення знову висунули керівництву факультету свої вимоги: ретельніше добирати студентів, бо "і до цього часу попадаються люди, які не мають нічого спільного з журналістикою..., які дають найбільшу кількість пропусків". Крім цього, вони запропонували партбюро глибше розібратися в справі. "А річ у тому, що студенти відділення перевантажені лекціями і вимушені пропускати лекції, щоб законспектувати які-небудь матеріали, бо після щоденних 4 пар фактично неможливо працювати у позалекційний час" [6, спр. 63, с. 155–156].

Святкування 1 травня 1953 року відбувалося в умовах певної демократизації, на що вказує рішення парткому скоротити кількість демонстрантів – аби швидше закінчити вуличну частину акції. Вирішили не розбивати колону за факультетами, а створити загальну, університетську. Флангові – декани та секретарі партбюро мали не допустити в колону сторонніх. Орденосцям порекомендували надягти орденни, а кожному студентові мати квіти. Всім дозволено вигукувати гасла з колони, однак лише ті, які опубліковані в закликах ЦК партії до 1 Травня. До складу фізкультурної колони університету з 890 кращих спортсменів КДУ ректор наказав долучити 60 найкращих спортсменів відділення журналістики [1, спр. 159, наказ № 339, с. 35–36]. Після демонстрації перед університетом планувалося провести концерт, а наступного дня організувати факультетські маївки [6, оп. 5, спр. 51, с. 19].

У загальнофакультетському звіті про організаційну, навчально-методичну та ідейно-виховну роботу за 1952–1953 н. р. вперше фігурують дані по кафедрі теорії і практики радянської преси як самостійній структурній одиниці [4, спр. 396].

Наприкінці навчального року кафедра звітувала про стан справ.

Функціонує кабінет журналістики, де зібрано базову навчальну й наукову літературу, журнали, а також систематично складається бібліографія на періодичну літературу. Проте забезпеченість навчальною та науковою літературою ще не зовсім задовольняла нагальні потреби студентів і аспірантів [там само, с. 13], так само, як і відсутність приміщення для проведення консультацій та засідань кафедри.

**Науково-педагогічні кадри кафедри:** "...кафедру укомплектовано кваліфікованими кадрами, які мають великий досвід практичної роботи в газетах. Великим недоліком є те, що майже всі члени кафедри працюють за сумісництвом (Прокопін і Климов на постійній роботі – у ВПШ, Карпов – редактор журналу "Блокнот агітатора", Рубан – помічник секретаря ЦК КПУ). Все це позначається на науковій, навчально-методичній і виховній роботі кафедри.

У першому семестрі закінчив здачу кандидатського мінімуму Климов, склав один екзамен Карпов. Федченко і Суярко закінчували писати свої кандидатські дисертації. Решта членів кафедри мали науковий ступінь (Прокопенко – канд. філол. наук, Прокопін – канд. філол. наук, Петров – канд. філол. наук,

Рубан – канд. філол. наук, Дашкевич – член-кореспондент АН УРСР)" [там само, с. 24].

#### **Організація навчальної роботи.**

"Навчальні плани і програми першого семестру кафедра виконала повністю. Деякі відхилення від графіка були пов'язані з тим, що Рубан і Карпов були делегатами XVII з'їзду КПУ, Климов був у відрадженні в Харкові (ВИШ) протягом 10 днів. Контроль за якістю викладання організовано не було" [там само, с. 29].

**Навчально-методична робота кафедри:** кафедра розробила, розглянула і затвердила такі методичні теми:

1) Методика проведення захисту виробничої практики.

2) Схема і методика проведення практичних занять із техніки оформлення газети.

3) Схема і методика спецкурсу за спецсеминаром на тему: питання економіки на сторінках газети.

4) Методичні вказівки щодо перебудови курсів:

– історія комуністичної преси;

– історія російської журналістики;

– теорія і практика радянської преси у світлі історичних рішень XIX з'їзду КПРС і геніальної праці Й. В. Сталіна "Економічні проблеми соціалізму в СРСР".

Усі робочі плани затверджені кафедрою [там само, с. 38].

**Робота наукових студентських гуртків** – звіту кафедри немає.

**Політико-виховна робота** – звіту кафедри немає.

#### **Аспірантура:**

"До квітня 1954 р. кандидатські дисертації представлять Шлапак, Кокта, Млинченко, Федченко, Суярко. Аспіранти другого року Блажко, Каганович. Аспіранти першого року Бандура, Іванов" [там само, с. 56].

**Наукова робота** – звіту немає.

На с. 83 цього звіту зазначено, що "кафедру укомплектовано досвідченими кадрами, які мають великий досвід практичної роботи в партійно-радянській пресі, недолік – сумісництво. Названі: В. Є. Прокопін, канд. філол. наук, доцент; І. Н. Слободянюк, канд. іст. наук, доцент; І. В. Прокопенко, канд. іст. наук; В. Я. Дашкевич, член-кореспондент АН УРСР. Зазначено, що у зв'язку з перевантаженням в РАТАУ під час XVII з'їзду КПУ і XX з'їзду КПРС Дашкевич не виконав свого навчального плану" [там само, с. 89].

Логічним результатом функціонування відділення журналістики у складі філологічного

факультету став висновок вченої ради останнього:

"Вважати за доцільне виділити відділення журналістики у самостійний факультет, який готував би працівників радянської преси і який за своїм профілем відрізняється від інших відділів" [4, спр. 392, с. 64].

Реорганізація відділення в самостійний факультет (за прикладом Московського університету) відбулась у 1953 р., відповідно до наказу міністерства культури СРСР № 1343 від 30.07.1953 р. "Про організацію факультету журналістики в Київському університеті і відділення журналістики у Львівському університеті". Факультет журналістики став 13-тим у складі вузу, він мав розпочати навчання з першого вересня 1953 р., а контингент прийому студентів на перший курс був визначений у кількості 100 чоловік. Одночасно закривалося відділення журналістики філологічного факультету Харківського державного університету, а студентів III–V курсів цього відділення переводили на відповідні курси факультету журналістики КДУ. При філологічному факультеті Львівського державного університету відкривалося відділення журналістики з контингентом прийому на перший курс у 50 осіб і припиняв діяльність редакційно-видавничий факультет Українського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова, а його студентів переводили на відповідні курси відділення журналістики Львівського державного університету [там само, спр. 1, с. 1].

Очолив новостворений факультет журналістики в Київському університеті випускник Всесоюзної Академії суспільних наук, кандидат історичних наук, досвідчений журналіст І. Н. Слободянюк. Факультет розпочав свою роботу в складі двох кафедр: 1) історії журналістики; 2) теорії і практики партійної і радянської преси. Кафедру історії журналістики очолив доцент В. А. Рубан, а кафедру теорії і практики партійної і радянської преси – доцент І. Н. Слободянюк. Кафедри комплектувалися за рахунок досвідчених газетних працівників і випускників аспірантури. Викладати на факультеті почали: журналіст і педагог доцент В. Є. Прожогін (завідувач кафедри журналістики у ВПШ при ЦК КП(б)У); газетні працівники з багаторічним досвідом (І. В. Прокопенко, П. А. Бакулін, М. М. Шестопап, Д. Я. Шлапак); випускники аспірантури, котрі успішно захистили кандидатські дисертації (П. М. Федченко, Л. О. Суярко, Є. П. Бондар, П. Ф. Іванов). Крім того, залучені для читання лекцій і проведення практичних занять Ю. А. Лазебник (заст. зав.

відділу пропаганди та агітації ЦК КП України), доцент С. А. Крижанівський (співробітник Інституту літератури АН УРСР), канд. іст. наук І. Л. Дем'янчук (заступник редактора журналу "Наука і життя"), кандидат філологічних наук С. Й. Петров (співробітник відділу стародруків публічної бібліотеки) та М. Г. Карпов (редактор журналу "Блокнот агітатора").

5 березня 1953 р. помер Й. Сталін, диктатор, який понад 30 років очолював комуністичну партію і радянську державу, визначав усі напрями її розвитку та діяльності в усіх регіонах. З його смертю майже всім ідеологічним і політичним кампаніям було покладено край. Ця подія мала однозначно позитивний, стабілізувальний вплив на плин світової історії. Перспектива третьої світової війни відійшла на другий план, а в історії все ще підневільної України відкрився новий етап.

Уже по смерті Сталіна, за нових умов роботи й буття новоствореного факультету журналістики, під час засідання вузівського партактиву в грудні 1953 р., журналісти чи не вперше дозволили собі відверто висловити власні погляди на процес навчання, даючи оцінку попередньому періоду функціонування відділення журналістики. Так, студент п'ятого курсу І. Валько у своєму виступі подав іншу, відмінну від ректорату і парткому університету точку зору комуніста, який забезпечував авангардну роль у навчальній та громадській роботі та її ціну:

"В університеті немає ще належних умов для нормальної роботи студентів, їхнього культурного відпочинку. Нерідко цьому перешкоджають дуже часті засідання, збори, в т. ч. перед екзаменами і наш сьогоднішній актив, що зібрався не в листопаді, а за якісь 10 днів до сесії.

Головна причина полягає в тому, що на більшості факультетів учбові плани вкрай незадовільні. Це особливо відчувають на собі студенти факультету журналістики. Неправильно спланований навчальний процес позначається як на знаннях студентів, так і на їхньому здоров'ї. Справді, про яку нормальну роботу може йти мова, коли, наприклад, у студентів більшості курсів факультету журналістики в минулому році було по 4 пари щодня, лекції закінчувалися о 10-й вечора і студенти йшли з них стомлені, виснажені. Можна уявити, якою була якість сприйняття матеріалу на останній парі.

Майже подібне становище на четвертому курсі. Студенти мають чотири семінари на тиждень, крім цього готують різні практичні роботи, складають позалекційне. Більшість студентів, а я маю на увазі саме сумлінних товаришів,

не мають часу не тільки на те, щоб відпочити кілька годин, а навіть нормально поїсти. Таке ж становище на інших курсах.

Навчальна частина цим чомусь не цікавиться. Там бачать графи, цифри, години і теми, а не бачать живих людей, не цікавляться, що з цього вийде, яка буде якість.

Нам кажуть: "Ви, журналісти, повинні все знати". Безумовно. Але чому нам повинні читати на 100 год. більше російської мови ніж на російському відділі? Історію СРСР, етногеографію читати в такому обсязі, як на історичному і економічному факультетах. На зарубіжну літературу відводиться більше годин, ніж на романо-германському відділі. Забувають, що на факультеті читається ціла низка суто спеціальних дисциплін.

Нагромадження предметів відбувається за рахунок часу і здоров'я студентів. Слепе копіювання старих програм призводить до того, що якість вивчення предметів при такому перевантаженні знижується, а окремі потрібні дисципліни не читаються. Не читається, наприклад, конче потрібний курс з історії мистецтва, або спецкурс по сільському господарству, зокрема по тваринництву; не читається тому, що викладають географію, яку слухали в школі і складають на екзамені за шкільним підручником. Але ж історію мистецтва не слухали ніколи! Чи потрібно дублювати за її рахунок шкільний курс географії?

Працівники навчальної частини – свого роду перестраховщики. Вони, ледь що, кивають на московський університет: "А в Московському університеті, бачте, так само". Так, але ж у москвичів немає української мови, української літератури, історії української літературної мови, стилістики української мови. А все це – тисячі годин!

Перестраховщики в запалі, гідному іншого застосування, дійшли до того, що почали сумніватися, чи варто читати такий курс, як історія української публіцистики, поскільки такого курсу в Московському університеті не читають. Але ж ми університет української столиці!

Наш факультет часто підводять інші кафедри, що також серйозно позначається на навчальному процесі. Кафедри історичного факультету і політичної економії не організували своєчасно консультації, а викладач т. Рокитько провів з політекономії на третьому курсі лише один семінар. З надзвичайним запізненням – тому, що не могли знайти "семінариста", почалися семінари з політекономії на четвертому курсі.

Хочеться, щоб товариші, яким доручено планувати навчальний процес, більше думали про

живих людей і менше боялися вносити зміни, яких вимагає життя.

Деканат факультету намітив скоротити навчальний план в наступному семестрі з різних курсів на 480 год. Навчальна частина повинна підтримати це розумне рішення. Ми ніяк не можемо погодитися з думкою декана філологічного факультету, т. Іщука, комуніста і нашого декана, який заявив одного разу з цієї трибуни, що люди, які виступають з подібними пропозиціями – це "недорослі", які не розуміють значення відповідних предметів. Нам же здається, що студентів треба вчити не всьому взагалі, не випускати верхоглядів, а знавців своєї справи.

Такі пропозиції ідуть не від "нерозуміння", а від життя.

Далі. Чи багато керівників знають стан здоров'я наших студентів. Ось деякі факти: на початку цього навчального року певна частина студентів 5 курсу нашого факультету була в лікарні. З однієї тільки першої групи в 27 осіб у лікарні побувало п'ять осіб. До двох студентів ми возили викладачів у тубдиспансер, двоє важкохворі на гіпертонію, один перейшов на заочний у зв'язку з туберкульозом, а всього в цій групі, що має 27 студентів, хворих і так хворих, що їм здоров'я поправляти вже важко, – 8 осіб. Не кращий стан і в інших групах, а також на молодших курсах. З двох інших груп 5 курсу теж кілька чоловік лежать у лікарні. Днями в лікарню поклали Власенка із закупоркою вен і повним розладом кровоносної та нервової системи. Хвороба виникла на базі перевтоми і нерегулярного харчування. З виразкою шлунка вийшов з лікарні студент Катунін, який за злочинного ставлення до питань побуту студентів господарською частиною досі вимушений спати в гуртожитку на стільцях. Хвороби товаришів – це не трагедія певної особи, а це велика шкода для держави. Студенти після закінчення університету не повинні лягати в лікарню, а повинні працювати хоча б 40–45 років.

Я хочу, щоб мене правильно зрозуміли, а саме, що всі ті недоліки в навчальному процесі, надзвичайна перевантаженість лекціями мають безпосереднє відношення до здоров'я студентів. При правильному режимі дня, нормальному харчуванні цього не трапилося б. Правда, тут є інша сторона, на якій я хотів би зупинитися. Не тільки ректорат і деканати не дбають як слід про здоров'я студентів, а й партком, і профком університету. Перш за все профком. Кошти профкому розподіляються, нам здається, неналежно. Безумовно, треба

асигнувати певні суми на культурні заходи, але не слід забувати важливішого: що в нас немало студентів хороших, чесних і сумлінних, майбутніх наших працівників, які часто живуть не доідаючи.

Що дала погано організована поїздка по Дніпру, в яку влетіло кілька тис. крб. Як учасник скажу: нічого, або дуже мало. Утримавшись від цієї поїздки, профком міг би дати т. Власенку, наприклад, не 100 крб. допомоги, що намічається, а більше, і в такий критичний період ми могли б урятувати людину, дорогу нашій державі, майже готового спеціаліста, який через кілька місяців повинен стати працівником нашої комуністичної преси і на якого затрачені десятки тисяч карб. і ті горезвісні години, про які я говорив.

Нам здається, що профкому потрібно звернутися до Республіканського комітету профспілки з проханням збільшити кошти на допомогу студентам.

Далі. Профком і партком не цікавляться роботою лікарів в університеті. У столичному університеті, чи не дивно, майже відсутній лікарський нагляд. В обох гуртожитках у ці дні хворіють на грип і ангіну близько 150 чол. Студентка 4 курсу нашого факультету була при смерті. Біля людини з таким загрозливим станом повинен бути лікар. Це було у вихідний день. Коли пішли до лікаря, то вона сказала, що в неї вихідний день. Про це бездушне ставлення повинні знати керівники нашого університету. Такі люди не повинні працювати в нашому університеті. Ніякої профілактичної роботи не проводиться.

Не цікавляться громадські організації університету і станом харчування студентів. Багато наших керівників не знають того, що частина студентів, у першу чергу активісти, приймають гарячу їжу не щодня, а раз на тиждень. Це тому, що "бракує часу".

Відкриття їдальні в університеті можна тільки вітати, але ціни там невпинно підскакують. Вони не розраховані на бюджет студента. Парткому, ректорату і профкому потрібно домагатися, щоб при університеті була їдальня, розрахована на бюджет студента, про що вказував недавно т. Мікоян. Це має безпосереднє відношення до нормалізації навчального процесу.

Нарешті, ще одне питання, про яке писалось уже в газеті "За радянські кадри". Значна частина аудиторій університету, читальні, кабінет політекономії, філософії, журналістики, наш актовий зал розташовані над самою трамвайною лінією; шуми, як відомо, шкодять здоров'ю, розладнують нервову систему, знижують

працездатність. "Невже, – писалося в газеті "За радянські кадри", – керівництву університету, разом з дирекцією Держаної публічної бібліотеки АН УРСР, яка теж розташована по вулиці Володимирській, не можна звернутися до міськради з проханням зняти з вулиці Володимирської трамвай, пустити тролейбус. Але віз і нині там.

У ректораті, мабуть, подумали, що це питання не варте уваги. А даремно. Чим скоріше керівництво університету не тільки зрозуміє, що на всі питання, будь то харчування студентів, чи їхній культурний відпочинок, чи то завантаження навчальною програмою, та почнуть звертати увагу, тим краще буде для справи" [6, оп. 5, спр. 53, с. 36–42].

Ця пристрасна промова, яку можна розглядати платформою студентства факультету журналістики, їхньою природною реакцією на нелюдські умови навчання та побуту, наочно засвідчує, що репресивно-пропагандистському апаратіві сталінщини, попри титанічні зусилля, так і не вдалося вибити з українців почуття людської гідності.

Відповідно до нового п'ятирічного плану, університет мав збільшити кількість студентів удвічі, що було неможливим без побудови нового приміщення університету, проект якого вже почали розробляти.

*Висновки.* Становлення журналістської освіти в КДУ відбувалося за жорстоких умов повоєнної України, під час безпрецедентних за масштабами кампаній щодо насадження ідеологічного монізму, встановлення тотального контролю за особою і суспільством загалом, переслідування всіх, хто, на думку влади, припускався ідеологічних відхилень чи ж просто був недостатньо до неї лояльним або мав власну думку. В ході цих кампаній усунуто останніх фахівців старої школи, т. зв. буржуазних націоналістів, космополітів та інших осіб і груп науковців. Їхні наукові погляди були публічно засуджені, а науковий доробок вилучений з обігу. Ліквідували, як фізично, так і морально, цілі наукові напрями та школи. Атмосфера жаху паралізувала творчі процеси, сприяла утвердженню панівної комуністичної ідеології, міцно приправленої великодержавним шовінізмом та русифікацією. За таких нелюдських умов існування формувалося повоєнне покоління українських журналістів.

Україна впродовж тривалого часу перебувала в епіцентрі сталінського терору, який знищив мільйони українських громадян фізично, а решту – морально. Влада, насаджуючи штучний "комуністичний" лад, ламала опір українців, докорінно змінюючи спосіб життя й ставлячи їх

у цілковиту економічну й політичну залежність від держави. Колективізація та голодомори винищували суспільних носіїв народної культури – селянство. Уникаючи розкуркулення та голодомору, рятуючи своє життя, селяни масово тікали в міста чи на великі "сталінські" будови. Зрікаючись усього, аби вижити, вони поповнювали міську армію маргіналів. "Радянська школа виживання" для українців тієї доби вимагала, аби нові покоління відмовилися від свого національного коріння, мови, релігії, культури. Шлях показувала радянська школа. Виховуючись у піонерських та комсомольських організаціях, здобуваючи освіту у вузах, вони всмоктували ідеї марксизму-ленінізму, прищеплювані більшовицькою пропагандою, формувалися у повазі до тих цінностей, що впливали з комуністичних ідей, були радянськими патріотами. Саме тому вони змогли змінити хід війни в лавах Червоної армії і відновити радянську владу. Це сталінське покоління й стало опорою тирана у повоєнний час, коли за допомогою молоді вирішувалося завдання зміцнення "соціалістичного" ладу та радянської влади.

Довгоочікуваний мир так і не прийшов до нас тоді. СРСР занурився у холодну війну, головним ворогом у якій тепер були США і НАТО. З'явився також внутрішній фронт, який проліг через усю країну і був спрямований проти всіх національних сил – т. зв. буржуазних націоналістів, космополітів та ін. Хоч фронт і називався ідеологічним, та бої, що точилися на ньому, завдавали не менш відчутних втрат, ніж під час бойових дій. Доповнювало враження воєнного часу і відновлення смертної кари в 1950 р. проти "зрадників, шпигунів і підричників-диверсантів", до категорії яких, за бажання, можна було віднести будь-кого. Формуючи в суспільній свідомості образи зовнішніх та внутрішніх ворогів, влада утримувала в стані постійної бойової готовності вчорашніх фронтовиків, які були готові на заклик партії діяти як у дні війни, коли "кожний комуніст водночас мав бути політпрацівником". Про рішучість і готовність до дій свідчить виступ співробітниці філологічного факультету Вовчик-Блакитної у розпал боротьби з буржуазними націоналістами 1949 р.: "Коли ми були на фронті, ми наших ворогів не називали людьми. Ми знали противника і знали, що його треба бити" [6, оп. 3, спр. 68, с. 246]. Розгортаючи масову боротьбу з т. зв. буржуазними націоналістами, влада усувала або "перевиховувала" залишки національної еліти, застосовуючи випробувані методи, озвучені одним із слідчих у справі СВУ: "Нам треба українську інтелігенцію поставити на

коліна. Це наше завдання, і воно буде виконане; кого не поставимо – перестріляємо". Політична мова сталінського періоду сформувала специфічний словник, насичений висловлюваннями ідеологічного дискурсу, – ідеологічна боротьба, ідеологічний фронт, ідейний розгром та інші ідеологічні штампи. Вони засвідчували мілітаризованість суспільної свідомості та агресивний характер радянської ідеології, що перебувала у стані перманентної війни як із зовнішніми агентами буржуазної ідеології, так із внутрішніми, ідейно ворожими до режиму силами.

Таке денационалізоване покоління створювало нову соціалістичну, позанаціональну культуру, в основі якої лежали ідеї марксизму-ленінізму, "вічної дружби", нібито єдиного радянського народу, неприйняття світової культурної спадщини, де відхід від принципів соціалістичного реалізму вважався криміналом. Воно було не готове сприймати альтернативні ідеї та погляди, будучи бездумним апологетом компартії та її політичного курсу. Завершення формування цього покоління, яке можна назвати представниками вже нової, виплеканої спільності радянських людей, припало якраз на повоєнний чистки, в ході яких воно загартувалося ідеологічно. Відбираючи найнадійніших представників цього покоління, влада відкривала їм дорогу до вищої освіти, одержавши яку вони ставали осередком номенклатури радянського типу в ЗМІ та освітніх установах.

Відділення журналістики, утворене 1947 р., очолювали партійні ідеологи з досвідом керівної роботи в ЗМІ, віддані й активні провідники курсу ВКП(б)/КПРС. Перша та єдина кафедра на відділенні журналістики називалася кафедрою теорії і практики радянської преси. Тривалий час вона існувала формально, за браком відповідних кадрів. Початок її діяльності припадає на 1951 р. і пов'язаний з призначенням завідувачем кафедри В. Є. Прожогіна, котрий виконував ці обов'язки за сумісництвом, як і решта членів кафедри. Позитивні зміни в роботі кафедри починаються від 1952 року, коли вдалося укомплектувати штат співробітників на постійній основі на чолі з професійним газетярем І. В. Прокopenком. Ними стали молоді фахівці, підготовлені названою кафедрою через аспірантуру.

В основу підготовки журналістів були спочатку покладені філологічні дисципліни з відчутною ідеологічною спрямованістю та акцентом на військову підготовку. Поступово філологічні дисципліни доповнювалися фаховими, хоча професійна підготовка журналістів мала до певної міри спрощений характер. Вона базувалася на мінімумі фахових знань, навчальній та ви-

робничій практиці, підготовці та захисті дипломних робіт. Цього мінімуму було достатньо для роботи в тогочасній пресі. Перші випуски відділення журналістики в 1952 та 1953 рр. (загалом – 102 особи) поповнили редакції газет і журналів. Вони вже відповідали новим вимогам партійної та державної політики. Від самого початку це була тоталітарна журналістика, орієнтована на тотальну ідеологічну обробку населення в бажаному для влади напрямі.

**Випускники відділення журналістики Київського університету ім. Т. Г. Шевченка (стаціонар)** (Списки друкуються у тому вигляді, в якому зберігаються в Архіві Київського національного університету).

**1952 рік (перший випуск):**

Бабич І. Б.	Кулик Д. В.
Байкова В. В.	Курочкин Ю. Г.
Бердник І. П.	Левашова С. А.
Бондарь Е. П.	Лемешко Е. П.
Борко С. Я.	Лукьяненко А. П.
Бульковштейн В. Е.	Мазур Л. И.
Варварцев Н. Н.	Макаревич Т. Г.
Васильев О. А.	Малахова Л. С.
Власенко В. П.	Манькова А. Н.
Власов В. Е.	Маргулис М. Т.
Вольперт А. П.	Местечкин Г. А.
Высочин В. А.	Милько А. Г.
Гаврильченко Л. К.	Мороз А. Т.
Галега В. И.	Мулярский Б. Я.
Гилелах М. М.	Навальная Л. И.
Горбанивец Я. Ф.	Нарбут С. А.
Горбатюк В. А.	Омельченко В. Г.
Гурина В. И.	Павловский Б. А.
Даен Л. А.	Павловская И. П.
Деревянченко А. Т.	Песочинский С. С.
Дубенко В. И.	Петровский Г. М.
Загорная Г. Л.	Пильчевский Д. А.
Зведенюк В. П.	Поберий Н. В.
Иванов П. Ф.	Полтилов Л. С.
Казанина Н. Т.	Резниченко И. Е.
Ковалик А. Ф.	Розенблат М. Л.
Козыренко Л. М.	Рубинштейн М. Г.
Кононенко В. Е.	Рудь Г. П.
Котляр А. М.	Рыльский Г. И.

Симоненко П. Г.  
Сливинская Н. А.  
Соловьева Е. Г.  
Стрижевский А. Ю.  
Строева А. Т.  
Тейтельбаум С. И.  
Ткаченко Ж. Д.  
Фишман А. Г.  
Христич Е. В.  
Чумаков С. В.

Шварцон-Ипцкович Л. М.  
Шевцова Н. Е.  
Шевченко Т. С.  
Шикан В. Д.  
Шикан О. К.  
Шимовская Н. Н.  
Шкретий А. М.  
Шнайдер Я. Ф.  
Юдина М. М.

**77 чоловік**

**1953 р.:**

Барвинок И. Г.  
Ведин В. В.  
Гитлиц И. Л.  
Жуков В. Я.  
Зайцевская Р. К.  
Казимир В. Г.  
Канюка М. С.  
Карсакович А. В.  
Кацман С. Х.  
Коренцвит Т. Г.  
Кривунец И. Е.  
Леонидов И. В.  
Луцет В. Н.

Майорчик В. Л.  
Минченко В. П.  
Михайлова-Возняк Н. В.  
Мороз В. Г.  
Полищук Г. А.  
Рудой В. К.  
Самойленко Н. И.  
Сребрянцев А. С.  
Фоменко В. А.  
Харлашова Л. В.  
Чайковский А. М.  
Черный В. К.

**25 чоловік**

1. *Канцелярія*. Накази ректора. – Архів Київського держуніверситету імені Т. Г. Шевченка, ф. Р-1246, оп. 5.

2. *Особові справи професорсько-викладацького складу* – Архів Київського держуніверситету імені Т. Г. Шевченка, ф. Р-1246, оп. 4 Л.

3. *Особові справи аспірантів*. – Архів Київського держуніверситету імені Т. Г. Шевченка, ф. Р-1246, оп. 4 Л.

4. *Документальні матеріали філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка*. – Державний архів м. Києва, ф. Р-1246, оп.21.

5. *Документальні матеріали факультету журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка*. – Державний архів м. Києва, ф. Р-1246, оп. 17.

6. *Документальні матеріали партійного комітету КДУ ім. Т. Г. Шевченка*. – Державний архів Київської області, ф. П-158.

7. *Історія Київського університету* / відп. ред. О. З. Жмудський. – К., 1959.

Подано до редакції 19.02.2007 р.

**Vovk Tetyana, Rizun Volodymyr. Establishing of journalistic education in Taras Shevchenko National University of Kyiv.**

*The research is devoted to the study of conditions of formation and peculiarities of journalistic education in Taras Shevchenko National University of Kyiv (1947–1953).*

*Read the previous parts of the material in the 8th (2007), the 9th (2008), the 10th (2009) and the 11th (2010) issues.*

**Vovk T. A., Rizun V. V. Становление журналистского образования в КНУ имени Т. Г. Шевченко.**

*Исследование посвящено изучению условий становления и особенностей развития журналистского образования на отделении журналистики филологического факультета Киевского государственного университета имени Т. Г. Шевченко (1947–1953).*

*Предыдущие части публикации монографического исследования читайте в 8–11 выпусках издания за 2007–2010 гг.*

Наукове видання

# Українське журналістикознавство

Щорічний науковий журнал

Випуск 12  
2011 рік

**Електронна версія видання:**

<http://www.nbuv.gov.ua> (Наукова періодика України)

Над випуском працювали:

Редактор *Марина Слов'янова*

Редактор англійських текстів *Світлана Вернигора*

Коректор *Анна Гребенюк*

Технічний дизайн *Вікторії Дубовської, Олени Задорожної*

Комп'ютерне редагування та верстка *Олени Задорожної*

Технічний редактор *Вікторія Шевченко*

Художній редактор *Олена Поліщук*

Підписано до друку 20. 07. 2011 р.

Формат 60x84/8. Гарнітура UkrainianSchoolBook.

Друк трафаретний. Ум. друк. арк. 7,1.

Обл.-вид. арк. 8,0. Наклад 500 прим.

Підготовлено до друку навчально-видавничою  
групою Інституту журналістики.

Надруковано в навчально-поліграфічній  
лабораторії Інституту журналістики.